1166

Inc
428

Inc
428

¶ De iuſticia

Commutatiua

¶ Magnifico dño Nicolao Lipomano Patricio veneto artium/doctori preſtātiſſimo/ac ſacrarum litterarū peritiſſimo Frater Franciſcus de medicis carmelita. S.P.D.

DEruenit nuper in manus meas opuſculū doctiſſimi viri Joannis conſobrini carmelite theologie profeſſoris eximij: quod de cōmutatiua iuſticia condidit. Ac quum ſcirem id in paucoꝝ manib⁹ eſſe: difficileqꝫ ab iis qui haberēt haberi poſſe vt q̄ emendatiſſime imprimeretur curaui: non ignarus gratiſſimū tibi fore/ſi vt ex vrbe Pariſiorum liberalium/et maxime ſacrarum litterarum ſcientiam attuliſti: eque hunc quoqꝫ libellum mee tui: tuorumqꝫ in me meritorum memorie pignus haberes: in quo videbis quum per ocium a ſeuerioribus ſtudiis licebit: quid mercature exercende fas/nefas ve ſit qua non minorem q̄ omniū aliarum rerum preſtātia patria tua gloriā adepta eſt. Leges igitur ac aliis legendum prebebis opus hoc: doctis ob philoſophiam que de moribus eſt: ⁊ ceteris ob rei ipſius quam exercent cognitionem non iniucundum futurum. Et tu met: alij qui legēt tui memores. Valete. Datum Pariſij kalendas Junij. M.cccc.lxxxiij.

Prefacio clariſſimi

viri ſacre theologie profeſſoris magiſtri Johannis cõſobrini ordinis glioſiſſime dei genitricis Marie de mõte carmeli: in libellũ de iuſtitia cõmutatiua ad reuerẽdũ ꝑpoſitũ regalis collegij beate Marie de Ambton in regno Anglie Feliciter incipit.

CUm tua reuerẽde ꝑpoſite ꝑclara humanitas iãdudũ pauculã mee capacitatis ingenij/ſciẽtiarũ facultatẽq; monitã fecerit: vt ſub breui ſermone nouũ cõmutationũ opuſculũ et de iuſtitie cõmutatiue ſpeciebus: que nõ parum hac tẽpeſtate inter mortales negociatores vſari ſolent/aliq̃tiſꝑ meo ꝓpoſſe ꝯponerẽ. Qua de re tue inclyte paternitati (cui q̊ mihi ĩ moõ ꝑhẽnit debeo) cupiẽs viribus ãplis iſeruire/⁊ tue cure ſũmopere acq̄eſcere: hũiliter meũ velle offerẽs potiꝰ q̃ ſcire. Itaq; vt ex clariſſimoꝝ doctoꝝ ſinceris autẽticiſq; ſentẽciis de ꝯmutatõibꝰ colligere ⁊ intelligere potui: hũc tibi libellũ/ſicut eoꝝ veſtigia ꝓſequutus/et diua ꝑueniẽte gr̃a meũ primũ igeniũ radiãte: ſic editum obnixe tue preſtanti paternitati offero. In quo ſi tua ꝑclara ingenioſitas tuaq; digna ſolercia ac mens tua celeberrima labori indulgere voluerit/cõplurima laude digna huiuſmodi negocijs per

optime pcipiet. Jlla q̄ laborib⁹ v̓tute ꝓbata/diuiſa referūt gr̄a/doctorūqꝫ p̄cedētiū ⁊ priſcoꝝ. Vn̄ pater reuerēde ſi q̄d in eū que ̄ paratū meis fore digitis incōſonū atqꝫ iornatū ⁊ mīme clare eploratū in uētū fuerit: mee ſiq̄ȯ ruditatis oro ingenio/⁊ mentis defectus īpendat̃. tuā igit̃ egregiā paternitatē obſecro. vt ea ip̄a equo aīo hoc paruū munuſculū accipere dignetur. Vale

EGregius doctor aureius auguſtin⁹ p̄ſpicue ſicuti luce facit. li. 9. de ciuitate dei. caplo vltimo Duo amores: duas ciuitates ꝯſtruxerūt: t̃renā ſiq̄ȯ amor ſui vſqꝫ ad ꝯtēptū dei: celeſtē ꝓſus amor dei vſqꝫ ad ꝯtēptū ſui. deniqꝫ illa in ſeipſa: hec in dn̄o gl̄iatur. Jlla vero querit ab hoībus gl̄iam: hec ſupra celeſtis glorie dn̄o ſuā ſubicit conſciētiā. Jn illa cupiditates habendi/nationes ſubiugandi/poſſeſſiōes ꝯgregādi/libido dn̄atur. Jn hac vero meſtos cōſolari/degentes releuari/caritas que nō emulatur/nec inflat̃/in dies delectat̃. Quid diucius ſolicit⁹ ero: Jlla ciuitas ſoli: ciuitas dyaboli(nec īmerito) nūcupat̃. hec ciuitas poli: ciuitas etni veriſſime ꝯprobat̃. Cū eīn oīs actio hūana ī q̄ meritū ve demeritū ꝯſiſtit ab amore inchoet̃: q2 amor ad bonū īcōmutabile ꝓpter ſe: dū terminat̃: dicit̃ fruitio. Sꝫ creata ſiue trāſitoria ꝓpter aliud (cū reſpicit) dicit̃ vſus. doctores vna vt ꝑtractant ſup primū librū ſn̄iarū di. I. q. I. Quia

etiā oīs hūana ꝑuerſio q̄ viciū noīat eſt frui vtēdis
ac vti fruēdis. Et rurſus oīs oꝛdīatio q̄ virtꝰ nūcu
pat: eſt fruēdis frui: ⁊ vtēdis vti. Beatus auguſt.
vt declarat. 83. q. q. 30. hinc eſt ꝙ cōgruēter antea
fuerat ꝑmiſſū/ ad huius opuſculū exoꝛdiū: ꝙ duo
amoꝛes duas ciuitates fecerunt: de quarū ſecūda
laudabili hoībuſqꝫ appetibili. p̄s. loquitur. p̄o. 86
dicens. Glīoſa dicta ſūt de te ciuitas dei. Sed pꝛo
pꝛima miſerabili ⁊ ab hoībus renunciabili. p̄s. 136
affatur inquiēs. filia babilouis miſera. btūs qui te
nebit ⁊ allidet ꝑuulos ſuos ad petrā. Et ſimul pꝛo
vtraqꝫ. p̄s. eodē ꝑfatus liricē dicit. Sup flumina
babilonis illic ſedimus: et fleuimus: dum recoꝛda
remur tui ſyon. Syon aīa ſcā moꝛaliter intelligit anima
babilō vero aīa vitioſa. Syon religio xp̄iana vin=
culis iuſtitie et caritatis cōglutinata. Babilon ſu=
perſtitio mundana/ pꝛopꝛiis voluptatibus/ illicitis
cōmutationibus ⁊ tp̄alium curis: totaliter dedita/
deſignat. nec mirū ꝙ has duas ciuitates hoīm di=
uerſe affectiões fabꝛicauerūt. qꝛ vt ait augꝰ. Sicut
coꝛpus pondere: ſic animus amoꝛe fert quocunqꝫ
fertur. ab amoꝛe ergo licito vel illicito oīs conſur=
git hōmana conſtructio. Uerū quoniā in pꝛeſenti
opuſculo de quolꝫ amoꝛe oꝛdinato ſiue inoꝛdinato
pertractare nō intēdimus. Sed tātūdē de illa cupi
dine/ libidineqꝫ habēdi in qua ꝑ fraudē fit rerū ꝑ=
mutatio medio illicita ac ex lege nature/ lege dīna/

Tractatꝰ de uſura

poſitiuſq3 ĩhibito: q̃ q̃dẽ ꝑmutatio ſiue cõtractus plano ſtilo vſura nũcupat̃: q̃ ꝯſiſtit ĩ amore ꝯcupiẽ inordinato ad habẽdũ aliq̃d vltra ſortẽ: ꝓ illo cuiꝰ fit accõmodatio ſiue ad tp̄us vẽditio. ideo ad hunc amorẽ cupidinis/ ꝑ quẽ ciuitas poli deſtruit̃: et ciuitas ſoli ꝯſtruit̃. ꝑ quẽ ſãguis pauperũ ꝯſumit̃: ⁊ ſuꝑhabũdãtia diuitũ epulonũ auget̃. ſpãlit̃ accedentes declarabimꝰ quõ vſura eſt vna de ſpecialibus ſpẽbus auaricie que (vt deſcribit ſeptuplũ ĩ tractatu quẽ ꝯpoſuit de ſeptẽ pc̄tis mortalibus caplo de auaricia) eſt ĩmoderatus amor habẽdi pecuniã ad diuicias augmẽtãdas quas appetere ſeu ſtudio cõgregare tũc credit dãnabile cũ ĩ eis ſpes hoĩs ſeu finis ꝯſtituit̃: ꝓpt̃ea iuſticia deſerit̃ aut cũ amor diuiciarũ amori diuino ꝑponit̃. prouidẽtia tñ eaꝝ non abicit̃ cũ tẽdit ad ꝯſulẽdũ neceſſitatibꝰ ꝓpriis vel alienis: alia ve ſupportanda onera pietatis ſeu vt quõcũq3 deſeruiãt ĩſtrumẽtaliter ad v̇itates/ dum mõ qualitati facti ⁊ cõditioni ꝑſone honeſtũ moderamẽ accedat nec dũtaxat vſurarius peccat pctõ ꝯcupiſcẽcie in diuicias optãdo qȯ ꝯſiſtit inde ordinata affectiõe cõmodi: ſ3 etiã radicaliter ⁊ inchoatiue peccat amore inordinato ſui ipſius: hoc eſt ſue proprie libidinis/ q̃ excludit debitã affectionẽ iuſticie: q2 oĩs actus ꝯcupiẽ ꝑſupponit actũ amicicie ꝑ que rectus vel nõ rectus quo ad meritũ vel demeritum dr̃ eſſe. ſcðm q̇ doctor ſubtilis declarat li. 2.

Uſura eſt una de ſpeciebꝰ auaricie: Quid eſt uſura

ſñiaꝝ di.6.q.2.Ceteꝝ qm̄ ad negociū mercãceaꝝ ars cãpſoria minus accedit ac ĩter mercatores florẽtinos principalit̃ ⁊ aliaꝝ nationũ cõcomitanter vſitata valde habet̃: ideo de illa aliq̃d declarabimꝰ ſcdm̄ qd licita vel illicita eſſe dicat̃. ¶ Ultimo vero (qm̄ a q̃buſdã venerabilibus dñis req̃ſitus eram) de ludo aleaꝝ ſi licitus aut illicitus ſit aliq̃d dicã. et de reſtitutõibus faciẽdis: in his q̃ ꝑ eund ludum deꝑdunt̃: ⁊ ad aliũ lucrãtẽ iniuſte trãfferũt̃. Quia vero iuxta ſanã ſñiam phi: rectum eſt iudex ſui: et obliq̃: nec priuatio cognoſci poterit niſi ꝑ ſuũ poſitiuũ/cui opponit̃: qꝛ ꝑ viſum tenebra nõ ꝑcipitur niſi cũ affuerit lucis abſentia. ⁊ tunc vere q̃s ꝑmit̃ mole pauptatis cũ prius abundauerit copia abundantis fertilitatis. ideo vt recte intelligamꝰ vſure contractus illicitos: primitus neceſſe eſt nos non latere dominij veridici ciuilis/ſiue yconomici titulum: et ius approbatũ. Quapropter in hoc breui cõpẽdio tres ꝑtes duxi diſtinguẽdas. In quaꝝ prima ꝑtractabit̃ de dñio ciuili. In ſecunda de fraude vſurarum et arte cãpſoria. In tertia vero de ludo alearum et reſtitutione faciẽda. In prima vero ꝑte declarabit̃ an dñioꝝ diuiſio ſit de iure naturali ſiue de lege nature/aut de lege poſitiua/dĩna/vel hũana/in qua ꝑte.7.ſunt capl'a ꝑtractanda.

an ludus alearum ſit licitus vel illicitus.

Primũ capitulum quid ſit ſimpl'r vt indifferẽs eſt ad omnes leges.

¶ Scdm quid ſit lex nature ꝛ que ptinēt ad illam.
¶ Tertiū quid ſit lex diuina et in quibus conſiſtit.
¶ Quartū quid ſit lex humana et ad q̄ ſe extēdit.
¶ Quintū quō dn̄ia fuerūt diuiſa et p quā legem.
¶ Sextū quō dn̄iū vni⁹ pſone vel coītatis trāſfertur ad aliam pſonā vel coītatem ſimpliciter.
¶ Septimū de cōtractibus in qb⁹ trāſfert dn̄ium vnius rei. pro dn̄io alterius rei/ ꝛ etiā de ꝯtractib⁹ in quibus ius vtendi retento dominio.

¶ Incipit primū caplm de lege ſimpliciter.

Lex aūt ſimpliciter vt ad oēs leges īdifferēter ſe hꝫ q̄dā regula eſt ꝛ mēſura actuū que ſūt in poteſtate agētis: ſcdm quā īducit aliq̄d ad agendū/ vel ab agēdo retrahit. Dr enī lex a ligādo qꝛ obligat ad agendū ſi ſit affirmatiua vel ad refutādū ſi ſit negatiua. Regula aūt ꝛ menſura hūanoꝝ actuū eſt ratio practica ſūpta ab obiecto. qd dicit finis actuū humanoꝝ a volūtate elicitoꝝ. vn̄ ſicut ſūt diuerſi fines ſic diuerſe leges: ſicut tn̄ finis ſub fine: ſic lex ſub lege: ad hoc vero vt lex ſit recta ꝛ iuſta tria requiruntur (ſcdm ꝙ ſctūs thomas declarat. 1. ſecūde. q. 91. articulo. 5. Prīo ꝙ ordinetur ad bonū cōe ſicut ad finē. Secundo ꝙ dirigat humanos actus/ ſecūdum ordinē iuſticie ꝛ bone policie. Tertio ꝙ inducat hoīes ad obſeruātias mandatoꝝ. Si aūt querat. Quid eſt policia: dico ſcdm Ariſtotelē in tertio politicoꝝ: ꝙ policia

vn̄ dicit lex?

tria req̄rūt ad hoc ut lex ſit recta et juſta:

nichil aliud eſt/ꝙ ordinatio habitãtiũ ciuitatẽ. ſiue vt dicit in primo/ politia eſt ordo diſtributiõis principatuũ/ꝑ cõparationẽ ad finẽ intẽtũ. Et ſi itidem queraẗ/ad quod p̄dicamẽtũ ꝑtinet lex: et an ſit prima intẽtio formaliter. aut ſecũda: aut aliquid rei: aut ratiõis. dico vt poteſt colligi ex doctore ſubtili in. 4. ſparſim. et ex ſcõ thoma p̄ma ſcđe. q. 91. articulo pri. ꝙ lex eſt aliq̄d ratõis. Dico vlterius ꝙ ad nullũ genus ꝑtinet/ cũ ſit formaliter ſecũda ĩtẽtio depẽdẽs a volũtate. Sicut em̃ ſunt due intẽtiões dependẽtes ab intellectu. ſic etiam due intẽtiones ſunt a volũtate depẽdentes: vt patet per doctorẽ ſubtilem de. 7. ſacramentis in. 4. di. 1. q. 2. que q̇dem ſacramenta pertinent ad legẽ gratie: q̄ꝙ vero fundamentum ſacramenti ſit quid reale: formale tam eſt ens rationis dependens a volũtate. Eſt igitur lex formaliter quedam ſecunda intentio per collationẽ voluntatis cauſata applicata ſeu applicabilis primis intentionibus cõplexis ad rationeʒ ꝑtinẽtibus: ꝑ quas tanꝙ per principia oſtenſiua et directiua iuſticie/volũtas nata formari in actibus quos eligit. Magis vſitate tñ dr̃ lex de oĩbus propõib⁹ ſimul/ad vnã legẽ ꝑtinẽtib⁹: q̄ꝙ de q̄libet eaꝝ diuiſim. ſicut dicimus ꝙ hec propõ deus ſuper oĩa eſt colẽdus: eſt de lege nature/ ꝛ nõ lex nature. hoc tñ nõ obſtãte ꝯcedo ꝙ iſta ꝓpõ eſt lex nature ꝑticularis: q̄ꝙ non vniuerſalis q꞉ illa reſultat ex oĩbus

ꝓpoſitionibus ad illã ptinẽtibus. vñ talis ṗdicatio eſt iſta: oẽs hoĩes baptizari/eſt lex chriſti: ſicut homo eſt ſpecies. et ſic de aliis.

Capitulum ſecundum de lege nature.

Lex ſiqdẽ dr (vt Januẽſis atteſtat) a legẽdo ⁊ ideo illa lex quã diſtincte legimus in nr̃is cordib⁹ ex euidẽtiſſimis ĩmioꝝ rõnib⁹: lex nature nũcupatur. Jlla nẽpe lex ꝙ volũtas cũcti potẽtis ordĩauit ab hoĩb⁹ ſuo ꝓprio velle cuſtodiri qͥb⁹ eã patefecit ꝑ reuelationẽ luĩs ſupranaturalis: dr lex dĩna. Sꝫ illa quã hoĩs auctoritatem hñtis prudẽtia/ ꝓpt pacificã hoĩm cohabitationẽ ac melioꝛẽ rei publice diſpoſitionem adĩuenit: lex hũana/ciuilis ⁊ politica/pañalis/⁊ yconomica rõnabilit appellat. lex vͦo quecũꝗ/eo dr lex: qꝛ ſubditos ligat: vt doctor ſubtilis declarat li. 4. ſnĩarum di. 15. q. 2. vñ ɔgruẽter ius nuncupat: qꝺ nos iubet exeqͥ/ꝙ ſẽtẽciat. Et triplex eẽ ꝓhibet: ſicut pariformiter triplex lex parũ antea deſcribit. Jus autem ideo dictũ ẽ: qꝛ iuſtum vt yſidorus manifeſtat li. 5. ethi. ca. 1. ꝑ cui⁹ ſanã ſnĩam ius naturale ibidẽ deſcriptũ ẽ cõe oĩ natiõi eo ꝙ vbiꝗ inſtictu nature (nõ ɔſtitutõe aliqua) habeat. vt viri ⁊ feĩe ɔiũctio: liberoꝝ ſucceſſio/et educatio: coĩs oĩm poſſeſſio. Jus haud dubiũ naturale (doctor altiſſidioꝛẽſis vt declarat ĩ ſua ſũma li. 4. cplͦo de mrĩonio) quoddã ẽ ſpãle: qꝺdã vniuerſalius: quoddã vniuerſaliſſimũ.

6

Illud aūt eſt vniuerſaliſſimū/qd̄ ē ī oīb⁹. ſcʒ ī ꝯcordia oīʒ rerū: ⁊ de tali iuſtitia naturali loq̄t plato in thimeo. vnū ſiq̄dē elemētū hui⁹ iuris federis: ſine alio nō pōt ꝯſiſtere. vn̄ vt dicit aug⁹. Judiciū diuine largitatis ē/ꝙ q̄libet creatura/ ꝯpellit̄ dare ſeipſā. Jus naturale vniuerſalius eſt qd̄ natura oīa aīalia docuit quo iure aſin⁹ ꝓcreat ſibi ſilē: fugit nociuū: et ꝓſeq̄t̄ ſibi ꝯueniēs/⁊ vtile. Sʒ ius naturale ſpeciale ē/qd̄ dictat naturalis rō ⁊ tale ius ē ī ſolis vtētib⁹ rōe. ī quoꝝ cordib⁹ ius illud legale ſcriptū dr̄ impmutabiliter ꝑmanere. apl'o teſte ad ro. 2. q̄ ait gētes q̄ legē nō h̄nt: naturalit̄ ea q̄ legis ſūt faciūt: eiuſmōi legē. ſ. ſcriptā nō h̄ntes ipi ſibi ſūt lex/qui oſtendūt op⁹ legis ſcriptū ī cordib⁹ ſuis/teſtīoniū reddēte illis ꝯſciētia ipſoꝝ. Sup quo textu gloſa cōis ſic inq̄t. Et ſi hō q̄ſpiā ſiue gētilis legē ſcriptā nō habeat habet tn̄ naturalem qua ītelligit et ſibi cōſcius eſt/quid ſibi ſit bonū/ et quid malū. lex eīn naturalis eſt īiuriā nēī ferre. nichil alienū rapere a fraude ⁊ a ꝑiurio abſtīere/alieno ꝯiugio/nō inſidiari. ⁊ ceťa talia. Et vt breuit̄ dicat̄ noli facere qd̄ tibi nō vis fieri. qd̄ euāgl'ice ꝯcordat doctrine. hoc autē ius nat̄ale nec tp̄e variat̄: nec quouiſmō a ſui robore debilitat̄. aug. dicēte li. 9. de trinita. capl'o 6. hō declaret de ſup iuditiū veritatis ac ſui iuris incorruptiſſimis regulis firmū eſt: et ſi corꝑaliū ymaginū q̄ſi quodā nubulo ſubtexit̄: nō tn̄ inuoluit̄

atq̃ ꝯfūdit/hec ille. Ex his igit liquet ꝙ ſatis īpro
prie loq̄t gracianus de iure naturali ī principio de
cretoꝝ cū dicit ꝙ ius naturale eſt qđ in lege ⁊ ī euā
gelio ꝯtiet: verū ſiq̄dē eſt ꝙ mlta ꝯtinēt ī ſacra ſcri
ptura q̄ ſūt de lege nature ñ tñ oīa: ⁊ trāſēdēt vltra
modū loquutū fuiſſe de hac materia. egidiū de re=
gimīe pncipū cū dicit ꝙ oīs ꝓpō v̓a et nccīa eſt de
lege nate: ſicut ē iſta hō ē aīal rōnale ⁊ ꝯſiles: pꝫ ꝙ
q̄cūq̃ tales ꝓpōes ſpeculatiue ſūt/⁊ nō pratice/⁊
q̄cq̄d ptinet ad quācūq̃ legē nccē ē vt praticū eē cē
ſeat: alr neq̄q̄ ad legē ptiere dinoſcit: vt aliq̄lr pa=
tuit ī caplo p̄cedēti. Nō em dicim⁹ legales fore v̓i=
tates methaphiſicas/phiſicas/aut logicas/ſic aſſe
rim⁹ v̓itates theologicas/ethicas/⁊ hoc ē qđ dicit
ſcūs tho. ī p̄ma. 2. q. 19. ar. 1. ꝙ ꝓpōes vniuerſales
pratice ordiate/habēt rōes legis/ē igit lex nature
q̄ ꝯſiſtit ī ꝓpōib⁹ neceſſariis ꝯformib⁹ praxibus/a
volūtate elicitis: ſiue eliciēdis. Jlle v̓o ꝓpōes ſūt ī
duplici mō: q2 q̄dā ſūt p ſe note ⁊ ex t̄minis euiden
tes. ſicut ſūt iſte ꝙ oē bonū ē eligēdū ⁊ ꝓſequēdū ⁊
oē malū refutādū ⁊ fugiēdū: quā ponit ſcūs thōas
in p̄ma ſcōe. q. 93. ar. 2. et ſilr iſte/de⁹ ſup oīa eſt a=
mādus/colēdus/⁊ glificād⁹. Quicq̄d de⁹ vult/h̄ ē
obſeruādū. Et hec etiā quā pōit ſaluator math. 7
Oīa eni q̄cūq̃ vultis: vt faciāt vobis hoīes: facite
vos illis. Jn q̄ iſte cōes regule fūdāt. q̄ apud docto
res dicunt eſſe de lege nature: vꝫ hoc facias alteri/

qō tibi vis fieri. qō tibi nō vis fieri: nō facias alter[i]
Sunt aūt alie ꝓpōes de lege nature/ nō tñ ꝑ ſe no
te: ſꝫ ꝑ ſyllogiſmū pꝛaticū et ex ꝑ ſe notis deducte
ſicut eſt iſta/ hoc eſt eligēdū ꝙ deus colat/ q̄ ꝯcludit
ex his p̄miſſis de lege nature. oē bonū eſt eligēdū
ſꝫ deū colere eſt bonū. igit̄ h̄ ē eligēdū: vñ nūꝙ̄ con
cluſio eſt de lege nature niſi ābe p̄miſſe ſint de lege
nature: quare ꝙ̄ꝙ̄ p̄cepta ſcōe tabule dicāt̄ eſſe de
lege nature ꝑ gracianū/ ⁊ gloſam cōem ad ro. 2. vt
pꝛius patuit: hoc tñ non eſt ꝙ directe pertinent ad
illā legē: ſed qꝛ valde conſona ſunt illi legi: vt bene
declarat doctoꝛ ſubtilis in .3. ſñiaꝝ. diſtin. 37. q. 1.
Tñ eṁ p̄cepta pꝛīe tabule ſunt de lege nature ꝓ-
pꝛie ꝙ̄ꝙ̄ .3. puta ſabbata ſctīfices nō ſit de lege na-
ture/ quo ad diē ſignatū ſed ſolum quo ad cultum
debitum deo aliquando exhibendum.

¶ Cpl'm tertium de lege diuina.

Lex diuīa ꝯſiſtit in q̄buſdā ꝓpōib⁹ ꝯtīgēti
b⁹ a dīna volūtate deterīatis ꝓpt̄ finalē
ſalutē hoīs viatoꝛis: ad hāc legē ꝑtinēt he
vitates. ꝙ de⁹ vult coli ī ſacramēto altaris: ⁊ ꝙ vult
hoīeꝫ ad ſui ſalutē pꝛi⁹ baptiſma ſuſcipe ⁊ ſic de ſi-
gulis. Hec aūt lex duplex hꝫ teſtamētū vetus ſcꝫ ⁊
nouū. Eſt aūt īuēta lex iſta dīnā/ vt hoīem dirige
ret ad finē vltimū ꝑfecte ⁊ adeq̄te: q̄ñ et ſi lex na-
ture dirigat ad finē vltimū non tñ in ꝑticulari: ſꝫ in
vniuerſali. Scōo eſt īuēta iſta lex ꝓpt̄ certitudinē

hoīs ī opādo: qꝛ leges hūane qñqꝫ ꝯtradicūt ⁊ ideo lex dīna eas rectificat. Tertio ē iuēta ꝓpt iudiciū occultū actuū īteriorꝝ: qꝛ hoīes neqūt iudicare niſi de extīoꝛib⁹. Quarto ꝙ vt iqt aug⁹. pmo li. de libero arbi. Ut nullū bonū remaneret īremūeratū/nec aliqḋ malū īpunitū. ꝑ qḃ⁹ ſcḃr ī ps. vbi dr. Lex dñi īmaclata. i. nullā pctī tpitudinē pmittēs: cōuertās aīas/qꝛ n̄ ſolū extīores act⁹: ſꝫ ēt ītiores dirigat: teſtioniū dñi fidele: ꝓpt ctitudinē vitat̃ ⁊ rectitudīs ſapīaꝫ pſtās puulis ī qtū oꝛdīat hoīem ad ſupnatale finē/⁊ diuinū. Si aūt q̄rat. Si lex dīna dicat lex etna. Dico ꝙ ſic qꝛ lex etna coīs ē legi nate ⁊ legi diuie qm̄ oīs illa lex q̄ habuit eē cognitū ī mēte dīna dr veriſſima lex etna. Nec ſolū veritates neceſſarie practice: ſunt eternaliter in mēte dīna. Sꝫ etiā contingētes. pma tñ ꝑ aliq̄ ſigno nature ſue volūtatis determinatione q̄ eſt pma regula in cōtingētibus.

Capitulum quartū de lege humana.

Lex qppe hūana ꝯſiſtit ī illis q̄ a volūtate pſidētis prudētiā et auctoꝛitatē hn̄tis ſūt oꝛdīata ꝓpt hoīꝫ pacificā cohabitatoēꝫ ⁊ mutuā it cos ꝯſuādā dilectionē. ad h ꝙ lex ſit iuſta neceſſe ē/ꝙ deſcēdat a lege dīna: ſiue a lege nature aut ab āba⁹ ſimul: ſic ꝯcluſoēs practice a pncipiis practicis: vel ſaltē ꝙ eis nō ꝯtrariet qꝛ tūc iniuſta de notaret. vt declarat aug⁹ li. pmo de libero ar. ⁊ doctoꝛ ſubtilis in. 4. d. 15. q. 3. ⁊ ſcūs thomas ī prima

ſcđe.q.95.arti.ſcđo. Et hēricus gādēſis doctor ſo lēnis ī diuerſis ſuis q̄ſtiōib⁹ ſuoꝝ q̄libetoꝝ vt eū ꝓbat doctor li.4.di.55.q.2. Lex poſitiua multa re q̄rit ī legiſlatore prudētiā ⁊ auctoritatē. prudentiā ſcđm rectā rationē practicā dictet q̄d ſit ꝓ coītate ꝯueniēs: ⁊ auctoritatē vt ſua ſnīa ſubditos poſſit li gare hec vō auctoritas iuſta/ſiue principatus ꝑ eū dem ibidem duplex eſſe ꝓhibetur. ſcȝ paternus/et politicus. Sed principatus politicus eſt duplex.ſ. in vna ꝑſona aut in coītate. Auctoritas autem pa terna iuſta eſt ex lege nature. qua oēs filij ꝑentib⁹ tenētur obedire. Nec illa lex ꝑ legē diuinam eſt mi tigata/ſiue reuocata ſed poti⁹ cōfirmata ꝑ quartū p̄ceptū decalogi: vȝ proprios venerare parentes. Auctoritates equidē politica q̄ eſt ſuꝑ extraneos a ſāguīe puta ſiue reſideat ī vna ꝑſona ſiue in coīta te/poteſt eē iuſta ex cōi ꝯſēſu ipſius coītatis ſe vni p̄ſidēti aut plurib⁹ ſubmittētis. hēm⁹ igiẗ cōplere quō poterit condi lex poſitīa iuſta: q2 ab hoīe hn̄te prudētiā ī ſe vel ī cōſiliariis ſuis et cū hoc habente auctoritatē iuſtā aliquomodo dictoꝝ modoꝝ.

Capl̄m quintū de dn̄ioꝝ diuiſione.

Uis igitur de lege in cōmuni/et in ſpeciali pertractatis deſcēdo ad diuiſionē dn̄ioꝝ ponēdo.12.ꝯcluſiones. Quaꝝ prima eſt hec ꝙ dominia nō fuerūt diuiſa ſeu diſticta de lege nature ſimpliciter: aut de lege pro ſtatu innocen=

tie. ꝓbaꝫ hec ↄcluſio quo ad vtraꝗ; ptē: p̄mo ꝙ nō de lege nature: p illud decreti. di. 8. ca. primo. iure nature ſūt oīb⁹ oīa coīa qḋ intelligendū eſt ꝓ ſtatu nature ſimpliciꝫ: ſiue ꝓ ſtatu īnocētie. Scḋo ꝙ de lege dīna ꝓ illo ſtatu non fuit diuiſio dn̄ioꝝ: ꝓbaꝫ qꝛ de⁹ īſtituit hoīe; dn̄m oīꝫ creaturarū corporaliū et ſic quilibet ab eo ꝓpagatus fuiſſet dn̄s: ſicut fuit primus hō pmanēte illo ſtatu. Scḋa cōcluſio ē hec ꝙ q̄ꝙ̈ de lege nature inſtitute nō fuerit diuiſio dominioꝝ: tn̄ de lege nature deſtitute / ⁊ ꝓ ſtatu hui⁹ miſerie ↄcurrētibus hoīm ordīatiōibus / bene fuit diſtinctio dn̄ioꝝ: patet qꝛ vt dictū eſt antea in capitulo de lege poſitiua humana: oꝫ legem humanam iuſtam deſcēdere a lege nature vel lege diuina. Si igiꝫ diuiſio dn̄ioꝝ ē iuſta p legē humanā poſitiuam ꝗ illa lex a lege nature / eſt deriuata: q̄re ⁊c. Tertia cōcluſio / ꝙ cū lege nature deſtitute ſtat diuiſio dominioꝝ ⁊ etiā q̇buſdā oīa eē coīa. pꝫ quo ad primā ptem quia ius poſitiuū hūanū nūq̄ repugnare poteſt legi nature nec inſtitute nec deſtitute: ergo cū diuiſio dn̄iorum ſit de iure hūano poſitiuo: vt īmediate ꝓbabiꝫ ſeq̄ꝫ ꝙ diuiſio dn̄ioꝝ ſtat cū lege nature. Probaꝫ etiā cōcluſio quo ad ſecūdā ptem. qꝛ apl'is oīa erāt coīa. ſicut pꝫ ī actib⁹ apl'oꝝ: vbi dꝛ ꝙ multitudinis credētiū erat cor vnū: et erant illis oīa coīa. Patet etiā hoc apl'is traditū fore qḋ apḋ platonē in thimeo de quo loq̄ꝫ clemens in epl'a ad

xij. aplos. illa ciuitas iuſtiſſime diſponit: in qua q̃ſ=
qȝ ꝓprios neſcit affectus. Patet etiã in religioſis
quibus oĩa ſũt (vel ſaltẽ eſſe debẽt quo ad dñium)
coĩa. Quarta concluſio / ꝙ diuiſio dñioꝝ maxime
facta eſt iure poſitiuo hũano / q̃ꝙ a iure nature de
riuato. Probat̃ cõcluſio quo ad primã ptẽ ꝑ augu
ſtinũ ſupra iohẽm. omel. 6. q̃ dicit quo iure defen=
dis villas eccl'ie / diuino vel humano: ius diuinũ in
ſcripturis habem⁹: ius hũanũ in legibus regũ. Et
ſequit̃ vnuſq̃ſqȝ poſſidet. nõne iure humano: nã iu
re diuino dñi eſt terra ⁊ plenitudo eius. paupes et
diuites: nõne vna terra portat: ergo iure humano
dr̃ hec domus mea eſt. hec villa mea eſt. hic ſeruus
meus eſt. et ibidem tolle iura impatoꝝ quis audet
dicere / hec villa mea eſt: ⁊c. Probat̃ etiã cõcluſio
pro ſcđa parte qꝛ ex hoc pͥcipio legis nature. ſ. ꝙ
pacifica habitatio ⁊ ꝯcordia inter hoĩes ſẽp eſt ſer
uãda: diſtinxit lex hũana ꝓpter cupiditatẽ hoĩm /
poſt lapſũ: ⁊ ꝓpt̃ neceſſariã ſuſtẽtationẽ eorũd di=
ſtinxit dñia ciuil'r. Quĩta ꝯcluſio / ꝙ (ꝓ ſtatu lapſus
ſublatis cauſis diuiſionis dñioꝝ) ꝑfectius eſt oĩa
eſſe coĩa q̃ dñia fore diſticta: pȝ ꝑ policiã platõis ⁊
ꝑ modũ viuẽdi aplicũ / ⁊ religioſoꝝ ſequẽtium. hi
eñi deponũt ſiue deponere habẽt ꝓprias affectio=
nes et tñ occupatio q̃d ſibi eſt neceſſe / nec ad ſuper
fluitatẽ: ſȝ tñ ad vtilem neceſſitatẽ accipere: et iſte
modus viuẽdi: ꝓpinqu⁹ accedit ad ſtatũ innocẽtie

inter oēs alios modos. ver̄ tñ ē policiā aꝛ. fore bo
nā ꝑmanētib⁹ hoīꝫ cupiditatib⁹. ⁊ rapinis. q̄ q̄ ſo-
crates ⁊ plato bñ dixiſſēt oīa fore coīa his ſublatis
ꝓpt̄ qd̄ diſtinguūt dñia. vñ ſine cā ⁊ valde īꝑtinēter
ſalua tñ reuerētia tāti ph̄i aꝛ. īꝓbat eos dicens.
Si eñ eſſēt oīa coīa: igit̄ ⁊ vxores: argumētū pro
tāto nō ↄcludit q2 iſti loq̄bāt̄ de dñio naṫali. ſcꝫ qd̄
dñiū hoīb⁹ oīa eſſēt coīa ⁊ q̄lꝫ capet qd̄ ad vſū ne-
ceſſariū ſufficeret. vxores aūt nō cadūt ſub ſeruitio
naṫali ſuis viris cū nūq̄ ſit dñiū naṫale niſi vni⁹ in
ſpē ad aliud ī ſpecie: ⁊ ꝑfectioris ad īꝑfecti⁹. bñ tñ
hꝫ vir ſupra vxorē aliū ꝑncipatū ſcꝫ nupcialē ſicut
loq̄t̄ ipemet ari. li. 1. politicoꝛ. caplo. 2. ille tñ prin
cipat⁹ non eſt naṫalis de quo p̄dicti philoſophi loq̄
bant̄. Sexta ↄcluſio eſt q̄rte q̄ſtionis explanatiua/
q̄ diuiſio p̄ma dñioꝛ potuit eſſe iuſta/a lege poſiti-
ua iuſta/ſiue lata/a patre/ſiue a ꝑncipe iuſte princi
pāte/ſiue coītate iuſte regulāte/vel regulata ⁊ hoc
mō ꝓbabile ē/facta fuiſſe. Nā ita noe poſt diluuiū
filiis ſuis ṫras diſtinxit/q̄s ſinguli occuparent ꝓ ſe
vel pro filiis ſuis/vel poſteris/vel ipi de ↄcordia di
uiſerūt: ſicut legit̄ geñ. 22. de abraham/⁊ loth/ q2
abraham dedit electionē ipſi loth/quā ꝑtē ipe vel-
let eligere ⁊ ipe reliq̄ acciperet. Sicut eciā ſuppo-
nit̄ de abel ⁊ cayn q̄ fuerunt ſponte diuiſi vt vnus
eſſet paſtoꝛ: ⁊ alter agricola. ⁊ ideo diſtincta mune
ra offerebant: geñ. 4. ca. vel lex aliqua ꝓmulgata

eſt a patre/vel ab aliquo electo ab eis in principem
vel coītate cui ipſamet coītas cōmiſit iſtam aucto=
ritatem/que in q̃ lex fuit et potuit eſſe q res tunc
non occupata eſſet primo occupanti: et poſtea diſp
ſerunt ſe ſuper faciē orbis ⁊ vnus occupauit vnam
plagam: ⁊ alius aliā· ſicut legit gen̄. 4. capi. Sic ḡ
pꝫ ex hac concluſione q diuiſio dominioꝝ potuit
fieri iure poſitiuo· hūano/vel politico: et ciuili/vel
yconomico/⁊ paternali· hec oīa patent principalit
per doctorem ſubtilem in. 4. di. 15. q. 2. et per fran
ciſcum de maronis in tractatu de dn̄io ciuili. Sep=
tima cōcluſio q aliqn̄ poſt lapſū diſtinctio dn̄iorum
facta eſt p legē diuinā· ſicut pꝫ: qꝛ dn̄s iudeis forte
diuiſit t̄rā in funiculo diſtributionis· Sꝫ etiā pꝫ qꝛ
deus tradidit filiis iſrael t̄rā ꝓmiſſionis· Et mōtē
ſeyr filiis eſau· vt habet ioſue. 24. Pꝫ etiā hec cō
cluſio p franciſcū de marchia in. 4. di. 21. q. 1. et p
franciſcum de maronis in tractatu de dn̄io ciuili.
Octaua cōcluſio q qualitercūqꝫ dn̄ia fuerint diſti=
cta: aut iure politico/aut iure patn̄o/aut quādoqꝫ
(et ſi raro) iure dīno: vniuerſaliter tn̄/hoc eſt veꝝ:
q talis dominioꝝ diuiſio a iure diuino fuit appro=
bata/⁊ ratificata: vn̄ q̃q̃ talis diuiſio ſit ab homi=
ne ſtatuente: eſt tn̄ a deo approbante pꝫ math. 22.
vbi approbauit cenſū dari ceſari tribuēdū/dicens
Reddite q̄ ſūt ceſaris: ceſari. Et petrū iuſſit piſca
ri: vt tributū ſolueret ꝓ ſe/⁊ pro illo. Et apl's pau

lus ad ro. dicit. cui tributū/tributū: cui vectigal ve
ctigal. Ceteꝝ dn̄s ꝑcepit moysi. Non furtū facies:
exo. xx. vbi approbat aliq̇d alienū fore: q2 furtū/ē
ꝯtractio aliene rei īuito dn̄o. pꝫ igit̄ ꝙ ista distīctio
dn̄ioꝝ/sit a deo siue a xp̄o approbāte ꝙꝙ nō sit ab
eo statuēte. Nona ꝯclusio/ꝙ illud ꝑceptū legis na=
ture de hn̄do oīa ī cōi ꝺm ꝙ ē legis nat̄e: nō est reuo
catū nec (vt credo) reuocabile ꝙꝙ doctor subtilis
dicat oppositū loco prius. q. 2: ar. 1. Sꝫ oꝫ ꝙ ītelli=
gat̄ scꝫ ꝙ nō oīa sūt coīa post lapsū ⁊ sic cū illo ꝑcep
to qȯ posset applicari ad lapsū dispēsat̄: nō in se q2
sic ē īdispensabile: sꝫ ī ordine ad naturā post lapsū:
ꝓbat̄ hec ꝯclusio: q2 vt coīter dicūt doctores ⁊ rōa
bilit̄: ꝑcepta de lege nature sūt īdispēsabilia cū sint
necessaria. igit̄ cū illud ꝑceptū sit de lege nature ad
huc manet ī suo vigore vn̄ tn̄ ī statu īnocētie in quo
illud ꝑceptū fuisset obseruādū: hō nō assūpsisset ali
qua nisi ad necessitatē: vt ꝑ̄ate a dictū ē. Sic etiā iā
manet illud ꝑceptū: q2 ī vltima necessitate oīa sunt
coīa de lege nature: quā legē neq̇t īfringere lex hu
mana aut positiua/cū lex inferior nō possit deroga
re supiori: hīc est ꝙ bn̄ dicit frācīscus de maronis ī
tractatu de dn̄io ciuili: ꝙ diuisio dn̄ioꝝ facta ē ꝑ so
lā iuris positiui applicationē/ ad ius nat̄ale ipo iu=
re naturali ī suo vigore ītegre ꝑmanēte. Decīa con
clusio ꝙ post lapsū sunt tres spēs iuris positiui ha
bēdi dn̄iū/cū q̇b⁹ stat ius nat̄ale: ꝙꝙ in vno regiat̄

propinquus: et ī alio remotius. ſicut valde bñ ꝓbat frāciſcus de marchia li. 4. di. 21. q. 1. nā q̇dā habēt dominiū in ꝓprio: ſicut ſcl'ares. q̇dā habent tm̄ in cōmuni non in ꝓprio: ſicut monachi/ et cōmunitas: que ſequebatur apoſtolos. quidam habent in proprio ꝛ in cōmuni: ſicut aliquid religioſi qui nō ſunt ita mortui mundo: quin ſuccedant in bonis tēporalibus parētibus ꝛ amicis. Jus aūt naturale eſt indifferens ad oīa iſta. Nam ſecularis non peccat cōtra ius naturale: et licet īter eos ſit hoc tuū/ ꝛ illud meū/ non tamen propter hoc obuiāt iuri naturali. verū tn̄ eſt ꝙ ibi īperfectius reſeruatur ius naturale. ꝙ̄ in alia ſpecie. Similiter nec monachi q̇ nichil habēt in ꝓprio/ licꝫ habeāt ī cōi: nō obuiant iuri naturali: īmo ibi pfecti⁹ ſaluatur ius naturale: ꝙ̄ ī primo mō. Nolo etiā dicere ꝙ habētes in proprio ꝛ in cōi peccēt mortaliter: vel ꝙ obuiēt iuri naturali ſimul ꝙ dānent ſeipſos. vnde breuiter hoc aſſero ꝙ nulla lex alt̄i legi cōtradicit. Sicut ꝓpoſitioni vere et neceſſarie nichil ꝯtrariat̄ Et ideo nec lex hūana contradicit legi naturali/ aut legi dīne/ ꝙ ſi faciat/ tūc nō eſt iuſta. Si aūt obicias/ ꝙ vna lex poſitiua contradicit alteri. Dico ꝙ leges diuerſe/ diuerſis tp̄ibus ꝯſtitute nō ꝯtradicūt/ ꝓpt̄ alietatē tp̄oꝝ: ꝛ cōditionē hoīm. ꝙ ſi oīno ꝯtēdas/ de duabus legibus poſitiuis reſpectu eorūdē oīo. Dico ꝙ neceſſarie altera eſt īiuſta: reliq̄ v̇o iuſta. Jj ꝯcluſio ꝙ xp̄s

illā legē q̄ oīa eſſēt coīa maxīe ratificauit eciā ſtāte
lapſu: ſic tñ q̄ cupiditas deponeret ꝛc. q̄ fuerūt cā
diuiſiōis dñioꝝ ꝓpt pacificā cohabitatōez hoīꝫ: ꝓ
bat hec ꝯcluſio: qꝛ luce. xij. legit: q̄ iuuenis q̄dā di-
xit xp̄o magiſter dic fratri meo vt diuidat mecū he
reditatē: ꝛ xp̄s rñdit q̄ ad eū ñ ptīebat dicēs Quis
me ꝯſtituit iudicē ſup vos: attamē ius ei⁹ īmediate
ab eo īſtitutū p modū ꝯſilij / fuit illud math. 17. Si
vis pfect⁹ eē vade ꝛ vēde oīa q̄ habes: ꝛ ſeq̄re me.
¶ 12. ꝯcluſio ꝛ vltīa ē hec q̄ tā de lege nate ſimplr
ꝛ ꝓ ſtatu īnocētie: q̄ de lege nate: pro ſtatu lapſus
q̄ eciā de lege dīna: ꝛ de lege hūana: pfectiōis ma-
ioris ē ꝓprias affectōes deponere: ꝛ ī cōi viuere / q̄
aliq̄d ꝓpriū ex vi dñij ſibi vēdicare: ꝓbat hec ꝯclu
ſio ſic: ille ē pfectiſſim⁹ mod⁹ viuēdi q̄ deducit ex p
fectiſſima lege: ſꝫ talis ē mod⁹ viuēdi ī cōi: igit ꝛc.
ſic tñ ītelligit iſta ꝯcluſio q̄ nō ponat obex: nec ma
licia cupiditatis: qꝛ tunc min⁹ malū ē ī ꝓprio dñari
q̄ bona coīa religiōis ex cupiditate cumulare: con
tra licētiam ſuperioris: aut cōtra fauorē regule ad
quam pſone ſic viuentes obligantur. patet eciam
hec cōcluſio per frāciſcum de maronis in tractatu
de dominio ciuili ar. 9.

Cplm ſextū de trāſlatōe dñij vni⁹ pſōe ī aliā.

Dominij ſiquidē trāſlatio pōt fieri duob⁹
modis: Uno mō auctoritate publica ſeu
principiis vel auctoritate legis q̄s aucto

ritates ꝑ eoꝫ habeo. Scđo mō auctoritate priuata ipſius dñi rem īmediate poſſidētis: de ꝓma tranſlatione q̄ fit legis ſeu ꝓncipis auctoritate ſit hec ꝓma cōcluſio. Trāſlatio dñij auctoritate legis iſte: iuſta eſt. probaꝉ: qꝛ ſi lex iuſta poteſt iuſte determinare prima dominia: et ea diſtinguere: ꝛ nō eſt minor auctoritas legis vel principis poſt diuiſionē dñioꝝ q̄ antea: ergo propꝉ cauſam eandē ꝛ eundē effectum poteſt iuſte transferri dñium poſt q̄ erat alicui a ꝓpriatum. Cauſa autē q̄re dñia fuerint diſtincta fuit pacifica hoīm cohabitatio. igiꝉ propꝉ hanc cauſam pōt dominiū vni⁹ ꝑſone rē ꝓpriā negligētis tranſ=ferri in dominiū altius ꝑſone: quia aliꝉ poſt q̄ tūcū=qꝫ tēpus: eſſent lites īmortales niſi eſſēt poſite ꝛ ꝓ=fixe leges. Secūda cōcluſio hui⁹ capꝉi eſt q̄ hmōi dñij tranſlatio facta iuſte ꝑ legē iuſtā dꝛ eſſe vſuca=pio in reb⁹ mobilibus ꝛ pſcriptio ī reb⁹ īmobilib⁹ probaꝉ hec concluſio ꝑ illud quod habeꝉ: extra de vſu capio: ꝛ lōgi tēpo. pſcrip. vigilanti: ꝛ gloſa ſuꝑ illud aliena: vſucapio eñ ſiue pſcriptio: ē acq̇ſitio dñij vtilis vel directi ꝑ cōtinuationem poſſeſſionis tpis a lege diffiniti. Uſucapio aūt vt dꝛ in īſtitutis fit qñ quis bona fide poſſidet rē mobilē derelictam ſiue quā negligit dñs proprius illius rei: ꝛ hoc vel in iuris preſūptione: vt ꝑ triēniū. ꝛ dꝛ bona fide ad excludēdum rapinam. furtū: ꝛ media fraudulenta ſiue deceptoria. Sed preſcriptio fit cum quis rem

alienā īmobilē derelictā ī re vel ex iuris p̄ſūptione
poſſidet bona fide ꝑ magni tp̄is interuallū vt ſi ille
cui res p̊mo ꝑtinebat/ q̇ tñ ꝑ negligētiā eādē dereli
q̇t/ fuerit p̄ſens/ tunc poſſeſſio illius rei īmobilis ꝑ
decēniū ſufficit ad verā ꝛ legalē p̄ſcriptionē/ ſi aūt
ille fuerit abſens tunc req̇rit̃ poſſeſſio bone fidei ꝑ
20.annos: pōt aūt fieri p̄ſcriptio lōgiſſima inter ſe
culares puta ꝑ.30.aut.40.annos.ſꝫ īter viros ec=
cleſiaſticos ad hoc ꝙ ſit p̄ſcriptio neceſſario req̇rū
tur.40.anni: vt dicit ray.in ſūma ꝛ ſil̄iter ſumma
goff.li.2.q.123. hec aūt trāſmutatio ī vſu capione/
et p̄ſcriptiōe licita eſt ꝓpt̃ hoīm ꝯcordiā: ꝛ bonā cu
iuſcūqꝫ coītatis policiam: vt ꝓbat doctor ſubtilis
in.4.di.15.q.2. Secūda v̊o trāſlatio de qua loque
bamur in pꝛīcipio capituli/ fieri pōt ꝑ actum ꝑſone
pꝛiuate īmediate habētis dn̄ium rei.hoc aūt poteſt
eſſe/ vel ꝑ actū mere liberalē: vel ꝑ actum ſcđm q̇d
liberalem. Pꝛimus eſt qñ trāfferens nullam expe=
ctat redditionē. Secundus eſt qñ pꝛo eo ꝙ trāffert
expectat aliquid ſibi reddi. De pꝛimo ſit hec con=
cluſio.3.in hoc capitulo. ꝙ dn̄s alicuius rei non pꝛo
hibitus a lege ſuꝑioꝛi/ ſi ab alicuius volūtate nō de
pēdeat in dādo vel trāfferēdo vel donādo/ pōt rem
ſuā donare alteri volēti recipe. ꝓbat̃ qꝛ ex quo per
actū volūtatis ſue fuit dn̄s ꝛ nō ꝓhibet aliqua cau
ſa ſuꝑioꝛ iſtū deſinere/ et illū īcipere eſſe dn̄m: igit̃
ꝑ donationē iſtā fit vere et iuſte tranſlatio dominij

Ex quo pꝫ quid requirit ad iuſtã donationẽ qꝛ libe
ralis traditio ex parte donãtis: ⁊ volũtas recipien
di ex pte illius cui fit donatio: et libertas ex parte
amboꝝ huius donandi et illius recipiendi. Secun
do requiritur ꝙ nulla lege ſuperiori prohibeat iſte
vel ille/nec per actum alterius a quo dependeat in
iſta tranſlatõe. ꝓpter defectũ primi nõ poteſt quis
donare pecuniã fratri minori/quia ille nõ vult eſſe
dñs: propt defectũ ſcdi nõ poteſt monachus aliqd
dare preter abbatis licẽtiã. nec filius familias ſine
volũtate parẽtis. nec clericus de bonis eccl'ie ſine
volũtate vel ſaltẽ cõtra voluntatem dñi pape. hec
oĩa ꝓbat doctor ſubtilis. q.qua prius. Alia eſt trãſ
latio facta p actũ pſone priuate ĩmediate habẽtis
dominiũ nõ mere liberalẽ ſꝫ ſi trãfferens expectat
aliud ſibi equalẽs ei qd trãffert. Et dr proprie iſta
trãſlatio dominij/cõtractus. qꝛ ibi ſimul trahũtur
volũtates partiũ. trahit eñ ad trãfferẽdũ aliquid
in alium a comodo qd expectat ab illo/vel qd expe
ctat trãfferẽdũ in ſe: ⁊ in iſto cõtractu ĩcipit iuſticia
cõmutatiua/et cõcurrit cũ oĩbꝰ aliis ſequentibus.
Juſticia eñ ꝯmutatiua eſt qñ dñiũ/vel vſus rei vni
us ꝓ dñio/vel vſu alterius rei licite cõmutat: hmõi
aũt ꝯtractus in qbuſd dñia trãfferunt. Quidã ſunt
rei vtilis pro re vtili ĩmediate ſicut vini pro blado/
et panis ꝓ ouo. et hmõi. Et dr iſte ꝯtractus rerum
pmutatio/do vt des vel do ſi des. Quidã aũt eſt p

mutatio rei vtilis pro nũmiſmate vel econtra. q2 enĩ difficile erat res vſuales cõmutare: ideo inuẽtũ eſt medium per quod talis cõmutatio faciliter fieret quod vocatur nũmiſma vt dicit ari. primo politicorum tractatu ſecundo et dicitur cõmutatio nũmiſmatis pro re vſuali emptio: econtra vero venditio. aliquñ eſt cõmutatio nũmiſmatis pro nũmiſmate et dicitur mutui datio et mutui acceptio: et ſic ſunt. 6. contractus in quibus transfertur dominiũ de quorum iuſticia vel iniuſticia in proxima parte pertractabitur. in hoc caplo vero dominiũ transfertur ſimpliciter per vſucapionem: et per preſcriptionẽ: per mere liberalẽ donationem: primo modo: opus legis: ſecundo modo opus donantis. Nota. 6. contractus in dominio rei: ſcz per permutationẽ: per rerũ permutatarũ acceptionem: et iſta eſt prima cõbinatio per emptionem: per venditionẽ. hec ſecũda. per mutui donationẽ: per mutui acceptõez hec tercia. Exẽplũ iſtorum: et primo prime cõbinatõis petrus cõmutat cũ iohanne panem pro vino. Et iohannes cũ petro vinũ pro pane. Jſta enĩ permutatio eſt relatio equiparencie: et ideo equaliter denoĩat vtrũq3 extremũ et ſub noĩe vno. Exẽplum ſecũde cõbinatiõis: petrus emit a iohãne modiũ frumẽti: pro. 8. d. et iohannes vẽdit idẽ pro eiſdem pecuniis. Exẽplũ tercie cõbinationis. petrus mutuat iohanni 20. ſo. et iohannes illud mutuũ accipit.

Capitulum. 7. quõ vſus transfertur retẽto dñio.

Vſus aūt rei/pōt trāſferri abſqꝫ dn̄io: ꝛ hꝫ
vni⁹ pſone ī aliā: vel coītatis ī coītate: du
plici mō: ſicut dn̄iū ex mera libertate abſ
qꝫ retributōe expectata ꝛ iſta trāſlatio dr̄ liberalis
accomodatio de q̄ pono talē ꝯcluſionē coꝛreſpōdē
tē .3. ꝯcluſiōi ī p̄cedēti. ſ. ꝙ dn̄s alicui⁹ rei n̄ ipedit⁹
a lege ſupioꝛi: nec depēdēs ab alio ī vſū rei tranſfe
rēdo: pōt rē cui⁹ hꝫ dn̄iū quo ad vſū ī aliā pſonā re
cipere volētē: mere liberalit̄ trāſferre. pꝫ hec ꝯclu
ſio p illas eaſdē ꝯcluſiōes q̄ fuerūt req̄ſite ī .3. ꝯclu=
ſione .6. cpl'm hui⁹ p̄mi tractat⁹: hec eciā liberalis
accōmodatio ad hoc ꝙ ſit iuſta ſit'es hꝫ leges: ſicut
trāſlatio dn̄ij mere: qꝛ req̄rit ī accomodāte liberā
volūtatē: ꝛ recipiente ꝙ vellit recipe rē accomoda
tā ad vſū/ꝛ ꝙ nō ſit aliq̄ voluntas ſupioꝛis obſiſtēs
illi accomodationi. Exēplū huius: petr⁹ ſimplicit̄
liberaliter iohī accomodat ſuū equū abſqꝫ q̄cunqꝫ
retributōis expectatōe: ꝛ hic nullus eſt cōtractus
qꝛ nichil expectat̄ ab eo a quo fit accomodatio Eſt
aūt alia tranſlatio rei quo ad vſū non mere libera=
lis. Sed vbi tranſferēs expectat aliq̄d pro vſu illi⁹
rei quā tranſfert: et in hac tranſlatione ſunt aliqui
contractus ſe habētes coꝛreſpōdēter ad illos trāſ
latōis dominij cōtractus. Nā rerū pmutationi co=
reſpōdet mutua ꝯel pmutata accomodatio. Emp
tioni coꝛeſpondet conductio. Et vēditioni locatio
Mutui dationi ſiue acceptioni nō coꝛeſpondet ali=

quis ꝯtractus ꝓprie in trāſlatōe vſus rei. de quaꝝ iuſticia vel īiuſticia dicet̄ in ſeq̄ntib⁹. In hoc capl'o nota. 4. ꝯtractus vſus rei ꝑ naturā: ꝑ mutatā acco modationē ꝑ reꝝ ꝑmutate accomodatōis accepti onē. hec prima ꝯbinatio: ꝑ ꝯductionē: ꝑ locationē: ſcōa ꝯbinatio. Exēplū iſtoꝝ quo ad primā ꝯbinati onē. primo petrus accomodat iohanni vnū modiū frumēti pro modio bladij ⁊ iohānes accomodauit petro modiū bladij ꝓ modio frumēti. Exēplū ſcōe cōbinatōis petrus cōducit a iohanne equū pro. 4. d. et iohannes locat petro ſuum equum pro. 4. d. Quomodo igitur in his contractibus tam dominij q̄ vſus: cōtingit iuſticia: fraus: et vſura. dicetur in proxima parte iam ſequenti.

¶ Secūda pars huius operis feliciter incipit.

Incipit ſcōa pars huius opuſculi in qua ꝑte ſūt. 7. capitula cōſil'iter (vt in prima) ꝑtra ctāda. ¶ Capitulū primū quid eſt vſura et quō differt a fraude: ⁊ dolo: ⁊ ibidē de iuſticia ꝯmu tatiua. ¶ Capl'm ſcōm quō triplici lege cōtractus vſurarius ē illicit⁹ et ĩhibit⁹. ¶ Cpl'm tertiū ĩ q̄b⁹ ꝯtractib⁹ ꝯmittit̄ vſura ⁊ qualiter certificabimur quō eſt vſura ⁊ quot ſūt ei⁹ ſpēs. ¶ Cpl'm quartū quō ars negociatoria ſiue rerū ꝑmutatio aut mer catio: ⁊ vēditio maxīe ⁊ coītati poſt lapſū neceſſa ria. ſic tñ q̄ ſēꝑ ſeruet̄ eq̄lis iuſtitia. ¶ Cpl'm quītū de arte cāpſoria q̄ mercatores ĩter ſe principaliter

vtuntur et alij cõcomitanter quõ ſit licita ꝛ quõ illi
cita. ¶ Cpl'm ſextũ de q̃buſ'd ſpecialibꝰ cõtractibꝰ
quos quidem mercatores adinuicem contractãt.
¶ Capitulum ſeptimũ de reſtitutione acquiſitoꝝ
per vſuram facienda.

Capl'm. I. de vſura: fraude: ꝛ iuſticia ꝯmutatiã.

Vſura ſiq̃d ſectãs auariciã vtroqꝫ vetita
teſtõ (ſeptuplũ ſcdꝫ q̃ deſcribit) ẽ turpe
lucrũ pacto ꝯuẽtũ: accedẽs ꝑ ſupabũdã-
tiã q põdere ꝯſiſtit nũero: vel mẽſura. Vñ q̃ q̃. pro
prie vſura vſus eris ſiue pecunie dicat̃ ſcdm nõis
intꝑtationẽ: ſimpliciter tñ et ſcdm veritatẽ in his
cõſiſtit vſura in q̃bus tranſlato dominio aliq̃d reci
pit̃ vltra capitale: ſiue illud ſit pecũia vt coĩt ĩt mer
catores ꝛ negociatores ſiue quoduis aliud qd ad
vſum vite honeſtatẽ: ſiue vtilitatẽ bona yconomi-
ca req̃rit. Nec võ ſolũ vſura ꝯmittit̃ in cõmutatõe
negociatiua: ſed eciã in cõmutatõe. Nec vero ſolũ
vſura cõmittit̃ ĩ cõmutatiõe negociatiua. Sꝫ eciã
in cõmutatõe nat̃ali ꝛ yconomica (vt doctor ſubti-
lis declarat loco quo prius). Et ſil'r ſcũs tho. 2.2.
Quapropt̃ vt ad oĩa hec ſe extẽdat cõſil'is ꝯtractꝰ
illicitus. vſura ſic poſſꝫ deſcribi: vſura eſt q̃dã con
tractus inter aliquas ꝑſonas vel coĩtates quarum
vna ĩ aliã ad tẽpus aliquã rẽ vtilem trãſferret ſiue
pecuniã ex mutuo pacto tacito: vel expreſſo: ꝓ illa
tranſlatione aliquã ſupabũdãtiã expectans vltra

capitale· vt aũt dicit frãciſcus de maronis pte· 4
ca·3. vſura eſt ex mutuo pacto lucrũ debitũ ⁊ exa=
ctũ· Diſtiguit aũt vſura a fraude/q2 vſura ꝓuenit
ex ꝯſẽſu illoꝝ ĩ quos ẽ talis ꝯtractus· fraus vͦo ali
qñ vt ĩ plurib9 ſe tenet ex pte vni9 altius decipere
intẽdẽtis/licet qñqꝫ vterqꝫ ꝓponat alteꝝ decipe ⁊
vterqꝫ defraudare· Differt etiã ſcdo vſura a frau=
de/q2 vſura tẽpus expectatiõis ſignatũ ꝯnotat/et
ideo videt talis ꝯtractus aliquã palliationẽ habe=
re· fraus vero eſt in ſimplici reꝝ pmutatõe/vendi
tione/ſeu ẽptione/⁊ quaſi ĩſtantanea quo ad tẽpus
abſqꝫ aliis ꝯtractibus vlterioꝛibus· Eſt igit fraus
deceptio ĩ aliquo ꝯtractu ſe tenẽs ex pte alteri9 cõ
mutãtis/vt in pluribus vere iuſticie ꝯmutatiue op
poſita· Et hec fraus poteſt eſſe intẽta ⁊ ĩ coꝛde de=
fraudantis ꝓpoſita tñ foꝛĩſecus p cauteloſa verba
palliata vt decipiat illũ cui aliq̃d pmutat ſiue cum
quo ꝯtrahit: ⁊ tũc talis fraus dicit dolus· Si vero
in re decipiat·nõ tñ pꝛia mẽtis intentõe/ſꝫ ex inad
uertẽcia ſiue ex ſimplicitate/aut alio quouiſmodo
nõ pniciofo/fraus realis põt noĩari/nõ tamen mẽ
talis: nec dolus ꝓpꝛie: vñ ſic decipiens non peccat
moꝛtaliter·tenet tñ reſtituere ſcðꝫ rectã rõem cum
ſibi ꝯſtauerit ꝙ equalitas reꝝ in valoꝛe non fuerit
ſeruata vt declarat ſcũs tho· 2.2. et in ſũma li·2· ti
tulo.7· Bꝛeuiter tñ hoc eſt certũ ꝙ tã fraus ꝙ̃ etiã
vſura cõtrariant ipſi iuſticie ꝯmutatiue qð nichil ẽ

16

q̄ q̄dā habitus in volūtate regulat⁹ p prudētiā in i tellectu mediāte quo q̄s vnā rē ꝯmutat in aliā ſine fraude/vſuraria ꝯdictōe/ſeruata ſēp eq̄litate valo ris in ꝯmutatis ſcđm rectā rōez. q̄ aūt ponit in hac deſcriptōe iuſticie ſine fraude excludit fraudē tri pliciter: p̄mo ī ſubſtācia vt nō ꝯmutet auricalcum pro auro nec aqua pro vino. ſcđo in q̄titate vt ſem p iuſtū pondus ꝛ iuſta mēſura ſeruet. Sic vt non tri buat min⁹ pōdus pro maiori/aut maius ꝓ minori/ nec iniuſta menſura pro iuſta. Tercio in qualitate vt nō ꝯmutet vinū corruptū tāq̄ bonū/nec limpha tū tanq̄ purū. Oīa hec patēt extra de īiuriis ꝛ dā nis da. ſi culpa. vbi dr̄ qui occaſionē damni dat/dā nū dediſſe videt: declarant etiā iſta notabiliter per doctorem ſubtilem in. 4. di. 15. q. 2.

Cpl'm. 2. de inhibitione cōtractus vſurarij.

LEge v̇o naturali (ad naturā iſtitutā ſi ac tēdam⁹) vſurā nō pmitti: ſꝫ ꝓhibi ꝓten⁹ cognoſcem⁹: qm̄ cū illa lege oīa coīa fore dinoſcūt (p̄antea ſicut ptractauimus) nec aliq̄ ad fauorē ſpālē hūanū accedere dicim⁹: niſi in vltima neceſſitate ſtatu durāte īſtitutōis: idō vſura locū re fugij habere neq̄t (ad ei⁹ ſup excreſcētē ſupfluita tē occultādā) ī lege nate ex t'minis euidētibus/aut ex pncipiis praticis p ſyllogiſmū praticū veridicā ꝯformitatē ad actus hūanos regulādos pticipāti. Per hoc nēpe pncipiū de lege nature p ſaluatorē

p2omulgatū mat. 7. q̄cunq₃ vultis vt faciāt vobis hoīes hec ⁊ vos facite illis. ſiľiter euidēter demonſtraƭ fraudē vſuraꝝ nullatenus licere: qm̄ q̇ſpiā ingenio p̄dit⁹ q̇ vellit aliū ī neceſſitate citra vltimam neceſſitatē ſibi rē q̄ īdiget vēdere vel mutuare abſq₃ tali excreſcētia igiƭ ipſemet hec cuicūq₃ alŕi facere dȝ. Qđ ſi ex eađ maxīa cōtra noſtrū ꝓceſſū inſteƭ: q2 multi vellēt in aliq̄ neceſſitate ꝙ ſibi alij ſuccurrerēt/etiā ſi aliq̄lē ſupabūdātiā eiſdē tribuerēt igiƭ(cū multi ſic vellēt vt eis fieret) poterūt et ipſi ſiľiter aliis ħ idē factū repēdere. Rn̄deƭ ꝙ voluntas taliū fallit/⁊ p ꝯſciām erroneā decipiƭ: et ideo nō debēt p illā regulā facere qđ ſibi ſēp vellēt fieri qualicūq₃ volitione. Sȝ ħ aliis facere obligantƭ qđ ſibi fieri recte deſiderāt cū lege dei in ꝯſciā ſana ⁊ ſincera regulaƭ: neq̄t aūt o2dīate īferio2 ſuo ſupiori in his q̄ legitime deƭminat derogare. Uituperatur ſcđo. ꝓ2ſus vſurari⁹ ꝯtractus lege nature deſtitute poſt lapſū/ſicut pȝ ſufficiēter p optīaꝝ politiaꝝ aucto2es/⁊ ſpecialiter p Arꝝ. li. 1. politicoꝝ tractatu ſcđo. ⁊ p henricū de gādauo q̇libeto. 1. q. 40. et q̇libeto. 3. q. 28. diuerſiſq₃ aliis locis q̄plŕib⁹. Et ſi ꝯtra īſteƭ/q2 pħi ⁊ oēs politici p̄ncipaliƭ attēdūt ad bonū cōe qđ vocāt bonū dīm/et ad illđ oēs ſuas leges politicas/⁊ īſtitutōes dirigūt/vȝ ꝓpƭ pacem/trāq̇llitatē/⁊ ꝯco2dē cohītationē hoīm q̄ q̇đ ꝯco2s cohabitatio eſt quoddā bonū ꝯmune igiƭ (cum vſu

rarius laboret p eoꝺ bono cōi ꝯſeruādo (ſeq̄t ꝙ nō agit cōtra legē nate deſtitute: ſꝫ poci⁹ ꝓ illa lege ⁊ ſic vſura q̄ ad illā legē erit licita: dico ꝙ īmo derogat hoīꝫ coītati: q꞉ vſurari⁹ q̄cūqꝫ hꝫ voraginē aīas ⁊ facultates hoīꝫ abſorbētē (vt dicit ſeptuplū) derogat eciā bone policie q꞉ vt dicit criſ. ſup mat. 21. deducit oēs ad īmoderatā cupidinem ⁊ eos abducit ab aliis laborib⁹ licitis: p q̄ coītas poſſꝫ melius diſpoī: vn̄ ſic dicit lynco dicto. 84. Ne dū vſurari⁹ derogat hoīꝫ coītati/ īmo oīꝫ entiū vniuerſitati: q꞉ vſurari⁹ cū vēdat tp̄s qꝺ oīb⁹ ē cōe/ maximā īiuriā videt̄ facere nate. Qꝺ ſi dicat̄ illud tp̄s eſſe ſuū/ cū ſit ſua mēſura. Rn̄det̄ ꝙ ſic ē ſua mēſura ſic ē menſura oīꝫ mutabiliū igit̄ oīb⁹ mutabilib⁹ īiuriā facit tp̄s eis cōe vēdere ſine ip̄is. Si vͦo vſurari⁹ ipſā accomodationē vēdat cū illa accomodatio ſit graciosa/ grām vēdere videt̄: qꝺ ē īcōgruētiſſimū. Si t̄tio dicat̄ vēdere lucrū qꝺ ex illa pecūia ſiue ex alio accomodato potuit puenire. Rn̄det̄ ꝙ tūc vēdit illꝺ quod nec fuit nec eſt nec erit ī reꝝ nata: ſed tm̄ eſſe potuit: ⁊ ſic q̄ſpiam poſſꝫ qꝺlꝫ vēdere qꝺ ſuū ē fore poſſibile. dato ꝙ ſuū nō ſit in re: q̄ oīa ſunt abſurda ⁊ rōni valde diſſona. Tertio ꝓhibet̄ vſuraꝝ fraus lege dīna/ vtroqꝫ teſtō ſolidata. Nā in deuteronomio dn̄s p̄cepit nō fenerabis fratri tuo ad vſuram pecuniā tuā/ nec fruges/ nec aliā quācunqꝫ rem. In exodo ſīl'iter ſic dn̄s loq̄t̄. Si pecuniā mutuam de=

deris pplo meo paupi q̄ hitat tecū non vrgebis q̄ſi exactor nec vſuris opprimes ⁊ i pſal. ille in dñi tabernaclo hitare phibet: q̄ pecuniā ſuā nō dedit ad vſurā/ quā legē xp̄s p ſeipſū gratuito policie legiſlator roborat ⁊ cōfirmat dñs. lu. 6. mutuū date nichil ide ſpantes. Et dū itrauit ieroſolimis nūmularij mēſas euertit ⁊ eos extra tēplū eiecit. vt pꝫ ma. 21. Quiqȝ nūmularij nō ſūmētes pecuniā p accomodatōe pecūie. Sꝫ alias res viles ⁊ mioris p̄cij q̄ apud ierony. ſupra eūdē textum vocabāt colibiſte: hos eteni vſurarios paliatos pphera ezechiel p̄dicādo p̄monuit dicēs: vſurā aūt ⁊ ſuphabūdātiā nō accipietis. Cōtra qȝ ſi arguat q̄ vſura ſit licita de lege dina q2 q̄ q̄ dñs phibuit vſurā fri ſuo faciēdā nō tñ alieno imo pceſſit ſic pꝫ i deut. 23. cū dr nō fenerabis fri tuo: ad vſurā pecuniam tuā nec fruges nec aliā quācūqȝ rē re: ſꝫ alieno ſibi vſura eſt licita de lege dina. Simplr dico q̄ de lege dina eſt vſura ſm ſe ⁊ i ſe illicita ⁊ phibita: cadit eñ ſub illo p̄cepto negatiuo nō tribuere ad vſurā vꝫ ñ furtū facies: vt declarat altiſſiodorēſis i ſua ſūma. q. 7 0. ⁊ ē vna de p̄ncipalib⁹ ſpecieb⁹ auaricie (vt pbat ſeptuplū in tractatu de auaricia) Sꝫ cū arguit q̄ de⁹ pceſſit iudeis vt fenerarēt alienis cū dicit nō feneraberis fri tuo ſꝫ alieno. dico cū nobili doctore altiſiodorēſi vt p̄us q̄ de⁹ h̄ nō cōceſſit q2 ſiplr vſurā phibuit ⁊ eciam i veti lege p ezechielē ⁊ p dauid ⁊ i exo. 22.

vbi dicit aduenā nō ꝯtriſtabis nec affliges eū bñ th
de⁹ ꝑmiſit vſurā fieri alicō: vñ nō ꝯceſſit licēciā pec
cādi mīori pctō ſꝫ ꝑmiſit pctm̄ min⁹ ad vitādū ma=
ius. Sicut ꝑmiſſuꝫ fuit eis dare libellū repudij qd
erat min⁹ malū/ne ſeq̄ret vroricidiū qd foret mai⁹
malū: ⁊ h factū ē (vt pꝫ ī euāglio) ꝑpt duriciā cor=
diū iudeoꝝ vñ hec ꝑmiſſio fuit ꝯꝑatiua duplici cō=
paratōe. Pria q ꝑmiſſū fuit eis minus pctm̄ ne fa
cerēt mai⁹: vꝫ ne facerēt vſurā frib⁹ ſuis. Scda q
iudei rudes erāt ⁊ q̄ſi marmorei vnde paulatim du
cendi erāt ad ꝑfectionē: ⁊ hanc ſcdam ꝯparationē
videt lynco īnuere dicto. 84. Abolēda eſt eciā vſu
ra ſm leges poſitiuas eccliaſticas diuerſoꝝ cōſilio
rū ſūmorūqꝫ pōtificū: vt pꝫ diffuſe extra de vſuris
vꝫ li. 5. decre. Et ſi cōtra hoc arguat q ſi vſura ſm
ſe eſſet malū ⁊ ab eccl'ia ꝓhibita g ī nullo caſu illa
admittet qd eſt falſū. Scdo admittit eā ſi clericus
recipiat aliq̄d vltra ſortē de poſſeſſione eccl'ie aſſi=
gnata ſibi/retenta tñ violenter ⁊ iniuſte ab aliquo
ſeculari: vt pꝫ extra de vſuris ca. 1. Dico q ī iſto ca
ſu clericus nichil capit vltra ſortē q illud totū qd
capit ſuū eſt de iure vt in caſu ſupponit: ⁊ ſic nō cō
mittit aliquo mō vſurā. Sed ſi illa poſſeſſio eſſet iu
ſte alicuius ſcl'aris/⁊ clerico īpignorata ad limita=
tū tēpus pro certa ſūma: tūc ꝓfecto nō pt clericus
ſūmere aliq̄d vltra ſortē ſed tenet fruct⁹ ſi quos ſū
pſit cōputare ī ſortē nō igit admittit eccl'ia q̄ eſt cul

rix: alatrix: ⁊ auctrix iuſticie in aliquo caſu vſurā Sʒ ſiplr cū lege dīna ꝓhibʒ ne cleric⁹ ꝓmo vſurā ꝓmittat vt dicit glo. ſup illo cp lo. q̄uis raymūdus dicat ī ſūma ī iſto caſu. vſurā fore ꝑmiſſā. Sʒ veri⁹ videt dicēdū ꝓ ecclia q̄ hʒ eē p̄ro tpe gr̄e ⁊ ſūme li bertatis ⁊ mīe: ⁊ nullomō iam vſurā ꝑmittit ſeu ad mittit: vltīo lege poſitīa ciuili adhuc vſure ꝓhibēt vt ꝓbat in ſūma ſūmaꝝ. li. 2. ti. 7. de vſuris. vbi dr̄ ꝙ impato: ī ꝯſtitutōe ſua iubet ſeruari ea q̄ ſtatuta ſūt ī niceno ꝯſilio. Nicenū vo ꝯſiliū vſuras ꝓhibet g̊ ⁊c. Et ſi cōtra h̄ arguat ꝙ lex iuſtiniani vſuras ꝑ mittit. rn̄dit altiſſiodoreſis ꝙ illa lex ꝑmittit minus malū ꝑpt maius malū vitādum. Sʒ apparʒ michi dicēdū ꝙ lex īpatoris ꝓhibet ne q̇s vſura vtat ꝑ h̄ q̄ḋ approbat. 4. illa ꝯſilia iter q̄ ē ꝯſiliū nicenū. Si q̇s tn̄ exequat vſuras remiſſas vt puta cēteſſimas aut quadrageſimas/ illū nō punit ꝓhibet g̊ lex ciui lis vſure ꝯtract⁹ tāq̄ illicitos: nō tn̄ illis ꝯtractib⁹ punit q: illi⁹ legis ē aliq̄ mala īpunita ꝑmittere in foro publico q̄ tn̄ iudicat eē mala ⁊ puniēda in foro cōſcie ⁊ p̄uato. Sic igit aliq̄lit euidet quō vſurari⁹ ꝯtract⁹ ē ī ſe ⁊ ſm ſe illicit⁹ ⁊ ꝑ q̄s leges ē ꝓhibit⁹.

¶ Cplm terciū in q̇b⁹ cōmutatōib⁹ vſura ꝯmit=titur ⁊ quot ſunt eius modi ſeu maneries.

AMiſſa ſpeciali vſura ꝓueniēte ex īcremē to vtutū: q̄ laudabilis ē ⁊ a xp̄o approba ta in qua nō demeritū: ſʒ maximū cōſiſtit

meritū:ſicuti myſtice pʒ ꝑ illā ꝑabolā euāgl'icās: ꝙ homo q̇dā ꝑegre ꝓficiſcens vocauit ſeruos ſuos/⁊ tradidit illis bōa ſua: ad deteſtabilē cupidinē hūdi ꝑ ſolā pecūie occupationē/abſqꝫ aliq̄ īduſtria ſpeci ali attēdēdū: dico ꝙ hec vſura ē duplex ſcʒ mētalis ⁊ intior/corꝑalis ⁊ extior. mētalis ⁊ intior eſt ī affe ctiōe: corꝑalis ⁊ extior eſt ī executiōe. Mētalis ꝯſi ſtit ī ſola ſpe. Sʒ corꝑalis ꝯſiſtit in pacto/⁊ ꝯmuta tōe. Prima deo nota eſt: q̇ ſcrutator eſt cordium/ ⁊ nō hoīb⁹. Secunda aūt ſatis nota eſt ⁊ euidens ex vſurarioꝝ oꝑatiōībus. Cōtingit v̇o vſurā fieri ī tot cōtractibus in quot pōt eſſe iuſticia cōmutatiua: ⁊ fraus eidē oppoſita ſcḋm qḋ declarabit̄ diſcurrendo ꝑ ſingl'a. Manifeſta tn̄ apud doctores dr̄ eē vſura q̄ ꝯtīgit ī mutui datōe ⁊ mutui acceptōe ⁊ maxime qn̄ illa mutui datio ē pecuniaria. Eſt aūt vſura pal liata que reꝑit̄ ī aliis ꝯtractib⁹ cū q̇buſdā cautelis ⁊ cauillatōibus palliantibus/ſeu pactū abſcōdere nitentib⁹. hec v̇o diō vſure nō mētalis ⁊ intioris ſʒ corporalis ⁊ extioris: qꝛ q̄ꝙ̄ mentalis apud deū ſit reꝑhēſibilis: apō tn̄ hoīes/corꝑalis maxīe ē ꝑnicio ſa ⁊ rei publice nociua ꝓpt̄ quā oēs pene īponūt̄ q̄ vſurariis veridice debēt̄. Et ſi aliq̄ ſit vſura mani feſta q̄ ꝯſiſtit ī mutui datōe/⁊ alia palliata q̄ reꝑit̄ ī aliis ꝯtractib⁹ ħ tn̄ eſt certū ꝙ ī oī vſura īcludit̄ ad tp̄s alia mutui datio. Sʒ qn̄qꝫ exp̄ſſe ⁊ pecūiaria: et tūc vſura maīfeſte. qn̄qꝫ cauteloſe: ⁊ ſic dr̄ palli=

ata. De iſtis igit̃ ꝯtractib⁹ quō ī eis ſit iuſticia vel i=
iuſticia ꝑ ordinē dicam⁹. In reꝝ aūt ꝑmutatōe ēpti
one ⁊ vēditiōe: ħ neceſſe ē ṗmo obſuare: qȯ añ a ſu
it declaratū. ſ. ꝙ nō ſit fraus ī ſbā ī q̄titate ⁊ ī q̄lita
te. In q̄titate ꝙ nō ſit fraus ī nūero/pōdere vł mē
ſura. Defect⁹ aūt ſiue fraus ī ſbā vel ī ſpē/ē qñ vna
nat̃a ꝓ alia attribuit̃. loco altius: vt ſi loco auri tri
buat̃ auricalcū: ⁊ de iſto defectu dicit dñs ꝑ yſaiā
ad quēlibꝫ fraudulētū ꝑmutatorē: argētū tuū v̓ſū
eſt yſtoriā: ⁊ vinū tuū mixtū ē aq̄. Qȯ ei ē ꝑmixtū
patit̃ defectū q̄tū ad ſbāꝫ: ſeu ſpēꝫ. Ali⁹ ē defectus
ſm̄ q̄titatē q̄ ꝑ mēſurā cognoſcit̃ vt ſi q̇s ſciēt̃ vtat̃
deficiēti mēſura ī vēdēdo/vel ī ꝑmutādo/fraudem
ꝯmittit vñ dñs quēpiam ſibi ſeruitorē hortat̃ deut.
25. dicēs/nō hēbis ī ſacculo diuerſa pōdera mai⁹
et min⁹: nec erit ī domo tua modi⁹ maior ⁊ minor/⁊
pōdus hēbis iuſtū ⁊ veꝝ. Et ſeq̄t̃ abhoīat̃ eñ dñs
eū q̇ facit ħ/⁊ aduerſat̃ oēꝫ īiuſticiā. Terci⁹ defect⁹
eſt ex ꝑte q̄litatis puta ſi aliqȯ aīal īfirmū vēdat̃ q̄=
ſi ſanū: qȯ ſi aliq̇s ſcient̃ fecerit fraudem ꝯmittit: ⁊
nec ſolū ī iſtis ꝯtractib⁹ illicitis aliq̇d pctō ſubicit̃/
īmo ad ꝯpletā reſtitutionē tenet̃/ ꝓ his nō ſcm̄ tho
mā ī. 2. 2. q. 55. ar. 2. ⁊ doctorē ſubtilē ī. 4. ⁊ hēricū
in q̄libeto. patuit eciā iſte ꝓceſſ⁹ aliq̄lit̃ ī ṗmo cplo
iſti⁹ ꝑtis q̄ꝙ ſub alíis t̃mīs. Ex ēpla iſtoꝝ hic ꝑtra
ctare diffuſū ē. ⁊ ſatis lōgū: iō illis reliq̇ q̇ expimen
talit̃ cognoſcūt vꝫ q̇ vēdūt vinū mixtū cū diuerſis

ſpēb⁹ coloratū/ ꝓ vino bono ꝛ natali. ꝛ illis q̇ vendunt carnes īfectoꝝ pecudū vel pecoꝝ ꝓ ſanis ꝛ ſalubrib⁹: renutto eciā illis q̇ vēdūt panē ꝯfectū ex farina frumēti/ ordei ꝛ fabaꝝ: ꝓ pane puro ex frumēto ꝯfecto. Scđo attēdere oꝫ ī reꝝ ꝑmutatiōe/ ꝛ vēditōe/ ꝙ ſēp eq̄litas valoris ſm iuſticiā ſit fūdata qꝛ vt dicit aug. 13. de trini. ca. 3. de magnis vile velle emē ꝛ caꝝ vēdē/ reuera viciū ē: ītelligēdo hͦ de re vili ꝛ cara q̄ͦtū ad vſuꝫ: qꝛ freq̄ͦter q̄ ē res ī ſe nobilior ī eſſe natali. valoris ē mīoris ꝛ min⁹ vtilis vſui hoīm: ꝛ ꝑ hͦ min⁹ ꝓcioſa. vn̄ ſm aug. de ci. dei. li. xi. ca. 16. melior ē ī domo pāis q̄ͦ aliqđ viuū cū tn̄ viuū ſit nobili⁹ n̄ viuo ī eſſe nate. ꝛ ꝓ tāto dixi ī ꝑmo cpͦo hui⁹ ꝑtis ꝙ dn̄i reꝝ poſſunt eas ꝑmutare ſn̄ fraude ſeruando eq̄litatē valoris ī ꝑmutatis ſm rectā rōeꝫ q̄ q̇dē recta ratio actēdere hꝫ nataꝫ vel rē vēditam in cōꝑatione ad vſuꝫ hūanuꝫ ꝓpt̄ qđ ſit iſta ꝯmutatio nec oꝫ ꝙ iſta eq̄litas ſm rectam rōeꝫ ꝯſiſtat in indiuiſibili medio ꝛ ī punctuali tranſlatōe rei ad rem vt videt̄ dicē ſanct. tho. 2. 2. qꝛ ſi ſic foret tunc eſſet q̄ſi īpoſſibile ipos ꝯmutatores reꝝ actīgē ad punctū indiuiſibilē valoris rei ad rē: ſufficit igit̄ ꝙ iſta eq̄litas conſiſtat ī medio aliqualē hn̄te latitudinē ſm rectam rōeꝫ. Mediū igit̄ iuſticie int̄ hoīes/ nō ē mediū rei ſed rōis aliq̄lem hn̄s latitudinē citra quam ſiue vltra quā q̇s ꝑmutauerit īiuſticiam facit. Sꝫ ſi ſeruet ſe in medio latitudinis illius ſeruat̄ iuſticia.

c iiij

Que aūt ſit iſta latitudo ⁊ ad quātū ſe extēdat quō cūqꝫ/ex lege poſitīa īnoteſcit vt puta ſi aliqs princeps ī regno ſuo legē ſtatuerit ꝙ modi⁹ frumēti in āno ī q̄ ē copia nō vēdatᷣ min⁹ q̄ꝓ.4.de.nec magis q̄ ꝓ.vi.de. latitudo eīn media ē ꝉ totū illud qō me diat īter.4.⁊.vi. puta duo vn̄ lex poſitīa de facto reſcīdit ꝯtractū vbi ꝯtrahēs decipitᷣ vltra medieta tē iuſti p̄cij: vt ſi res valeat.x.de. ⁊ vēdatᷣ michi ꝓ xvi.ille ꝯtract⁹ ꝑ legē reſcīditᷣ/ qꝛ ē vltra mediū iuſti p̄cij.⁊ adhuc īfra medietatē iuſti p̄cii(Si ex alio appareat ꝯtract⁹ īiuſt⁹)talis ꝯtract⁹ reſcīditᷣ. Qn̄ qꝫ v̊o ex ꝯſuetudine iſta latitudo iuſticie ꝯmutatiue manifeſtatᷣ/⁊ maxīe qn̄ illa ꝯſuetudo v̊itati aut rōni nō ꝯtrariatᷣ. Sꝫ poci⁹ ex illis ꝑ q̄dā ꝯformitatē de ducitᷣ:illa q̇ppe intᷣ hoīes ē optīa cōſuetudo vt hētᷣ per auguſtinū li.2.de vnico baptiſmo ⁊ aliqn̄ decla ratᷣ di.8.ī decretis. Cōſuetudo eīn hec intᷣ hoīes:ſi ſit antiq̄:⁊ rōi ꝯgrua:multū facit ad licitos ꝯtract⁹ ipſaꝝ ꝯmutatōi. Qn̄qꝫ aūt iſta latitudo iuſticie relinq̄tᷣ ipis ꝯmutātibus vt pēſata mutua neceſſitate reputēt ſibi mutuo dari equalens hincinde:⁊ illud gratāter recipe qm̄ vt dicit ſcotus ī.4..durū eſt intᷣ hoīes eē ꝯtract⁹ ī qb⁹ ꝯtrahētes non ītēdāt de illa īdiuiſibili iuſticia aliqd remittere ſibi mutuo/ vt ꝓ tāto oēꝫ ꝯtractū ꝯcomitāter aliq̄ donatio.Et ſi iſte mod⁹ ꝯmutationū q̄ſi fūdat⁹ ſuꝑ illud natᷣe.ꝉ facias alti qō tibi vis fieri:⁊ qō tibi n̄ vis fieri.ꝓbabile

eſt ꝙ qñ mutuo ſūt ꝯtenti: mutuo volūt ſibi ipis re
mittere ſi qd deficiunt ab illa iuſticia reqſita. Ter
cio ⁊ vltīo ī his trib⁹ ꝯtractib⁹ eſt aduertēdū ꝙ licȝ
pmutātes vel vēdētes pēſare dānū ſuū: nō aūt cō-
modū ipſi⁹ emētis ſiue cū quo pmutat: h dico in ca
rius vendendo vel pmutādo/⁊ intelligo ſic. Si qs
multū īdiget ſua re: vel p magnā īſtantiā altius īdu
cit ab eo vt vendat eā/vel pmutet cū alia re/cū poſ
ſit pſeruare ſe indēneū ⁊ ex vēditiōe vel pmutatio
ne iſte multū dānificabit pōt illā rē cari⁹ vēdere: ꝙ
ſi alias ſine tali dānificatiōe vēderet. Sȝ ſi emens
magnū comodū exeqt de re illa vendita vel permu
tata nō pōt cari⁹ vēdi vel pmutari qꝛ maius como=
dū exeqt. Nā propt maius comodū eius qd ſequit
nec res mea eſt ī ſe pcioſioꝛ/nec michi melioꝛ: ⁊ iō
nō debȝ michi carius pciū appoꝛtare. Secus ē aūt
qñ dānificoꝛ/qꝛ tunc eſt michi pcioſioꝛ/licȝ nō in re.
Qm aūt mutua accomodatio/ꝯductio/⁊ locatio in
qbus trāffert vſus coꝛeſpōdēt iſtis trib⁹ pmutatōi
bus de qb⁹ iā ſermonē pmiſim⁹. Jō quo ad iuſticiā
vel īiuſticiā de illis eſt dicendū qadmod de pꝛimis
fuit determīatū: excepto h ꝙ ī his trāffert vſus ſolū
Jn aliis vo dñiū Jſta eīn tria q poſui(⁊ maxīe ſcōȝ)
reqrunt mutua accomodatio/locatio/⁊ ꝯductio: ⁊
quō in his oībus vſura reperit/īmediate in ſequē=
tibus dicet. Sed de iuſticia vel īiuſticia ī vltimo cō
tractu ſcȝ mutui datōe cognoſcenda ī quo p maxīe

exercet vſura. Pono hãc ꝑpõez ꝙ ĩ mutuũ iuſte cõ trahẽdo oꝫ ꝯſuare eq̃litatẽ ſiplr ĩ nũero/ mẽſura ⁊ põdẽ: q̇buſo caſibꝰ exceptis de q̇bꝰ dicet̃ imediate Ad quã ꝑpõez ꝓbãdã talis rõ põit a ſcoto/ hẽrico ⁊ ray. qꝛ ĩ mutui datõe trãſſert dñiũ ĝ ille q̇ ꝯcedit mutuo ñ manet dñs pecuĩe mutuate/ ⁊ ꝑ ꝯñs ſi ꝓ il la pecuĩa recipit aliq̇d vltra ſortẽ/ ñ ꝓ ſuo recipit: Sꝫ vẽdit ñ ſuũ: Scõa rõ ad h̄ ẽ: qꝛ pecuĩa ex ſe nul= lũ fructũ hꝫ: ſꝫ tm̃ ex ĩduſtria negociãtis: igit̃ ꝓ mu tuatõe pecuĩe: nichil ẽ ſpãdũ: qꝛ ĩpa de ſe ñ ẽ fructi ficatĩa: ſic̃ ſũt pignoꝛa germinãtia: ⁊ iõ ꝑ oppoſitũ illi fructꝰ cõputãt̃ ĩ ſoꝛtẽ: Caſus v̇o q̇ excipiũt̃ ĩ iſta mutuatõe duo ſũt ĩ gñe Primꝰ ẽ ĩ q̇ aliq̇s qñqꝫ acci ꝑe pt̃ licite vltra capitale/ ⁊ ex pacto Scõs caſus ẽ in q̇ q̇s pt̃ vltra ſoꝛtẽ ſuſcipe aliq̇d ñ ex pacto: Pri mꝰ caſus ĩ gñe hꝫ. 3. ĩ ſpẽ qꝛ pt̃ q̇s ꝓ mutuo vltra ca pitale ſuſcipe rõe pene ꝯuẽtõis ſic tñ ꝙ ñ fiat ĩ frau de vſuraꝝ Scõo rõe ĩteſſe Tercio rõe ipſiꝰ pecuĩe in ſe vt nata ĩ ſe/ ⁊ p̃cioſi valoꝛis: qꝛ p̃cioſe ſbẽ: ñ tñ vt nũmiſma ẽ: Prĩm caſuꝫ ſic declaro/ petrꝰ ĩdiget pecuĩa ad mercãdũ ſiue negociãdũ ⁊ p̃cat̃ iohẽꝫ vt ſibi 4. libꝛas mutuet ĩ feſto iohĩs baptẽ: ſoluẽdas ĩ feſto natalis dñi. iohẽs dicit certe libẽt̃: ſic tñ ꝙ oĩo michi ſoluas ĩ feſto natalis dñi: qꝛ nimiũ dãnificа= boꝛ ⁊ iõ ſi ñ ſerues michi diẽ ſignatũ ꝑ 4. libꝛas tu ſolues. 12. ꝓ dãno qđ ĩcurrã deficiente ſolutiõe ad tp̃s p̃fixũ In quo caſu dico ꝙ hec pena adiecta lici=

ta eſt: qꝛ licȝ iohī ſeruare ſe idēnē: ſic p̄monēdo cuȝ
quo ꝯtrahit: ad cognoſcēdū autē qn̄ fit in fraudem
vſurarꝝ ꝛ qn̄ nō Scot⁹ ſubtilit̄ declarat qꝛ ſi iohēs
pocius vellet ſolam pecuniā ſibi ſolui die p̄fixo q̄ i
die craſtino cū pena aliq̄: tunc nō eſt in fraude cau=
tela vſurarꝝ: qn̄ v̓o magis vellet ecōtra/tunc eſt v̓a
fraus vſurarꝝ ꝛ cautela. Aliū v̓o caſuȝ vȝ rōe itꝫeſſe
ſic expono: iohēs mutuauit petro ad certum tēp⁹
ſūmā quandaȝ pecuniarꝝ ſibi ſoluēdā: petr⁹ iohāni
nō ſoluit p̄fatā ſūmā quā a iohanne mutuat⁹ eſt ad
tp̄s ſignatū/imo nec depoſt ꝑ tp̄a in tm̄ q̄ iohēs ex
carēcia illi⁹ ſūme/notabilit̄ dānificat̄/vel. ſ. in ven
dēdo bona ſua mobilia vel imobilia vt aliis ſatiſfa
ciat vel quouis aliomō: qꝛ vȝ ad nimiā pauꝑtatem
eſt deduct⁹ ex illi⁹ pecūie carēcia. Tunc dico i hoc
caſu q̄ petr⁹ tenet̄ iohī ex iuſticia ſatiſfacere/de in
tereſſe: ꝛ lȝ iohēs creditor nō poſſet hr̄e actionē cō
tra petrum debitorem in foro exteriori vt pote qꝛ nō
ſunt pacta nec munimēta tn̄ i foro ꝯſcie tenet̄ debi
tor/puta petr⁹ vltra ſortē ad itꝫeſſe. Cōſilīis eſt iſte
caſus q̄ pōit extra de fideiuſ. ꝑueīt ꝯſtitut⁹. Cuius
ſnīa vȝ in h̄ ꝯſiſtit q̄ fideiuſſor ſoluit creditori ꝓ de=
bitore: ꝛ debitor fideiuſſori nō ſatiſfecit ad tp̄s con
gruū ꝛ īt̄ eos ſignatum: ex cui⁹ ſolutōis dilatione
nimiū dānificatus eſt ip̄e fideiuſſor: tunc i iſto caſu
papa nō ſentēciat ꝛ rōnabilit̄. vn̄ tenet̄ debitor ſa
tiſfacere fideiuſſori: quo ad ſolidum ꝛ quo eciā ad i

tereſſe. Jtidē ē ali⁹ caſus. breuit ad hūc caſū reduci bilis: cū q̇s ē fideiuſſor vſurario ꝓ aliquo debitore eidē vſurario/ q̇ ꝓpt̄ defectū debitoꝝ ꝯpulſus ē vt ſoluat vſurario ne dū capitale/ veꝝ etiā ex creſcen ciā: tūc debitor tenet̄ ſuo fideiuſſori ad totū illō qō ſoluit qꝛ totū illud q̄ꝺ nō ſit capitale vſurario: ē tn̄ capitale ⁊ ſors ipſi fideiuſſori: veꝝ tn̄ ē q̄ fideiuſſor dꝫ laborare vt vſurari⁹ nō arripiat ex creſcēciam vſurariā: ſi eā ſoluat: ad eā eiō reſtituēdā tenet̄ debitor ꝓ quo ali⁹ fuit fideiuſſor pꝫ ī ſūma ſūmaꝝ: ⁊ ī ſūma goff. ⁊ extra de fideiuſſorib⁹. ī gloſa. ⁊ ī ray. Terci⁹ caſus ſcꝫ ſpēꝫ ī h̄ p̄mo caſu gn̄ali q̇ ē aliq̇d capere vltra ſortē ex pacto eſt iſte/ petrus volēs vi deri potēs ⁊ diues venit ad iohēm vt ſibi locet. xx. lib. auri ſeu argēti ad oñdēō potēciā ſuā nullā ī fctō ſed ī p̄tēſo vt meli⁹ hoīes ſibi credāt/ tūc ī h̄ caſu io hēs pōt cape vltra illas. 20. li. aliq̇d pro locatōe vt puta. 12. ō. vel. 20. ſi a certos dies cuſtodiat illā ſūmā vt eā mltociēs oñdat vt hic hec pecūia nō locat̄ qꝛ nūmiſma vt ſit petro mediū emēdi vel vēdēdi ſꝫ tm̄mō locat̄ ſibi qꝛ auꝝ ⁊ metallū p̄cioſū qō ex natura ſui aliquē ꝓfectū hꝫ. Sic em̄ ī h̄ caſu pt̄ q̇s locare. 20. cratas argēteas vni/ ⁊ hr̄e aliq̇lē pecuniā ꝓ ſui locatiōe: cōit̄ tn̄ int̄ amicos fit mere liberalis accomodatio taliū: qꝛ iſta nō ita leuit̄ capiūt dānū/ aut detrimētū ſicut equ⁹ ⁊ alia q̄ ſolēt locari. Sꝫ tn̄ hic loq̇mur de illo qō pōt fieri abſqꝫ pctō īiuſticie:

et malicia vſure. Et ad iſtū caſū reducit̃ eciā ꝯſilis
caſus ī quo nō ē fraus/aut vana glīa/ forte ꝗ ſic for
mari pōt. Petrus ⁊ iohēs ſiľ ꝑgūt lōdoneas petrꝰ
c.lib. ſecū portat iohēs tm̄.xx. ſolidos q̈ q̄ ī ꝓpria
villa vt puta briſtolis/vel ī amhton ī vitate hēat.c.
lib. ſicut petrꝰ. Cōtigit aūt q̄ ī eaƌ ciuitate tractat̃
mrīmoniū int̃ iohēm ⁊ alicuiꝰ ciuis ibiƌ manētis fi
liā: ſic q̄ ad hāc ꝯcluſionē deueniāt/q̄ ſi iohēs hēat
ibiƌ. c. libras ⁊ illas mōſtret parētibꝰ puelle hēbit
eā in vxorē. iohēs vō libent̃ volēs illā iuuēculam in
vxorē ducere/nec tātā ſūmā pecūiaꝝ ibiƌ habens
(vt ſuppoſui ī ꝑncipio caſus) nec hꝫ opportūitatē
trāſeūdi/aut mittēdi domū ꝓ ſūma q̄ ibidē reman
ſit. q2 dies ꝯtractus mrīonialis inſtat: venit ad pe=
trū ⁊ ait loca michi: ſeu ad tp̄s dierū duoꝝ accomo
da michi. c. libras quas habes vt poſſim illas oſten
dere. petrus vō reſpōdet dicēs q̄ libent̃ ſi habeam
4. ſoliƌ. ꝓ ſui locatōe: in cuius ꝯtractus cōcluſiōe
ābo ꝯueniūt. Querit̃ igit̃ in h̄ caſu an licite petrus
illos. 4. ſo. acquirat. Dico/q̄ nō video cōtrarium/
quin licite acq̄rat nec iohēs ī ſic oſtēdēdo aliquem
defraudat/ſic tn̄ q̄ cautis v̄bis vtat̃ ad vitādū men
daciū: dicens tātā ſūmā ego habeo. pōt eciā dicere
diebꝰ duobꝰ q̄ illa pecūia ē ſua ſicut cōducēs equū
dicit equū eſſe ſuū quo ſcꝫ ad vſū. ⁊ ī iſto caſu eaſdē
pecūias nō tenet̃ iohēs petro reſtituere: vel ſaltē
eaſdē ī valore: ſi petrus ꝑmittit q̄ iohēs mutet eas

de auro ī argētū vel ecōtra: qꝛ idē eſt petro quo ad valorē. Et tot⁹ iſte caſus ſupͣ h̄ currit ꝙ ſcot⁹ dicit: et hēricus de gādauo ſilr. ſ. ꝙ pecūia vt hꝫ aliquā vtilitatē ex ſui natura: nō ſcōm ꝙ nūmiſma pt̄ locari ꝓ aliq̄li ſūma. q̄ꝙ puula. Scōs caſus in genere erat ad capiēdū aliq̄d vltra ſortē ſic tn̄ ꝙ nō eſſꝫ ex pacto ꝑueniēte: ī quo caſu ſcōm gen⁹/ſūt duo ſcōm ſpēm. Prim⁹ vͦ ē qn̄ capitale ꝛ totū ſupfluū illud ponit̄ ſub īcerto. Secūd⁹ caſus ē qn̄ capit aliq̄d incertū vltra capitale certū ſine pacto. Ad ꝑmū caſū ſecūdi ꝓcedo ſic: petrus tribuit iohāni ī eſtate. 4. ſo. vt ī yēme hēat. 4. modios frumēti: ſic ꝙ ī rei vitate nō fuit cert⁹ qꝛ tūc grana eſſēt cariora vel ī melioꝛi foꝛo: hic eī petr⁹ nō cōmittit vſurā rōne dubij ſiplr̄/vt pꝫ extra de vſuris. c. nauiganti ꝛ ē vltimū Si aūt petr⁹ credit de vīſil̄i ꝙ erit cariſtia grādis ꝛ ponit ſe ī certo de lucro: ꝛ iohēꝫ ī certo de pditiōe: tūc ē plana vſura. vt ibidē dr̄ ī gloſa ſup nauiganti Aliū aūt caſū ſic declaro: petr⁹ iohāni ex gratuito amoꝛe accomodauit. 4 libꝛas nichil expectās ī rei vitate (vt ſuppono) nec pacto intīoꝛi ꝛ tacito/ nec extīoꝛi ꝛ expſſo: iohēs veniēs ad vberioꝛē foꝛtunā ſoluit petro ꝑdictas pecunias ꝛ cū h̄ tribuit petro gratanter. x. ſolidos q̄rit̄ tūc an petr⁹ ſit vſurarius dico ī h̄ caſu ꝙ nō: qꝛ vt declaratū ē ī ꝑmo cpl̄o huius ptis vſura nūq̄ eſt niſi ex pacto ꝓcedēte qō pactū ſi ſit tacitū facit vſurariū mētaliter. Si vero ex

preſſū vſurariū denotat corporalit: ⁊ hec malici̅
multū addit ad rationē demeriti ⁊ pctī ad malici̅
vſure mētalis: q2 oīs actus exterior voluntatis ad
dit aliq̄d bonitatis vel malicie ad actū interiorem:
vt doctor ſubtilis declarat.q.18.q̄libeti. hic aūt in
petro (ex ſuppoſito) nullum fuit pactū p̄cedens: ⁊
ideo nō ꝯmittit vſura. Nō em̄ ē petr⁹ min⁹ habilis
ad dominiū alicuius rei ſibi de nouo collate capiē=
dū poſt accomodationē alicuius pecunie/ ꝙ antea
Nō em̄ eſt petrus peioris ꝯditiōis vt aliq̄d ſibi gra
tis tribuat poſt mutuationē ꝙ̄ antea vt dicit ſāct⁹
tho.2.2.q.78.ar.2. ⁊ iō cū iohēs ſibi potuiſſet da=
re.x.aut.xx.ſoli.q̄ ad dn̄iū mere liberalr ante acco
modatōēz iſtaꝝ pecuniaꝝ. Sic eciā pōt iā. Et h̄ eſt
qd̄ dicit ray. ꝙ gratis oblatū ⁊ acceptū nō inducit
vſuram dū tn̄ nō ſit intētio corrupta.

¶ Cōtinuatio eiuſdē ca. ſcīj ad ꝯtract⁹ vſurarios.

Determiāto q̄d ſit iuſticia/ q̄d iniuſticia/ q̄d
fraus ⁊ dol⁹/ i emēdo ⁊ vēdēdo res pmu=
tādo/locādo/ꝯducēdo/ ⁊ mutuo accomo=
dādo. Eciā ptractatis c̄tis caſib⁹ i q̄b⁹ p mutui col
latōēz ꝯtīgit aliq̄d accipe vltra capitale ⁊ ſortē. Iā
ſupeſt ponere regulas ⁊ exēplaria mediātib⁹ q̄b⁹
vſuras cognoſcamus/ ac ī oī cōtractu certos caſus
inducere: p quos vſurarios ⁊ falſidicos ꝯtractus a
veris ꝯmutatōib⁹ diſtiguamus. Pr̄ia igit regl̄a ad
vſurā cognoſcēdā eſt hec.q̄ncūqꝫ cōmutās ꝯmitat

vel vēdit tp̄s vel aliq̄d aliud qđ nō ē ī ei⁹ poteſtate vēdere/vt puta lucrū pecūie qđ potuit vel pōt eē ⁊ fortunā ei⁹ ⁊ hmōi: talis ꝯmutatio planiſſime ē vſura. Pꝫ hec regula p lynco ī dictis ſuis dicto. 84. ⁊ p doctorē ſubtilē ī. 4. ac p alios doctores q̄ hāc materiā radicalit̄ ptractāt. Scđa rl'a ē hec qñcūqꝫ aliq̄ eſt ꝯmutatio ex q̄ vel p q̄ gignit̄ pecunia ħ eſt nō ex aliq̄ īduſtria: ſꝫ tm̄ ex ꝯtractu pecuniatiuo: talis cō mutatio ē vſura. pꝫ iſta ſcđa p arꝫ. 1. politicoꝝ tractatu. 2. c. ſ. vbi ponit artē pecuniatiuā q̄ ē denarij ex denario nō eē laudabilē: cui⁹ ponit duas ſpēs. ſ. cāpſoriā de q̄ ī poſteꝝ ī ca. h. dicet̄: ⁊ ponit vſurā q̄ dr̄ oboliſſica. i. ſtatutiua denarioꝝ vel petiſſiua denarioꝝ: ⁊ ibiđ dicit ph̄s q̄ vſura maxime vitupabilis eſt: ⁊ dr̄ ibiđ cacos. i. partus q̄ſi faciēs denarios pturire ſibi ſil'es pꝫ eciam hec regula p prius dicta qꝛ ibi non ſeruat̄ eq̄litas pecūie nec eſt ibi aliq̄s caſus prior ergo ⁊c. pꝫ p hēricū de gandauo in quolibeto. 6. q. 22. Quīta rl'a eſt hec qñcūqꝫ ꝯmutās ponit ſe in tuto de lucrando: ⁊ aliū cū quo cōmutat de dāno/ītelligēdo in tuto ſēp vel ī plurib⁹/ talis ꝯmutatio eſt vſura. pꝫ p ſcotū loco quo pri⁹. ⁊ p ray. ⁊ p ſctm̄ thomā in. 2. 2. ⁊ p ceteros doctores ſparſim. Quarta rl'a eſt hec qñcūqꝫ aliquis ſub ſpe maioris lucri merces ſuas accomodat: aut aliq̄d aliud mutuat quicq̄d vltra ſortē acceperit vſura eſt: pꝫ p faſiculū moꝝ pte quarta capl'o tertio: et p ſeptuplum

in tractatu de auaricia. Iſtis igit̃ reglis p̄cognitis pono diuerſos caſus ī q̊b⁹ viſſime oſtendit̃ vſura ꝛ p̄mo īcipio ī ꝯtractu mutui datōis ꝛ mutui acceptionis: vbi vſura planior ē/ ꝛ manifeſtior q̄m ī aliis cōtractib⁹ nō rep̄it̃ vſura: q̄ſi q̄ten⁹ ibidē cū illis ꝯcurrat mutui datio/ aut mutui acceptio/ ſiue ad tp̄s expectatio. Primit⁹ igit̃ īcipiam⁹ ī mutui datōe q̄ fit int̃ hoīes ſine pignorib⁹. demū ſcd̄o cū pignoribus Ponat̃ g̊ iſte caſus q̊ ſatis ē hoīb⁹ notus iohēs hērico ī die aſſūptionis v̉ginis glo͛iſe/ ppt̃ indigētiam eiuſdē hērici mutuauit. xx. ſolidos tali pacto addito exp̄ſſe ꝙ ī die ſancti michaelis ſoluat ſibi. xxiiij. ſol. q̄rit̃ ſi caſus vſurari⁹. dico ꝙ planiſſime euidet ꝙ ſic: ſcd̄m ꝙ deduci pōt ex prima regula poſita ſuperius/ ſcd̄a/ ꝛ q̄rta. Secūd⁹ caſus ī mutuatōe vſuraria veriſili. Eſto ꝙ hēricus ex veriſili p̱ īduſtriā ꝓpriam/ p̱ iſtos. xx. ſol. īfra mēſem pōt legitīe acq̊rere. x. ſo. ꝛ volo ꝙ acq̊rat: tunc ip̄e in p̄ncipio contract⁹ cū iohē/ ꝓſpicit cōmodū qd̄ īde pōt cōſeq̊ infra mēſē: ꝛ vt hēat vn̄ viuat ad ſupportationē vite ſue/ offert libere iohī ī p̄ncipio ꝯtract⁹/ qd̄ habebit ꝓ. 20. ſo. 24. ſo. ſic ꝙ iſte ꝯtract⁹ placeat partibus Cū igit̃ hēric⁹ pōt deponere dn̄iū alicui⁹ rei a ſe/ vt pꝫ p̱ t͛ciā ꝯcluſionē. 6. ca. p̄me p̱tis g̊ hic iohēs non iniuſte lucrat̃ hos q̄tuor ſo. qꝛ ſi ſpl͛r dn̄iū ipoꝝ ī ip̄m tranſfert̃ p̱ bn̄placitū ipi⁹ iohis cū eo ꝯuenietis. dico ꝙ iſte ꝯtract⁹ ē vſurarius/ nec pōt henric⁹ p̱ tale

mediū. dn̄iū alicui⁹ rei a ſe depon̄e ꝙ lex ſupioꝛ. ſ.
nate/dei/ꝛ eccl'ie/eū īpedit a tl'i ↄtractu: ꝛ dictū ē ī
illa ↄcluſiōe q̄ allegat̄ ꝙ dn̄s alicui⁹ rei pt̄ dn̄iū eius
trāſferre ſi nō ipediat̄ a lege ſupioꝛi. Terci⁹ caſus
in mutuatōe vſuraria pono ꝙ hēric⁹ det thōe pecu
niā/aut panē/aut carnes/vel hmōi. ꝑ hac accomo
datiōe (iſto caſu poſito) vtraqꝫ ꝑs lucrat̄ ꝛ ſeqt̄ ex
lucro vtriuſqꝫ bonū cōe/placetqꝫ ꝑtib⁹ iſte ↄtract⁹
q̄rit̄ g̊ an tl'is ↄtract⁹ ſit licit⁹. Dico ꝙ ex illo p̄cep=
to xp̄i mutuū date nichil īde ſꝑantes: ↄpellūt̄ dicē
ꝙ ibi plana ꝛ euidēs ſit vſura: qđ eciā pt̄ ꝓbari per
rl'as ſupi⁹ poītas: ī hmōi ſiq̇dē ↄtractib⁹ (ꝓpt̄ tpis
expectatōēꝫ) vt puta panis/carnes/piſces/aut vi=
nū aliq̇d vltra ſoꝛtē req̇rit̄ ꝛ expectat̄. Eciā euidet
ex ſcđa rl'a q2 pecuīa ſola ꝓcurat ſibi pecuīas ſiue
aliq̇d loco pecuīe ꝛ qn̄ dicis ꝙ placꝫ ꝑtib⁹ g̊ ē licitū
Rn̄deo ꝙ ē valde mala ↄn̄a. Nā foꝛnicatio placꝫ ꝑ
tib⁹ āt ſaltē pt̄ placere: ꝛ tn̄ ē illicita. Eciā ſi placet
iohī ꝙ iacobus īteficiat eū/illud tn̄ ē illicitū. ꝛ ſic de
multis aliis. īmo vl'r ī oīb⁹ illis nō tenet ↄn̄a in q̇b⁹
lex ſupioꝛ ꝓhibet talē ↄtractū: iſtā tn̄ ꝓpōēꝫ ↄcedo
iſte cōtractus placꝫ ꝑtib⁹ nec a lege aliq̄ ſupioꝛi re=
gulāte eſt ihibit⁹. g̊ ē licit⁹. ſꝫ ī ꝓpoſito non eſt ſic.
Quart⁹ caſus ī mutuatōe vſuria. ſi dicas certe pu
tas/henricus vult trāſferre dn̄iū illoꝝ bonoꝝ a ſe.
ſ. panis/aut carnis/ꝛc. dico ꝙ dn̄s ſubſtitutus non
pōt tranſferre dn̄iū ſine ↄſenſu dn̄i p̄ncipalis: ratio

26

ei ꝟ dictat ⁊ ex declaratis in p̄ma pte euidet. Hoc etiā volunt leges ſeculares. li. 2. titulo de pactis. l. pacta. vbi plane ſn̄ialiter habet̄ q̄ pacta ſeruoꝝ n̄ ſunt obſeruanda/ abſq̄ cōſenſu ſuoꝝ dn̄oꝝ. vn̄ dr̄ in textu q̄ pacta q̄ cōtra leges cōſtitutōeſq̄ vel cōtra bonos mores fiūt nullā vim hr̄e īdubitatuꝝ eſt Dei igit̄ q̄ dn̄s eſt p̄ncipalis ⁊ p ſuā eſſenciā omniū creaturaꝝ dn̄s natalis natalitatē ineuitabilitatis cui⁹ ē tra ⁊ pleītudo ei⁹/ de reb⁹ ꝓpriis ordīatio p̄ceptio ⁊ ꝓhibitio pocius eſt tenēda. q̄ pacta ſeruorū q̄b⁹ (ex pura gr̄a q̄ apud hoīes vocat̄ fortuna) illa bona fuerīt adeo collata. Si dicas q̄ de⁹ nō ꝓhibuit talia pacta vſuraria p modū p̄cepti/ ſed per modū ꝯſilij. vt pȝ luc. 6. q2 illa auctoritas. Mutuū date nichil inde ſpantes. Non ligat oēs xp̄ianos p modū p̄cepti q2 tūc oēs obligarēt ad mutuū dādū ſub pena pcti mortalis: qđ falſū eſt. Pȝ eciā aliter q2 alia q̄ ponūt ibidē ī eodē cp̄lo ſunt ꝯcilia queād modū ſūt iſta. Si q̄s pcuſſerit te ī vnā maxillā p̄be ei alterā. ⁊ ab eo q̄ auffert tibi veſtimentū ⁊ tunicā noli ꝓhibere. oīpotēti t e tribue ⁊ ſi q̄s auffert que tua ſūt n̄ repetas. igit̄ ⁊ iſtud ſil'r qđ cito poſt ꝟ ſeq̄t̄ vȝ mutuū date nichil īde ſpātes: erit ꝯſiliū/ nō p̄ceptū. q̄re videt̄. p ꝟ q̄ nō ꝓhiberēt vſurarij: ab expectando illā ſupercreſcēciā. Dico q̄ in ꝟ q̄ xp̄s dicit mutuū date nichil inde ſpantes. duo actēdūt̄. Primū q2 dicit mutuū date. Scd̄m ꝓ tāto q̄ ſubiungit

nichil īde ſpantes. Primū necēſt p̄ceptū ſicut nec alia multa q̄ ponūt ī eodē cplo luce.6. Nec ad illud qḋ ē mutuū dare obligāt hoīes ſub pena pctī mortalis/ſꝫ ſolū venialis. Aliḋ v̉o qḋ ſubſeq̄t vꝫ nichil inde ſpantes cadit ſub p̄cepto negatiuo vꝫ ſub hoc nō furtū facies. q2 rē vēdica re īuito dn̄o. ⁊ maxie ī uito dn̄o p̄ncipali.ſ.deo/ħ eſt furtū facere/ ⁊ ħ facit creditor vſurari⁹ rē ſibi vēdicās īmediate dn̄o inuito. Si ilr̄ q̄ q̄ꝫ ſibi ꝯplaceat ſcd̄ꝫ q̇d: q2 aliṫ nō pōt habere illa bona/aut ꝑ neceſſitate/aut ꝑ curioſitate ſibi comodata: dico ꝙ pacta vſuraria q̄ ꝯſiſtūt ī talibus īcremētis pecuīe xp̄s ihibuit ꝑ modū p̄cepti q̄ q̄ꝫ aliud.ſ.mutuū dare īſtituiſſꝫ ꝑ modū ꝯſilij: nec mirēṫ hoīes ꝙ locutio euāgelica hꝫ aliquā declarationē in q̄ ꝯſiſtit p̄ceptū ⁊ eciā ꝯſiliū: q2 eciā ħ idē repieṫ ī locutōe hūana. Dico cm̄ petro hanc ꝓpōem vade ad ecclīam vt a te colaṫ deus. in q̄ ꝓpōe p̄ma ps ē ꝯſiliū: ſcd̄a v̉o p̄ceptū. ⁊ hoc de lege naṫe. agere igiṫ ꝯtra p̄mā ptē auctoritatis xp̄i ē peccare venialiṫ: ⁊ agere ꝯtra ſcd̄am ptē eſt peccare mortaliṫ. q2 vt declarat doctor ſubtilis ī. 2. opis pariſieñ di. 21. pctm̄ mortale eſt illud qḋ fit ꝯtra p̄ceptū. veniale v̉o cōtra ꝯſilium puta illud nō obſeruādo. Si tm̄ illud cōſiliū ſpernaṫ ⁊ contēnaṫ tunc illud pctm̄ eſt mortale q2 oē conſiliū xp̄i obligat oēs ad nō contēnendū q̄ q̄ꝫ nō obliget ad obſeruandū: vt ꝓbat ſcotus in. 4. de ꝓmulgatione baptiſmi. Et veriſſime

credo q̄ oīa xp̄i cōſilia aliqñ ⁊ in certo caſu obligāt quēcunq̄ chriſtianū ad obſeruātiā ſub pctō morta li. Sed vbi/qualiť/⁊ qñ: non eſt p̄ñtis ſpeculatiōis: ideo pro nunc hoc ťminemus ⁊ nouū caſum incipia mus. Petrus neceſſitate penurie in tāta neceſſita= tis perplexitate ē poſitus q̄ neceſſe ē ipm pecuniā ſeu aliquid aliud p̄ quod ſupporteť cape ⁊ mutuari Sȝ illud nō pōt hr̄e abſq̄ vſura ſiue ſit pecuīa ſiue q̄uis. igiť vt malū maius viteť ⁊ ſua iopia neceſſi= taſq̄ vltīata releueť: ꝯueniēs eſt iohi eidē petro ad vſuram tribuere. Rn̄deo q̄ aut petrus eſt ī vltima neceſſitate cōſtitutꝰ quam dicimꝰ eſſe neceſſitatem mortis propť defectū releuaminis: ⁊ tūc quicquid pōt arripe ad ſui ſalutē p̄q̄rendā hoc ē ſuū de lege naťe/nec oȝ q̄ ab aliquo aliquid mutueť: nec q̄ ali= quis ſibi aliq̄d mutuet: ſed quicquid ad manus oc= currat/arripiat: ⁊ ſi nō poſſit: quilȝ cognoſcēs ſuā neceſſitatem/teneť euȝ de lege naťe iuuare. Si vō petrus non eſt in vltima iſta neceſſitate conſtitutꝰ: ſed ī aliis neceſſitatibus mediis ad iſtam. Tūc dico q̄ licitū eſt ſibi accipe ad vſuram. ſi aliť hr̄e nō pōt: q̄q̄ grande pctm̄ ſit/illi q̄ ei tribuit pecuīas: aut ne ceſſaria ad vſuram. Et dȝ pociꝰ ſibi nō mutuare: q̄ cōtra dei p̄ceptū ptinaciť agere. Et ſi dicas q̄ ſi pe trus non habeat hoc mutuū morieť: ⁊ vita p̄ximi ſēp eſt ſaluāda īq̄tū pōt fieri. Sic q̄ non ſit ꝯtra le ges ſupiores. Dico q̄ ſi iohēs vult facere mīaȝ cum

primo ſuo ad qđ obligatᷓ pmarie ĩ tali neceſſitate: faciat ſibi libere mutuando id q̄ petr⁹ ĩdiget nichil inde tp̄ale ſpans. Qđ ſi oĩno aliqd vult ſpare/ſpet ab illo q̄ ē fideliſſim⁹ retributor p cui⁹ amore h̄ op⁹ mĩe dz facere. Et ſi nullomō vult mutuare niſi ſpe rādo ĩde aliqđ lucrū tp̄ale: ⁊ neceſſario ē eū vl' pecu niā mutuare petro vel petrū mori. Et vt p̄us dice= batᷓ de duob⁹ malis min⁹ malū ē eliciēdū vl' eligēđ dico q min⁹ malū eſt petrū mori corpalitᷓ q̄ iohēm mori ſpūalitᷓ q̄q ei q̄ſpiā ex ordĩe caritatis teneatᷓ exponere ſe morti corpali p ſalute proximi ſpūali tñ nō tenetᷓ ſe exponere morti ſpūali: p ſalute pxi corpali ĩmo nec p ei⁹ ſalute ſpūali: vniuerſal'r em̄ magis tenetᷓ ſeip̄m vnuſq̄ſq; diligere q̄ primū vz vniformitᷓ ⁊ ĩ eodē ordĩe: vt puta magis ppriū corp⁹ q̄ corp⁹ pxi: ⁊ magis ppriā aiam q̄ aiaz ſui pxi. n̄ tñ diſformitᷓ vt. ſ. magis diligat corp⁹ ppriū q̄ aiaz ſui pxi. In caſu ḡ iſto pposito tenetᷓ extrema refu tare ſub pena pcti ⁊ ĩ medio ꝯſiſtere q em̄ mutuet cū lucro: ē vnū extremū vicioſū: ⁊ q pxim⁹ ſu⁹ mo riatᷓ ſiue maximū detrimētū patiatᷓ ex defectu ſue mutuatōis ē aliud extremū. igitᷓ iohī ĩ medio ē ſiſtē dū vĩ q releuet ĩopiā pxi ⁊ q nichil capiat aut ſpe ret vltra natā aut ſbām mutuati. Johēs vſurarius quōdā h̄ūit pñiam ſibi ĩiunctā vt paupib⁹ p ētis de fectib⁹. xx. ſo. tribueret ĩ elēoſinā: ſic tñ q de aliis male acq̄ſitis ſingl'a redderētᷓ ſingl'is: hic ĩ poſter

ad vſurã de nouo rediẽs pñiaȝ tñ ſibi iiũctã ꝯplere volens. tribuit petro reqrẽti. xx. lib. ex mutuo hac ꝯditõe ſeruata vt de ſuis ꝓpriis det. xx. ſol. paupi b⁹. Querit̃ tũc ĩ h̃ caſu an ſit vſura vł nõ: dico ꝙ ſic q: ſic nõ lȝ vſurario trãfferre dñiũ rei aliene ĩ ſe ſic nec ĩ aliã vel ĩ alios: nec eciã hec elẽoſina eiꝰ ꝓfice ret nec meritorie nec ſatiſfactorie q: ñ ẽ de bõis ꝓ= priis ſȝ de bõis ꝑ mediũ illicitũ ab alio ĩuito dño a= blatis: ñ ẽ aũt faciẽda elẽoſĩa vł ad piũ op⁹ ſiue fa= bricã eccłie de bõis acq̃ſitis ꝑ vſurã: q: vt dicit ſep= tuplũ: eccłia q̃ ẽ cultrix alatrix ⁊ auctrix iuſticie ex re tñ ñ trãffert dñiũ: vł ĩde trãſlato ꝯcedit̃ reſtitutio Sic ĩ iactaȝ alt̃i⁹ nõ ꝯſẽtit ſe ditari. Debẽt igit̃ iſta bõa reſtitui ⁊ tũc pẽa ſatiſfactoria q̃ ad paupes vel hmõi vſurario ĩponit̃ ꝓpt̃ h̃ qꝺ põit̃ ĩ fine reſpõſio nis ad hũc caſũ. Moueo. 3. alios ſpãles caſ⁹ q̃ꝝ p̃= m⁹ ẽ iſte: vſurari⁹ ĩ facto ꝙꝙ ĩ p̃uato facit elẽoſinã cuidã cõuẽtui fratrũ de bõis acq̃ſitis ꝑ vſurã/ ⁊ de iſta illicita elẽoſina tm̃ ꝯſtatvni fratrũ. Querit̃ tũc an ſit ꝯuẽtui pcẽȝ vſure attribueꝺ q: eiꝰ ꝯſẽtiũt ⁊ ei⁹ bõa ſuſcipiũt. Rñdeo aut ſi c ẽ ꝙ ille vſurari⁹ q̃ dat refectionẽ ẽ public⁹ ⁊ apud oẽs notus: ⁊ tunc nõ lȝ eis illã refectionẽ ſuſcipe: ſed debẽt eidẽ cõſulere vt reſtituat. Si aũt nõ ſit notus tũc poſſũt ſine peri culo elemoſinã illam ſuſcipe. Sȝ tunc q̇d dicemus de illo q̃ v̇idice cognoſcit factũ rei. Dico ꝙ ſi põt ſe abſtinere debet. Si aũt nõ poteſt ſine ſcãdalo tunc

dꝫ cũ frĩb⁹ coïcare cũ ĩtẽtõe tñ reſtituẽdi (⁊ hoc vel ꝑ ſe cũ licẽcia ſui ſupioꝛis vel ꝑ aliũ) illis q̇b⁹ vſurarĩ⁹ ẽ obligat⁹. Et iſta reſtitutio dꝫ eẽ ad tm̃ q̃tũ ipe ſũpſit de illa elemoſina: hec ẽ em̃ ſnĩa doctoꝛis altiſiodoꝛẽſis ĩ ſua ſũma. Ali⁹ caſus ĩcidẽs de vxoꝛe vſurarij: vxoꝛ em̃ vſurarij de pecuniis male acq̇ſitis comedẽdo ꝑticipat cũ viro ſuo. Querit̃ ſi ẽ vſuraria. Dico q̄ ſi vxoꝛ vſurarij hẽat aliq̃ ꝑ ſe q̃ pt̃ ſatiſfacere cũ ĩtẽtõe ſatiſfaciãdi: ⁊ dato q̄ comedat ñ tñ ẽ vſuraria qꝛ in h̃ nõ ꝯſẽtit viro ſuo. ſi v̊o nõ hẽat vñ ſatiſfaciat. Dico ad hoc q̄ nõ ĩcurrat pctm̃ dꝫ dimittere ſocietatẽ viri ſui quo ad cohabitationẽ, nõ aũt quo ad debiti reſtitutionẽ. Terci⁹ caſus ẽ incidẽs de mediatoꝛib⁹ vſuraꝝ ⁊ eſt talis. Quidã em̃ deputant ſe huic officio vt q̃ant ĩdigentib⁹ ꝑq̇rere creditoꝛes q̇ vellẽt illis pecuniã mutuare ⁊ recipiunt aliquid ab vtraqꝫ ꝑte q̃rit̃ ſi ſint vſurarij. Dico cũ altiſſiodoꝛẽſi q̄ iſti ĩcidũt ĩ pctm̃ vſure. Vñ notã dũ q̄ q̇dã ſũt vſurarij directe vt q̇ pecuniã mutuãt ad vſurã: q̇dã ꝑ ꝑticipationẽ vt vxoꝛ vſurarij, ⁊ ſeruientes ⁊ mediatoꝛes q̇ iſta de cauſa mutuãt vt habeant ꝑtẽ vſure. q̇dõ v̊o ꝑ ſenſũ vt rectoꝛes q̇ cõpellunt reddere teſtes ⁊ faciẽtes publica iſtrumẽta in ꝯtractib⁹ vſuraꝝ. Ali⁹ caſus petrus mutuat iohãni. x. li. vt rehabeat. xij. ad certuꝫ t̃minũ tali pacto q̄ iohãnes iurabit ſibi q̄ nũq̃ illas duas li. repetet nec eũ ſcandalizabit, eius vſuram manifeſtando, ⁊

ponať ꝙ ad iuicē ꝯueniant ī illo ꝯtractu: q̄riť an i
hānes neceſſario obligeť ad idē iuramētū ſeruādū
Dico ꝙ ſic ħ tn̄ non excuſat petrū vſurariū a lucro
illicito/ ⁊ eq̄ teneť reſtituere ī foro ꝯſcīe ſic̄ ſi iohēs
nunq̄ iuraſſet. Ali⁹ caſus ī mutui datōe vſuraria.
Thomas mercator mutuat regis faľiarib⁹ certam
ſūmā pecuīe vel ī ſe vel ī pānis ſeu q̄uis aliomō hac
ꝯditōe vt ipi regis faľiares defēdāt eū ab exactiōi
b⁹ talliaꝝ ⁊ daciaꝝ/ ⁊ ne ledāť ī ſuis mercācijs/ aut
poſſeſſionibus: q̄riť an ī ħ caſu ſit vſura. Dico cū io
hāne de rupella ⁊ capiť ab altiſſiodorenſi ꝙ q̄dā ta
lie ſunt debite/ ⁊ q̄dam īdebite. Si g̊ dat mutuū vt
defēdať a tallijs debitis vſura eſt. ⁊ grauat ꝓximū
ſcꝫ pͥncipē ⁊ accipit preť ſortem ex ꝑtinēti ⁊ debita
principi cui erat tallia. Si aūt dat eidem mutuū vt
defendať a tallis īdebitis/ adhuc eſt diſtinguēdum
qꝛ aut familiares regis defendunt eū ſolo verbo: ⁊
tunc nō eſt vſura. Si aūt defendāt eū ab illis tallis
tribuendo aliquā pecuniā/ tūc vſura eſt ipſi merca=
tori qui recipit aliq̄d vltra ſortē. ſ. illud qđ pro ipo
ſoluiť vt a tallijs īdebitis ſoluať. Si enim regis fa
miliaris ſoluat aliq̄d ꝓ illo negocio/ tunc eſt plana
vſura ꝑ ſcđaꝫ rřam prius poſitā. Ali⁹ caſus petrus
mercator iohī nauiganti ſeu ad nūdinas tranſeūti
mutuat. c. lib. ꝑiculū maris aut itineris ſuper ſe ca
piēs talli addita conditiōe ꝙ ſi ſecurus ad portum
reddiret aut de nundinis ſecurus aduenerit ſoluat

ſibi vltra ſortē.x.lib. Queriť ſi ī iſto caſu q̄ ſatis eſt vſitat⁹ apō mercatores ꝯmittať vſura. Ali⁹ caſus ſiľr cū iſto ꝯcordās petr⁹ mercator lōdonis reſidēs mutuat iohī florētiā nauigāti.c.l.monete āglicane tali pacto vt recipiat ī florētia.xl.florenos aureos: ſic tn̄ ꝙ petr⁹ ſup ſe capit oīa maris pic̄la. Queriť ḡ an ſiľr ī h̄ caſu ꝯmittať vſura. Et videť ꝙ nō qꝛ vt iſti mercatores dicūt faciūt iſtos ꝯtract⁹ ꝑ viā cābii ⁊ licitū ē de cābiis vltra ſortē recipe ꝓ labore ⁊ pic̄lo qđ ſupra ſe aſſumūt. Dico ad iſtos duos caſus (q̄ inť mercatores valde ſunt vſitati) vt potui colligere ex rōe hērici de gādauo ī q̄libeto.6.q.22.⁊ ēt ex raymūdo: ⁊ ex ſūma ſūmaꝝ.Siľr ex ſūma goff ꝙ plane hic ꝯmittiť vſura. Et qn̄ dicis ꝙ ipe capit ſupra ſe pic̄lꝫ maris ⁊ itineris. Dico ꝙ capit pic̄lm cui⁹ pic̄lm nō pt̄ cape nec dꝫ cape hꝫ ex q̄ dn̄iuꝫ illi⁹ pecuīe trāſlatū ad aliā pſonā iā nō remanet facultas iſti trāfferēti vt ꝓ hac pecuīa rn̄deat. Sec⁹ em̄ eſt ſi locaret hāc pecuniā iohī qꝛ tūc pic̄lm pecuīe redūdaret ī dn̄iū ſuū petri.ſ.ſic pic̄lꝫ dom⁹ locate ⁊ eciā eq̄. Sꝫ tūc ſi illa pecuīa eſſꝫ locata iohī a petro iohēs nō poſſꝫ cū ea mercari ⁊ negociari: ſꝫ eandē nūc pecuniā petro deberet reddere vt dicit doctor ſubtilis: ⁊ eciā hēť ī ray.de vſuris dicēte ꝙ grego. aſſignās dfam inť locatū ⁊ mutuatū ſiue mutuū ponit.3.dicta. Primū qꝛ ī mutuo trāfferť pic̄lꝫ ī accipiēte. Secus ē ī locato. Scōꝫ qꝛ ſi pecuīa loceť ipa

nō deꝛioꝛat̄ ꝑ vſū i eo qḋ pecūia vl̄ nūmiſma. Sec⁹ eſt i domo aut ecōtra vl̄ alia re locata: Terciū qꝛ ꝑ vſū pecuīe abſqꝫ dn̄io nullū fructū vl̄ vtilitatē ipſe vtēs ꝯſeq̄t̄ i eo vꝫ ꝙ pecuīa: bn̄ tn̄ pt̄ ꝯſeq̄ aliquā vtilitatē per pecuīaꝫ locatā vt naꝛa ē: Nūc declaratū fuit in.3.caſu pꝛimi ca.i gn̄ali qn̄ ꝯtīgit aliq̄d accipe vltra ſoꝛtē: de ipſa pecuīa locata ſꝫ i eo qḋ ē mediū emēdi aut cōmutādi nichil dꝫ capere q̄s ꝓ pecunia locata nec aliq̄s pōt pecuniam alicui locare vt ad libitū ſuū emat vel faciat qḋ placꝫ ſibi/qꝛ ſi talē contractū faciat cum eo iā trāſfert dn̄iuꝫ pecuīe ⁊ non locat eā: Secus aūt eſt i vſu agri domus vel hmōi: qꝛ ex vſu iſtoꝝ ꝓuenit vtilitas/ ⁊ fruct⁹ ipſi vtenti Dico ḡ veniē do ad ꝓpoſitū ꝙ nō pōt mercatoꝛ ſic capere periculū illius ꝙ nō ē ſuū. Et ſi dicas ſi placet ei capere periculū ſupꝛa ſe: pōt dicendo ſic. Si iſta bona tua perdant̄ ego volo tibi ſoluere tm̄ q̄tū valēt. Dico ꝙ ſimpliciter ſic pōt periculum capere ſupꝛa ſe/ſi expectet aliq̄d ꝓ captiōe illius periculi vt dicet̄ in.6.cp̄lo hui⁹ partis ſcōe vel qꝛ eciā accomodabat illa bona tūc eo facto eſt ꝯtract⁹ illicitus et vſurarius. Dicis michi q̄d hēbit iſte ꝓ captione iſtius periculi in ſe: Reſpōdeo hēat q̄d hꝛe pōt: ſic tn̄ ꝙ legi ſuperioꝛi nō īhibeat̄ nūc aūt talis habitio illius excreſcēcie inhibita eſt ꝑ legē dīnam ⁊ eciā ꝑ legē eccl̄ie vt plane pꝫ extra de vſuris in decretali b⁹ ꝑ gregoꝛiū.xi. ꝑ quē iſte caſus bꝛeuit̄ expſſe po=

niſi ī vltīo cpl'o vbi dr̄ q̄ nauigāti vel eūti ad nundi=
nas certā mutuans pecuīe q̄titatē p eo qđ ſuſcipit
creditor vz ī ſe piclm receptur⁹ aliq̄d vltra ſortē
vſurari⁹ eſt cēſendus. Si dicas michi vt arguebat
in caſu hic ſcđo z ī nūero. 13. q̄ petrus facit h̄ p viā
cābij. Rn̄deo q̄ neq̄q̄. nō hz aūt ille ɔtract⁹ magis
rōem cābij: q̄ hō hz rōem q̄ ſit aſinus qz contract⁹
p modū cābij: z ɔtract⁹ vſurari⁹ dr̄nt ſpē/ lz q̄nq₃ ī
eadē matia ɔcurrāt vt dicet ī. ſ. cpl'o hui⁹ ſcđe ptis
hoc tn̄ dicūt mercatores. q̄ talib⁹ vtūt ɔtractib⁹ vt
poſſint palliare eos ſcz ɔtractus vſurarios: z illici
tas cupiditates. Et p amore ieſu tales ſibi caueāt
ne ī maledictōe yſaie īcidāt dicētis ve vobis q̄ dici
tis bonū malū z malū bonū ponētes lucē tenebras
et tenebras lucē. Et ſi q̄ras ɔtra quā rl'am ſupius
poīta directe ē iſte ɔtract⁹. Dico q̄ directe eſt ɔtra
ſcđam rl'am quē tn̄ ɔtractū hoīes volūt colorare p
vnū nichil. ſ. capiēdo fortunā ſup ſe. Si em̄ vt ī plu
rib⁹ naues pderēt q̄ ſaluarēt audact rl'es nō capēt
piclm ſup ſe/ peccāt eciā ɔtra tciā rl'am q̄ ē rl'a nobi
lis doctoris ſubtilis: qz vt ī pl'ib⁹ ponūt ſe ī tuto de
lucro z aliū de pditōe. Nec mirent hoīes q̄ ī decla
ratōe iſtoꝝ duoꝝ caſuū tm̄ īmoror qz ſū cert⁹ z cō=
ſtat michi p expientiā z rl'one eciā fide dignoꝝ iſtū
caſū int mercatores valde eſſe vſitatū. Ali⁹ caſus
q̄ videt ī fraudē vſuraꝝ z tn̄ nō eſt. Eſto q̄ petrus
mercator hz lōdonis. xx. lib. vt cū illis pānos emat

31

ad tranſportãdũ ibiꝺ vẽdẽdos iohẽs neceſſitate pſ
ſus venit ad petrũ dicens q̃ſo mutua .xx. lib. quſqꝫ
parit veniam⁹ vlixbonã: petr⁹ aũt rñdit dicẽs ami
ce oꝫ me viuere p ꝓprios labores. ⁊ ideo has .xx. li.
intendo pmutare in pannos illuc vẽdẽdos p quoꝝ
venditionẽ deo dante ſcðm ꝓpriam idustriã aliq̃d
acq̃ram ad vitã ſupportandã veꝝ tñ dicit petr⁹ qꝛ
vellẽ facere tibi miam in tpe. tũ propt deũ/tũ eciã
propt illam noticiã quã de te habeo/ p̄dictas pecu-
nias mutuabo: ſic tñ ꝙ tãtũ des michi in illa ciuita-
te q̃ tũ poſſem lucrari ibidẽ de pannis ẽptis p illas
xx. lib. ⁊ ſcðm patrie illius ⁊ rectum iudiciũ bono-
rum viroꝝ in huiuſmodi negociis exptoꝝ. Johẽs
nõ aſpiciens iſta ⁊ quomõ in illa patria magis abũ-
dat bonis q̃ in alia ꝯſentit in pactũ ⁊ ꝯtractũ cũ pe
tro vt. ſ. ꝙ rñdet ſibi ibidẽ quantũ habere poſſet p
pannis in anglia emptis ⁊ ad valorẽ .xx. lib. Que-
rit ergo in hoc caſu ſi vſura cõmittat vel ne. Dico
ꝙ hic vſura non cõmittit qꝛ petrus nichil expectat
vltra ſortem q̃ primo intendit dei gratia mediante
acq̃rere vꝫ vltra illud ꝙ p ſuos labores ⁊ per ſuam
induſtriam perquireret in illa patria ad quam pan
nos ſuos vehit. Et non dubium miſericordiã facit
cũ iohãne neceſſitatẽ habẽte/qꝛ nõ puenit ille ꝯtra
ctus ex cupiditate ſed ex pietate. Si q̃rat q̃s iſtoꝝ
piclm ſup ſe dꝫ capere. Dico ꝙ petr⁹ qꝛ ipſe ĩ facto
intendebat eciam merces tranſmeare ſi nõ puenıſ-

ſet mīa vt iohī ſuccurret ħ ei ꝙ petr⁹ capiet vlixbo ne vltra.xx.li.capiet rōe ītēſſe: ⁊ nō rōe vſure vt di cit ray.licitū ē cape vltra id qd̄ ꝯfert rōe ſui inteſſe vt dictū fuit ſupra ī ſcdo caſu pmi ca.i gne vbi dic- tū ē ī qb⁹ licitū ē aliqd cape vltra ſortē. Si itē di cas qre dꝫ petr⁹ cape picl'ꝫ ſup ſe: de re cui⁹ dn̄ium trāſtulit a ſe. Rn̄deo ꝙ ī iſto ꝯtractu nō ē pura mu- tui datio: ſꝫ ē qdā vēditio expſſa vel ſubītellecta p tāto qꝛ ī ꝓpinq petr⁹ ītēdebat emere merces ex il la pecuīa de q̄ emptōe ſup ſe dꝫ ⁊ tribuit pecuias q̄ b⁹ emeret iohī ⁊ vt patebit ī ſeqntibus ſi vēdēs ali quā rē n̄ ītēdat vēdere illā p iſto tpe īſtāti nec ī his ptib⁹: ſꝫ ī aliis ⁊ alio tpe p ſuā induſtriā tūc cari⁹ pt vēdere ſic ꝙ n̄ nimis exceſſiue: ſꝫ ſcdꝫ iudiciū duoꝝ viroꝝ ī illo labore exptoꝝ. Ali⁹ caſus cū iſto eodē caſu ꝯcurrēs qd vitatis eē phibet ſi petr⁹ vidēs io hānē ita lōdonis īdebitatū ⁊ tribulatū ꝙ neceſſe ē iohēm ſoluere ibid̄.xx. libras qs a petro pqrit tūc petr⁹ dicit tu es ſecur⁹ de iſtis.xx.lib.qꝛ iā eas ſol- ues aut ſoluere ītendis ⁊ id̄ ſi eas vis hr̄e volo ꝙ ſi nauis ī q̄ trāſibim⁹ piclitat: ⁊ nos ſaluemur ꝙ ſol- uas michi vlixbone.xx.li/⁊ nō plures ꝓpt nauis p iclitationē. Si vō nauis ad ſaluū portuꝫ puenerit: tūc ſolues michi tm̄ q̄tū poſſē lucrari ī pānis vt pri us. q̄rit igit ſi cōtract⁹ iſte ſit licit⁹ vel illicit⁹. Dice ret forte qꝛ petrus ponit ī tuto de lucro id̄ ē vſura. Sꝫ ꝯ hoc qꝛ licitū ē ſibi vt ſe ponat ī tuto de lucro:

ſic tñ ꝙ nõ ponat aliũ ĩ tuto de ꝑditiõe: petrꝰ v̇o nõ
ponit iohẽm ĩ h̄ caſu ĩ tuto de ꝑditõe qꝛ de facto illa
bona.ſ.xx.li.habuit iohẽs londo.ꝛ illas ſoluit ſuis
creditoꝛibꝰ. Dico igit̄ ꝙ ĩ iſto caſu nõ video rõez q̄-
re petrꝰ nõ hꝫet pactũ ſuũ qꝛ ipe ibiõ trãſtulit dñiũ
ſuũ in iohẽm ꝛ nõ ſiplr̄ ſ ꝑ ꝯtractũ mutui datõis ꝛ
ꝑ ꝯñs cũ iohẽs illud non ꝑdiderit: non video rõem
q̄re illud nõ ſoluere hẽat/eciã ſi ꝑdiderit h̄ eſt culpa
ſua: nõ petri nõ ei trãſeũt illa bona ſup fortunã ma
ris ĩ rei vitate. Sed iã ꝑmãſerũt ſecura londo.ĩ ma
nibꝰ creditoꝝ q̇bꝰ iohẽs ĩdebitabat̄. Aliꝰ caſus ad
idẽ dato ꝙ petrus iohĩ illas. xx.li. de quibꝰ pãnos
emere ĩtẽdebat mutuet londo. vt ibiõ ꝑ illas pecu
nias debita ſua ſoluat: hac tñ cõditiõe hĩta vt ſiue
nauis ꝑiclitet̄ ſiue nõ: ſic tñ ꝙ ipi ſalui ꝑueniant ad
ciuitatẽ vlixbonã iohẽs petro teneat̄ ſoluere nedũ
xx.li.ſed eciam totũ illud qd̃ hr̃e potuiſſꝫ ex pãnis
vẽditis rõe ĩteſſe. Dico ꝙ ad iſtos duos caſus adeq̃
te rñdẽ ẽ valde difficile/ñ ei video rõez q̄re eẽt vſu
ra: qꝛ ꝯtractꝰ iſte licitꝰ ẽ. ſic ſi ſortes manẽs oxo.ĩtẽ
dat emẽ lanã ad ꝯducẽd lõdo. ad valorẽ. x.li. ꝛ ꝑlõ
exñs oxoniis cũ ſorte magnã neceſſitatẽ hẽat ad. x
li.in q̄bus ibidẽ plato oxoniis ĩdebitat̄ ꝛ ẽ arreſta-
tus: ſic ꝙ nullõ põt trãſire lõdoñ niſi ꝑus ſoluat/tã
dẽ exorat ſortez vt ſibi illas.x.lib. mutuet quouſqꝫ
ãbo ſimul veniãt lõdoneas ꝛ ibiõ ſibi fidelit̄ ſoluet
tandem ſortes dicit ꝙ vult hr̃e pro ſuo int̄eſſe dum

venerit londoñ illud qđ lucrat⁹ fuiſſet de lanis cui plato aſſētit ꝛ a ſorte.x.lib.recipit ꝛ eas fideliť ſoluit: his igiť pactis ſortes ꝛ plato ſiľ eqtāt londoñ ꝛ ſortes portat lanā ad valorē.x.ſo. cum qb⁹ obuiāt latrones ꝛ rapiūt illā lanā quā ſortes ſecū adducit/ rapuiſſet eciā lanā vlťiorē/ſi eā apportaſſet. In iſto caſu nō video ꝙ plato excuſeť a debito ſuo īmo (vt michi videť) de facto obligať.ſiĉ ꝑus fuit ꝯuentio. Sic eciā de mercib⁹ ꝛ mercatorib⁹ nauigantib⁹ ſiĉ de iſtis itinerētib⁹ ē dicēdū. In iſtis tñ caſib⁹ notāť aſpicere oꝫ ꝙ cupiditas nō ſit ꝑncipiū ꝛ radix iſtorū ꝯtractuū: ſꝫ pietas ꝛ mīa/tūc eñ ſi iſta ꝯcurrāt nō video quin petr⁹ ī ꝑmo caſu ꝛ ſortes ī ſcđo excuſenť ab vſura rōe dubij ſiplr: ꝛ idō ſecurū ē eis ponere ſe ī tuto/ita bene ſicut poſſant abſqꝫ hoc ꝙ aliqua fraus vel cupiditas q̄ ſemꝑ eſt vitāda/ibidem cōcurrāt. Alius caſus adhuc ad idē ꝯcomitās q̇d ſi iohānes nō tñ indiget his. 20.li.nec eſt ſibi aliqua neceſſitas ſoluēdi attamen pauꝑ eſt/ꝛ vellet libenť videri mercator: ꝛ capit a petro illas.20.lib.ꝑ mutuationem datqꝫ fideiuſſores ſufficientes pro illa ſūma: ꝛ petrus vult ꝙ ſiue nauis proſperetur ſiue non ꝙ ſibi ſoluať vel ſaltē ſuo ſeruitori cui cōmiſit bona ſua vlixbone/vt ex illis laboraret: ſtante illo caſu contingit nanē ꝑiclitari. q̄riť tunc ſi petrus ſit vſurarius dico ꝙ ex facto rei non eſt vſurarius (qꝛ non ponit aliū in certo de ꝑditōe) vt in pluribus ſi

nõ ꝯcurrat ibidẽ magna cupiditas/ ꝛ libido habẽdi
qꝛ tũc vſurari⁹ põt cẽſeri ſaltẽ ĩ foro priuato In iſto
tñ caſu iohẽs ẽ magn⁹ fatuus q̇ vult mutuare mer
ces alteri⁹ ꝛ ſoluere tm̃ q̄tũ valebũt ibidẽ ꝛ cum h̄
exponere ſe pic'lo: nec petr⁹ in tali caſu fatuitatis/
iohĩ dꝫ aſſẽtire: ſꝫ ob fatuitatẽ ꝛ miſeriã ei⁹ vitãdã.
talẽ ꝯtractũ reſpuere ꝛ p viã rectã trãſire. Ali⁹ ca
ſus ad idẽ. Quid ſi iohẽs ſit potẽs ꝛ diues vlix bõe
nũq̇d poteſt capere tunc londoñ illas. 20. li. cũ cõdi
tionib⁹ p̄dictis? Dico ꝙ põt nec petrus erit ex hoc
vſurarius dempta cupiditate: iohannes tamẽ agit
valde ſimpliciter q̄tũcunqꝫ ſit diues: quia facit ſe
ſeruum illius de quo nichil recipiet pro ſeruitio ſu
o: quia alius hoc non ab eo deſiderat: eciam ſe facit
mercatum de damno ꝛ alium de lucro. Hic nota ꝓ
iſtis duobus vltimis caſibus ꝙ petrus non debet
iohanni ad hoc incitare vt faciat talem cõtractum
qꝛ tunc ſignũ eſt ꝙ ibi eſt fraus vſure/ et cupiditas
ex parte petri. Sed ſi iohãnes oĩno inſtat petro ꝓ
illis cõtractib⁹ nec permittit eũ habere requiem: ꝛ
petrus ſibi cõſentit. nõ video ꝙ ſit vſura ex pte pe
tri qꝛ ipſe nõ ponit ſe in tuto de lucro: ꝛ aliũ in tuto
de dãno. Eſt tñ vt dixi modica induſtria et habun=
dans ſimplicitas fatuitaſqꝫ ex parte iohĩs q̇ talib⁹
cõtractib⁹ ſe ĩnodat. Alius caſus de mutuatõe vſu
raria: ex quo ſic eſt ꝙ petr⁹ de. xx. lib. q̄s ꝓpoſuit ĩ
pannis expẽdere ſi mutuauerit iohĩ neceſſitatẽ ha

benti pōt hr̄e vltra mare tm̄ q̄ tū pān̄i valerēt com
putatis ꝯputādis vt patuit in caſu.14. igit̄ ſilī mō
poſſunt mercatores de.c.lib. q̄s accomodāti peri=
culo: hr̄e in alio portu.c.et.xx. qꝛ tm̄ poſſent lucra=
ri de pān̄is ſi emiſſent. Reſpōdeo ꝙ hic recurrēdū
eſt ad ꝯſciām. Nā ſi ī rei v̄itate ſic intēdebant et nō
ſit fraus ī coꝝ cordibus: nec ſcrupulū tūc nō ē vſu=
ra. Sed ꝑ certo vt coīter illi qui talib⁹ cōtractib⁹
vtunt̄ hoc nō ītēdūt.ſ.tot pecuīas in pān̄is expēde
re: qd̓ pꝫ qꝛ ipſi lucrantur vt coīter tertiā ptē illius
qd̓ mutuant vt ſi mutuauerit.3. nobilia hēbūt qua
tuor ꝛ panni cōputatis cōputandis nō tm̄ ſibi vale
būt: ideo bene poſſunt mercatores illomō ſuos cō=
tractus colorare: ſed deū nō pn̄t decipere cui note
ſunt oēs cogitatōes cordis intrinſece ꝛ ꝑ tanto bn̄
tales mercatores ſubtilis ingenij oculos ofuſcant
mundi/ſed nō dei. Bonum eſt igit̄ cauere: viā tutā
ſeruare. hinc eſt ꝙ innocētius dicit ianuenſi archi=
epiſcopo extra de vſuris ī tua. Ciues tui ſaluti ſue
bene conſulerēt ſi a talibus cōtractibus ceſſarent/
cū cogitatōes hoīm oīpotēti deo occultari neq̄ant
Alius caſus ꝛc. petrus iohī mutuat.20. ſol. ꝑ men
ſe tali cōditōe hīta/ꝙ laboret ſecū vel in vinea ſua
vel in ſuis negociis ſiue quouis alio modo per tres
dies. Querit̄ q̄d iuris: Dico breuiter ꝙ ē vſura pla
na ꝛ hec vocat̄ a doctorib⁹ vſura rei ad rē ſed ſi ſibi
mutuet illos.xx.ſo. vt det.xij. dei pauperibus aut

martino ſiue cuiq3 alteri eſt vſura q̄ vocat̃ perſone
ad ꝑſonam apud doctores. Si tñ gratis iohannes
offerat ſeruiciũ triũ dieꝝ et alius non expectabat
hec vſura nõ eſt. Et hec ſunt dicta de vſura in mu=
tuatione ſine pignoribus.

¶ Circa pignora quando contingit vſura
ponit̃ caſus primus et in ordine ſecũdus.

IAcobus petro ſuꝑ pecuniã argenteã ad va
lorẽ.x.li.mutuat.vi.lib. ad mẽſẽ tali pacto
ꝙ ſi nõ redimat ĩ die p̃fixo tũc pign⁹ ꝑtine=
bit iacobo: in cui⁹ ſignũ petrus recipit a iohẽ vnum
denariũ ꝑ quẽ deſignat̃ ꝙ pignus illud ſi dies diffe
rat̃ eſt emptũ ⁊ venditũ. Querit̃ q̇d iuris: Rñdeo
ꝙ eſt euidẽtiſſima vſura ⁊ miſeria/ valdeq3 inter di
uerſos vſitata: ꝑ cui⁹ executionem vidi et cognoui
duos viros paupes deſtrui: ⁊ aliũ q̄ neſcit q̃tũ hʒ ĩ
appetitu nõ ſaciari nec de ſuo pacto valde malo ve
recũdari ĩmo dicere firmit̃ ⁊ tenere: ꝙ licuit ſibi q3
tm̃ valet res q̃tũ vẽdi põt q̄ ꝓpoſitio ĩtelligi hʒ de
potẽtia legali ⁊ nõ ſimplr̃: ⁊ abſolute poſſibili ſiue
nat̃ali. Suꝑ pign⁹ ſufficiẽs iacob⁹ accomodat pe=
tro ex caritate.v. marcas ad certũ diẽ oĩno ſeruan
dũ: q3 aliter iacobus nimiũ dãnificabit̃ quid igitur
faciẽdũ eſt hic: Reſpõdeo: petro ſufficiẽter requiſi
to ad minus ter pignus nõ potẽte liberare vendat̃
pignus in die p̃ſtituto ⁊ ꝙ mutuauit capiat iacob⁹
totum quod ꝑtinet ad ſũmaʒ faciendam reſiduum

habeat petrus. Si aũt iacobus totũ vel pluſq̃ dz tunc eſt vſura. Ali⁹ caſus. martinus mutuat petro xx. lib. ſup pignoꝛ fructificantia ꝛ germinẽtia ꝛ ca pit fructus vltra ſoꝛtẽ: nunq̃d ẽ vſura: dico q̄ ſic: dz igiẽ martinus fruct⁹ ꝯputare ĩ ſoꝛtẽ: exigẽdo tñ ex pẽſas q̃s fecit colligendo. ꝛc. ꝛ ſi q̃d reſiduũ fuerit dz reſtituere ꝛ ſic vitat vſurã. Conſilis caſus eſt ſi vn⁹ mercatoꝛ alẽi mutuet. M. lib. ſup. 4. naues et illas tranſmittat creditoꝛ ad diuerſas ptes. Tunc dico q̄ deductis expẽſis ꝛ oꝛnamẽtis variis ſi non ꝯputet lucrũ in ſoꝛtẽ vſura plana eſt. Et ſi dicaẽ vo luntas eſt debitoꝛis q̄ ego habeã lucrũ quouſq̄ ſol uat michi. Dico q̄ ſi ſit ei⁹ voluntas nõ eſt tñ volun tas dei dñi ſupioꝛis dicẽtis date mutuũ nichil inde ſpantes. Uolo q̄ ſit ꝯſuetudo in q̃buſdã ptibus non cõputare fructus pignoꝝ in ſoꝛtẽ. Quid dicẽdum eſt: tunc dico q̄ illa cõſuetudo eſt peſſima et abolẽ da q2 legi dei cõtrariaẽ dicẽtis in leuitico. Cõputa bunt fructus et qd̃ reliquũ fuerit reddat debitoꝛ ſi fructus nõ aſcẽdant ad ſoꝛtẽ. ꝛ ſi tranſcẽdant tunc qd̃ ſupat creditoꝛ reddat debitoꝛi. Cõpletis caſib⁹ de mutui datõe tranſſeundũ eſt ad caſus ĩ emptiõe et venditione: verũtñ in pꝛincipio antiquos caſus in ſpeciali ponamus: p̃ſuppoſitis illis regulis ĩ pꝛi oꝛibus addo quo ad ẽptionẽ ꝛ vẽditionẽ tres alias regulas quas ponit altiſſiodoꝛenſis in ſũma. q. 71 ad cognoſcẽdũ qñ ĩ talib⁹ eſt vſura ꝛ quando non.

35

Prima regula eſt hec vbicunq₃ vendēs certus de ſorte intendit accipere pluſq̄ ſortē et hoc exprimit forma ꝯtractus/vſurarius eſt talis cōtractus. Secunda regula eſt hec vbicunq₃ vēdēs vēdit merces ſuas reſpectu futuri pluſq̄ valeant tp̄e cōtractus ſi vendit ſecundum extimationem boni viri ⁊ ſapientis/contractus ille non eſt vſurarius. Tercia regula q̄ ſi vendens intendit accipere pluſq̄ ſortem ſiue forma contractus hoc exprimat ſiue non ſiue plus accepturus ſit ſiue non/ vſurari⁹ eſt: ſola em̄ voluntas vſurarium facit eum. Sit igitur primus caſus in venditione et emptione: petrus mercator habens pannos venales omni die ad manus paratos iohanni ſibi aduenienti vt vnū pannū emat ab eo dicit pro iſto panno: ſolues. ƒ. lib. īmediate ſoluē das: iohannes dat fideiuſſores aut pignora dicens q̄ infra menſē ſoluet: petrus vero dicit ſolues igit̄ (ſi ſic vis vt te expectem). ƒ. li. cum. x. ſo. queritur an ſit hic vſura. Reſpōdeo q̄ plana eſt vſura ꝑ primā regulā hic ⁊ eciā ꝑ primā in pricipio caſuū poſitam/q₂ ibi vēdit̄ tp̄s eciāvēdēs eſt certus de ſorte ⁊ aliq̄d vult hēre vltra ſortē ex forma ꝯtract⁹ et ille cōtract⁹ eſt vſurarius. Ali⁹ caſus. ſi mercator hn̄s pannos ſericos req̄ſit⁹ a gn̄oſo viro vt ſibi vendat certā mēſurā de illo panno ⁊ expectet eū ꝑ vnū terminū anni cognoſcit q̄ generoſus nō ſeruabit ſibi dies quos ponit ⁊ cū maneat in patria o₃ illū mer=

catoꝛē ad eū eq̄tare aut saltē famulū suū aut foꝛte multociēs. Queritᷣ si licȝ tūc mercatori vēdere carius pānū q̄ valet sic q̄ de sup̄fluo ītēderet expendere ī illo trāsitu ad aq̄sitionē pecūie ⁊ nō aliť. Dico q̄ sic nec ē vsura dūmō fiat bōa ītētōe ⁊ nō radicāte cupiditate teneť eīn creditoꝛ se saluare ī dēnē vt hētur extra de vsuris/ꝗ iste pōt plus recipere q̄ pānus valet ī se ꝓpť laboꝛē ⁊ expēsas quas hēbit eq̄tando sic tñ q̄ si generosus sibi bene est ⁊ fideliť soluat tūc totū illud qꝺ hȝ vltra soꝛtē scḋm sui extimationē teneť restituere vel ī se vel ī aliquo equalēti: aliť ꝯtractus erat in fraudē vsurarū. Alius casus. petrus mercatoꝛ copiā hȝ ī vino ānno isto venit ad eū iohēs volēs emere doliū vini ad tp̄s puta ad annū: ꝯueniūt ad hūc punctū q̄ ip̄e dabit sibi tm̄ ꝓ illo dolio vini q̄tū in aliq̄ p̄te anni cari⁹ vēdeť vinū Queriť q̄d iuris. Dico q̄ plana ē vsura p̄ tertiā regulā in p̄ncipio q̄ ponit se ī certo de lucro ⁊ aliū de p̄ditōe. ⁊ etiā p̄ terciā rꝫaȝ hic. Supposito q̄ petr⁹ nō ītēdit vēdere vinū suū vsq; ad festū pēthecostes et ad instātiā iohīs vēdit sibi vnū doliū aut duo/nō scḋȝ cursū q̄ iā seruať sed scḋȝ extimatōeȝ iusti p̄cij scḋm q̄ suū vinū tūc valebit qꝺ erit hic. Dico q̄ nō est vsura pȝ ex scḋa rꝫa hic posita. Ali⁹ casus vt pȝ ī decretali extra de vsuriis mercatoꝛes possūt merces suas q̄ iā valēt. ſ. li. vēdere ad terminū pasche per. 6. li. sic tñ q̄ mercatoꝛ non intēdebat vendere

merces iſtas ꝑ tp̄e hoc ſed pro illo.ſ. ꝑ tp̄e paſche tūc qua rōe vēdit ꝑ.6.lib.et.4.de.et ſic aſcēdēdo vſqȝ ad.x.vel.xij.lib. q̄rit̄ an ↄtractus ſit vſurari⁹ Dico ꝙ ſic.q2 nō pōt aſcēdere quodcūqȝ precium ſed ſolū illud quod credit̄ fore illius rei in tali tp̄e. Generoſus quidā prediū ſuū vendit alteri ꝑ certa ſūma tali ↄditōe vt infra.xx. annos ipſe vel heres ſuus poſſint p̄diū emere:ē ne hic vſura: Dico ꝙ nō q2 ex vi ↄtractus/nec emēs tenet̄ ↄputare fructus in ſortē q2 nulla ſors talis eſt cū hec ſit vēditio/ꝛ nō mutui datio. Sȝ q̇d ſi emēs dicat ꝙ ſi ip̄e vēdēs aut ſuus heres īfra.xx.ānos emere itez voluerint ſol uant ſūmā quā ip̄e ſoluit ꝛ ſextā ptē vltra. Tūc di= co ꝙ vſura plana eſt. Alius caſus.petrus diues tē pore yemali venit iohī paupi ꝛ dicit nōne tu īdiges pecuniis iohēs dicēte ꝙ ſic bene dicit petr⁹ mutua bo tibi.xx.ſol.tali pacto ꝙ dū habueris grana ven das michi quodlibȝ modium in meliori foro p denariū q̄ ſi vēdas aliis.paup cōſentit. Querit̄ an ſit licitū. Dico ꝙ nō q2 ꝑpter hanc mutui datōem expe ctat de quolibet modio quē emet a paupe vnum de nariū:ꝛ ſic pōt emere cētū modios ꝛ lucrari eū vſu ra īmediate.c. denarios ꝑpter tp̄is expectationē3 Johēs neceſſitate cōpulſus agrū cultū ꝛ ſeminatū erga ꝑximū ānū vēdit vel etiā iā cū creſcentia her be/petrus autē emit. q̄rit̄ an iſta emptio ſit vſura. Reſpondeo aut ſic eſt/ ꝙ ip̄e emit in minori precio

q̈ in veriſimili tunc valeret ⁊ tūc eſt vſura. Si aūt vt creditur veriſimilr̄ tm̄ q̈tum credit̄ illum agruʒ valere tunc vſura non cōmittitur. Apud algarbiū in regno portugalie ſic eſt q̄ pauperes colentes ficulneas indigent anteq̄ arbores habeant fructus tunc offert̄ eis ab aliquo mercatore ibidē reſidente et ſi volunt vendere ante manū ⁊ habebunt pecunias pro ſuis releuationibus ⁊ id qd̄ ſcd̄m cōmunē curſum valent videlʒ.10.li. emit mercator ille .p.6 vel.7. Querit̄ quid licitum eſt hic. Dico q̄ plana ē vſura. qr enim p̄uenit tempus/ideo illud emit et minus ſoluit q̈ deberet ſcd̄m valorem. Alius caſus. Hic iohēs qui eſt magnus vir qui ingens quondam mercator fuit tandem mundū vult dimittere ⁊ trāſiit ad vnam domū religioſorum poſſeſſionatā emēs reddit⁹ ab eis vel eciam neceſſaria ſibi pro tota vita ſua ipſo ignorante q̈diu viuet ⁊ q̈diu non. Queritur ergo an ſit vſura: henricus de gandauo dicit q̄ ſic quia ponit ſe in tuto de vita ſua facit eciam q̄ alij deſiderant mortem ſuam. Sed innocentius hoſty. et ray. dicunt q̄ non eſt vſura imo nec eſt peccatum mortale tales contractus facere. Dico igitur cum gandauo q̄ ſi ille contractus aduenıat ex cupiditate pro ſecuritate vite ſue quia etiam ipſe qui emit ex veriſimili credit q̄ ſatis diu viuet tunc ille ꝯtractus illicitus eſt ⁊ vſurarius. Alius caſus. Cum ſit ſic q̄ mercator pōt carius vendere merces ſuas

ad terminum cum nõ intendebat vendere illas an
te terminũ: ergo videtur ꝙ omnis talis cõtractus
de emendo et vendendo poteſt palliari per ipſos
mercatores: qui dicẽt ꝙ ideo carius vendunt quia
adhuc iſtas merces vendere non intendunt. dico ꝙ
quandocunqꝫ et quomodocunqꝫ occultare velint
ſuos contractus illicitos deus tamen nouit abſcon
dita cordis: et eciam tantũ poſſunt precium rei ven
dite eleuare ꝙ eo ipſo apparebit ĩmoderata cupi=
ditas et plana vſura. Alius caſus. Petrus in vno
tempore emit grana in viliori precio hac intentiõe
vt aliam vendat precio nimis caro incomparabili=
ter vt puta emit modium pro quattuor denariis et
vendit pro. xij. quid iuris? Dico ꝙ vſura eſt q2 fun=
dat ſe in cupiditate et in tuto de lucro. Alius caſus
Antonius pro neceſſitate ſue domus in tp̃e meſſis
emit grana in foro competenti in magna copia: ſic
ꝙ in poſterũ plus habet de grano q̃ ſibi neceſſe ſit
quid faciendũ eſt hic? Dico ꝙ vendere debet ſcd̃m
cõmunẽ curſum in foro nec vſuram ꝯmittit. Alius
caſus. Nicolaus propter bonũ cõmune iſta grana
emit in eſtate vt in neceſſitatibus prouideat cõmu=
nitati nunquid carius debet vendere? Dico ꝙ ſic:
quia ipſe intendit ſeruicio cõmunitatis et oportet
ꝙ ſibi aliud tribuatur pro induſtria ſua et ſeruicio
cõmunitati tributo. Similiter eciam de quibuſdã
mercatoribus grana per mare vehẽtibꝰ. his igitur

conſideratis laboribus et induſtriis carius vēdere debēt ꝙ emerunt. Alius caſus. Quid ſi a deo thomas emeret tantam copiā granoꝝ vt cariſtiā induceret ad ſuum beneplacitum ſicut fecit thales phꝰ qui cōmiſit monopoliā oēs eñ oliuas per aſtronomiā calculauit. ſi eſſet habūdantia oliuarum ⁊ olei de quo legitur li. 1. politi. tractatu. 2. ca. vi. Dico ꝙ vſura eſt. dicit eñ phꝰ ibidem ꝙ facile eſt phis ditari ſi volunt/circa hoc tñ ſuū ingeniū nō apponūt Alius caſus. Andreas maiorē expectās cariſtiam ad eum pauperibus clamātibus vt eis vendat grana minime vult vendere quia plus intendit lucrari et inde habere. Dico ꝙ illud eſt valde inhumanum et talis eſſet dignus morte q̄ proximos ſuos dimittit perire fame cum poſſit abſqꝫ ſui detrimēto releuare et vſura ibi non cōmittitur.

¶ De caſibus in rerum permutatione.

SEcūtur iā caſus in rerū ꝑmutatōe. Primus eſt: ieroꝰ āno nā veterē ſibi ꝑtinētē ꝑmutat cū iohē ꝓ noua: quē iohēm ꝯpellit vt ſic faciat dicēs alias tibi mutuaui pecūias/facias ꝙ hoc ꝓ me. q̄rit̄ ſi ſit vſura. Dico ꝙ ſic vt hētur in ray. Petrus agricola ſiue mercator ſiml' miſcet grana antiqua cū nouis et ꝑmutat cū iohanne pro aliis nouis granis totaliter: aut etiā vendit pro nouis. dico ꝙ ibi eſt fraus ꝓprie ⁊ vſura īproprie. Benedictus magnā hꝫ neceſſitatē ad pānū tñ copiam

bartholomeus hʒ: et pmutat vinū cum benedicto pro pāno ſeu equalitate valoris: ſed benedictus videns neceſſitatem bartholomei dicit ꝙ ex vi illius cōtractus alias dabit ſibi p ꝛo ſuo gentaculo duas lagenas vini. q̄ritur ſi licitū ſit. Dico ꝙ eſt illicitum q̄ aliquid querat vltra capitale.

Sequit̄ de caſibus in locatiōe ꝛ cōductione.

MArtinus locat equū franciſco īdigēti nec potēti ſibi ſoluere niſi ad tp̄s. q̄rit̄ an licitū ſit plus cape q̄ cōis eſt ꝯſuetudo. Dico ꝙ nō niſi ille equꝰ ſit ei valde p̄cioſus: ꝛ nō bene pt̄ carere / tunc aliq̄d pōt capere nullomō reſpiciendo ad expectationē ſolutōis: ſed ad vtilitatē eq̄ ſui et ſibi ꝯgruā neceſſitatē. Sed q̄tū capiet ī die: dico ꝙ ad ꝯſuetudinē pt̄ie eſt recurrēdū vbi eñ deficit lex ꝯſuetudo q̄ nō eſt pniciosa aut vicioſa ē altera lex. Quid ſi diues locat paupi in āno. C. oues: ſic ꝙ piculū illaꝝ ipſe paup ſup ſe capiat. dico ꝙ vſura eſt q: ponit ſe ī tuto de lucro ꝛ aliū de dāno. Paulus locat domū dn̄ico vt vltra redditꝰ tribuat ſibi par caligarum. nūquid eſt vſura: Dico ꝙ ſic.

Caſus mixti ſequuntur modo.

IOhannes venit petro rogās vt ītuitu caritatis accomodet ſibi. xx. ſol. petrꝰ ait. pecuniā nō hēbis a me. ſʒ vēdā tibi pānū vnū ꝓ xxx. ſol. q̄ in rei veritate nō valet niſi. xx. nec iohēs plus pōt repire ꝓ eodē / pānū recipit q̄d dicendum

Dico q plana eſt vſura ex vi ꝯtract⁹. Optauianus recipit ab alexādro.xx.lib.tali ꝯditōe: q alexāder hēat lucrū ꝑ dimidiū de ēptōe/ ⁊ vēditōe ꝑ illas.xx lib.cum optauiano: ſ3 nō exponit ſe piclo: ē vſura. Gregorius mutuat iohī.xx.lib.vt hēat.xxiiij.īfra annū.verſavice iohēs mutuat gregorio.xx.lib.vt eciā recipiat.xxiiij. Querit̄ ſi ſit vſura ex vtraqȝ ꝑte. Dico q ſic neuter tñ illoꝝ tenet̄ ad reſtitutionez alt̄i: q2 eq̄lia mutuātes eq̄lia ſuſcipiūt īcremēta: et ſic ē finis iſtius lōgiſſimi tercij capituli. Si aūt alij caſus q̄plures occurrāt recurrēdū eſt ad.vij.regulas priores ſcd̄m quas eſt reſpōdēdū in omni cōmunitate an licita ſit vel illicita.

¶ Capitulum.4.an mercatio ſiue ars negociatiua ſit licita.

COmmutatio ſiq̄dē negociatiua q̄ ad mercatores ꝑtinet rei publice nimiū ē vtilis ⁊ neceſſaria vt doctor ſubtilis declarat li.4 dl.15.q.2. Et ſcūs tho.2.2.q.77. hēricus etiā in q̄libeto p̄mo. q.40. Lege eñ natali loquēdo de natura poſt lapſū mercatio eſt īuēta nec vitupabilis eſt niſi ſi fiat ꝓpt̄ cupiditatē pecuniariā. Eſt eciam de lege poſitiua ꝯfirmata ⁊ lege dīna ratificata dicēte ſcriptura ī ꝯmēdatōe v̄tuoſe mulieris ⁊ ī v̄tutib⁹ fortificate facta eſt q̄ſi nauis īſtitoris de longe portās panē ſuū. Iſta aūt debēt boni mercatores ⁊ ꝑ talem mercationē regnū celeſte ſibi acquirētes/

principalit attēdere/ ꝛ reipublice vtilitatē ꝛ ꝓximi cū quo ꝯmutāt necessitatē: nec ꝑ illa cari⁹ vēdere/ nec merces ī altiori ꝑcio statuere ꝙ sit ꝯueniens: qꝛ tūc illa ars nō ē ī ꝑfectū reipublice: ſꝫ poti⁹ ī detrimētū. debēt tn̄ sui ex ꝑte pēsare proprios labores/ ꝑicl'a ꝛ īdustriā q̄ oīa adhibuerūt circa trāsuectōeꝫ merciū aut circa custodiā earūdē: ꝛ ꝓpt ista: ꝛ ꝓpt honestā supportatōeꝫ vite sue carius poterunt res vēdere ꝙ emerūt qꝛ vt dicit hēric⁹ ipsi īmutāt illas res/ aut loco/ aut tꝑe/ aut industria/ eas meliorādo: licitū ē eciā eis ꝯsiderare suas ꝑditōes quas alias ī currerūt ꝑpter vtilitatē reipublice: et sic suas res que sibi ꝓpt illā ꝑditionē sunt preciosiores carius vēdere possūt. Licitū est eñ vt q̄cūqꝫ seruicio honesto deseruiens reipublice viuat de seruicio illo: vt probat doctor subtilis loco quo prius. Poterunt eciam mercatores ī hoc actu mereri si fundatur sua mercatio ꝛ negociatio in caritate/ et non in cupiditate. Omnis vero actus caritate informatus ē meritorius. Et hic ē ꝙ qn̄ Criso⁹. sup. M. c. 21. reprehēdit illā artē: intelligit: si fundet in cupiditate nimia qꝛ eciam si aristoteles primo politicoꝝ dicit eam reprehēsibilē esse/ intelligit eciā de illis mercātibus qui non ponunt diligētiam suā/ labores/ et īdustriā aut pericula circa profectū reipublice: quales sunt qui emūt vt īmediate carius vendant nulla facta īmutatione et circa rē quā emūt isti eñ sunt pessimi

et a re publica exterminãdi. Sicut dicit doctor ſub tilis in q̃rto. q. preallegata ⁊ hẽric⁹ in p̃mo q̃libeto q. 40. hi v̉o ipediũt ĩmediatã ꝯmutationẽ voletiũ emere: vel ꝯmutare yconomice q̇ in gallico appellant regretiers in. q' 2. in fine ſcdi articuli/ nec iſta negociatio ĩ republica eſt ꝑmittẽda ſed illa de qua primit⁹ dixi. Si q̃ras a me de illa maxĩa int̃ mercatores ſi ſit v̉a ſcilicet tm̃ valet res q̃tũ vẽdi põt. Dico cũ henrico de gandauo q̃libeto. 14. q. 14. q̄ illa maxĩa ẽ v̉a de potẽtia iuris q̃ recta ratõe ⁊ prudentia ſemꝑ habet regulari. Sed nõ eſt v̉a de potẽtia abſoluta ⁊ potentia facti in re/ ſemꝑ eq̃tas iuſticie cũ ſuis circũſtanciis in cõtractibus eſt ſeruanda vt prius patuit capitulo tercio aliter contractus erit illicitus. et in fraudem vſurarum.

¶ Cpl'm. 5. an ars cãpſoria ſit licita vel illicita.

Quoniã teſte ph̃o. 5. ethicorꝫ ⁊ primo politicorꝫ. int̃ hoĩes q̃dã ẽ ꝯmutatio ſcd̃ꝫ naturã alia v̉o ſcd̃ꝫ rõeꝫ. Scd̃ꝫ naturã v̉o eſt ĩ rerꝫ ꝑmutatõe: ſꝫ ſcd̃m rõem eſt duplex q: vna ẽ pecuĩe pro re neceſſaria: ſicut ẽptio vel rei neceſſarie ꝓ pecunia ſicut eſt vẽditio. Alia v̉o ꝯmutatio ſcd̃m rõeꝫ eſt q̄n ꝯmutat̃ pecuĩa ꝓ pecuĩa/ ſicut eſt in arte cãpſoria: ⁊ hoc loquẽdo de ꝯmutatõe ĩmediata. Ideo ad vidẽdũ an iſta ꝯmutatio ꝑ modũ cãbij ſit licita/ ꝯueniẽs/ ⁊ coĩtati expediẽs. Dico hãc ꝯcluſionẽ. q: ſicut mercimonie habundantes in vna patria/ per=

mutant ad merces alt̃i⁹ p̃rie: ſic etiã pecuĩa q̃ i vn regiõe currit põt pmutari p modũ cãbij ĩ pecunia alt̃i⁹ regiõis. Sic tñ q̄ iſtud cãbiũ licite fiat ⁊ cũ de bitis circũſtanciis oĩb⁹ cupiditatis fallaciis procul expulſis. Nã ſicut vn⁹ ɔtractus põt eſſe petro vſu rarius et non iohĩ ꝑpter diuerſas intẽtões: ſic etiã de arte cãpſoria. hoc igit̃ debent attẽdere tales ne gociatores qñ ſua cãbia faciũt q̄ nõ ſtatuant ſibi lu crũ pecunie pro pecunia quã dãt: ſed ꝓ labore pro prio eoꝝ ⁊ induſtria/et ſecuritate pecunie. vñ ſicut dicit henric⁹ de gãdauo quolibeto. 6.q.20. de hac materia: ɔueniẽs eſt florentinos ſiue quoſcꝫ alios capere aliq̃d pro cambio. Sic tñ q̄ illud q̃ capiũt ſit tm̃ propter eoꝝ labores: et non ꝑpter pecuniã quã cãbiunt: q2 tũc facerẽt elemẽtum: vt dicit ph̃s 5.ethi. puta faciunt pecuniã principiũ et finẽ cõmu tationũ. Et talis cõmutatio vbi pecunia finis eſt ⁊ principaliter: merito eſt illicita et rep̃hendẽda. Cũ eñi pecunia de natura ſui ſit mediũ pmutandi: non licet eã eſſe terminũ ⁊ principium ſimul. In hoc er go ſtat tota vis materie q̄ ars campſoria eſt licita iſto mõ vꝫ q̄ florẽtinus reſidens londoñ facit cãbiũ iohãni/vl' petro/de.xx.lib. vt illas ſecure recipiat florencie. Sic tñ q̄ pro illo cãbio et induſtria ei⁹ vt illas pecunias ibidẽ inueniat paratas: habeat de q̃lꝫ lib.viij.de.aut.vi.aut.4.ſcd̃m q̄ conueniũt: q2 eñi vna moneta vadit in vna regione: ⁊ non in alia.

ideo cõgruũ eſt vt ſit tale mediũ cõmutandi vnã ꝓ
alia in republica: ꝛ illud mediũ dr̄ eſſe ars cãpſoꝛia
Sed diligẽter caueat campſoꝛ ne plus recipiat q̈
ſit expediẽs pꝛo laboꝛe. caueat etiã ne accipiat illã
excreſcẽciam pꝛo pecunia in ſe/qꝛ tũc euidẽtiſſima
eſt vſura: ꝛ nõ ars cãpſoꝛia. pꝛo hac materia diffu=
ſius tractanda põt notari hẽric⁹ ĩ q̈libeto loco pꝛe
allegato. Et frãciſcus de maronis ĩ.4.di.16.q.4
attamen vt hec materia melius declaret̃ pono hic
aliquos caſus. Pꝛimus eſt iſte petrus lõdonis per
viã cambij mutuat iohĩ. x.lib. vt hẽat floꝛẽtie.xij.
Querit̃ ſi iſte caſus ſit licitus. Dico ꝙ cãbiũ ꝓpꝛie
nõ ꝯſiſtit niſi qñ vnus poꝛtat pecuniam lombardo
et tribuit eã ſibi vt ipſam ſecure recipiat ſiue aliam
ſibi equalẽtẽ floꝛẽcie: vñ nõ pono ĩ cambio tranſire
dñiũ vni⁹ ꝑſone ĩ aliam. Sed ſic ymaginoꝛ ꝙ ſicut
vectoꝛ oxoñ cui tribuo nobile vt poꝛtet londoñ lici=
te recipit aliq̃d ꝓ laboꝛe: ꝛ tñ tribuit michi illud no
bile vel aliud qõ idẽ michi ẽ ꝛ hoc vel tribuit michi
ꝑ ſe: vel ꝑ aliũ .ſ. famulũ cõſociũ/vel amicũ/ſic hic
ꝑ oĩa: vñ qꝛ ego timeo de latronibus in via volo me
ſecurare melioꝛi mõ quo poſſum: ꝛ ei aliq̃d tribue=
re ꝓ laboꝛe: et ĩduſtria ꝑ quã certificat me/de mea
pecunia londoñ quam ſũ habiturus. In caſu ergo
ꝑfato nõ videt̃ michi ratio quare ſit licitũ: qꝛ mutu
are nichil habet cum arte campſoꝛia: niſi qꝛ vn⁹ et
idẽ homo vult vti vtraq;/videlicet arte cambiendi

et mutuandi ad tẽpus.propter aliquod excreſcens
qui quidem contractus eſt vſurarius/ quẽ tñ cõtra
ctũ ſolent mercatores palliare vocãdo illũ contra
ctum ad cãbiũ. Si dicas iohãnes poſſet michi por-
tare.x.lib.vt cãbiuz eidẽ facerẽ ergo ſufficit michi
ad cãbiũ faciendũ ꝙ ſim ſecurus ꝙ hẽo illas.x.lib.
et cũ hoc cãbiũ meũ. Dico ꝙ mercatores nunꝙ vel
raro faciunt tale cãbiũ inter ſe q̊ illa mutuatio non
erat rõne cãbij ſed rõe emẽdi ⁊ vẽdẽdi ſecus aũt eſt
qñ lõbardus acquirit bullas pro aliquo eccl'iaſtico
aut aliud priuilegiũ pro aliquo ſcl'ari/ qꝛ dato tunc
ꝙ mutuet ⁊ cũ hoc capiat vltra ſuũ cambiũ non eſt
vſura:qꝛ nichil aliud intẽdebat ille ꝓ quo lombar-
dus laborat. Quid ſi cãpſor ꝑ viaz cãbij lucretur ꝑ
xx.ſo.in anno decẽ vel octo li. Dico ꝙ ſi labor eius
et ſuoꝝ conſocioꝝ poteſt totiẽs iterari ĩ ãno licitũ
eſt:qꝛ ipſi capiũt illud lucrum pro ſuo labore ⁊ dili-
gẽtia propria ipſoꝝ. Quid ſi quis in cambio ponat
c.li.hac cõditione ꝙ infra ſeptẽ annos hẽat oĩ ãno
poſt.c.li. Dico ꝙ plana eſt vſura. Quid ſi ponat.c.
lib.⁊ vult eſſe particeps lucri ⁊ damni ⁊ hẽre ſuam
ſortẽ q̃ cõſurgit ex lucro illaꝝ.c.lib.nũqd eſt vſura
Dico ꝙ non/qꝛ nõ ponit ſe ĩ certo de capitali puta
quid habebit in ãno:oportet eñi ꝙ illis qui laborãt
ſ.florentinis lombardis.eciam recompenſetur pro
eorum induſtria ⁊ labore. ⁊ ideo non ponitur certi
tudo capitalis proponẽti.c.lib. Quid in cãbio per

quodiacquirũtur bulle de curia ad angliam: Dico ꝙ licitum eſt. ꝙ ipſimet lõbardi ꝑ ſe vel ꝑ ſuos aſſumunt illos labores eũdo ad curiã / ⁊ cetera ordinãdo: quare congruum eſt: ꝙ ipſi habeant pro ſuis cãbiis / et eciã pro labore bullarum acquiſitio. Quid ſi petrus portet pignus ad cãbium et mutuatur. x. lib. iacetq̃ ibidem pignus ꝑ menſem ⁊ in fine menſis ad hoc vt redimat pignus / ſoluet neceſſario. xi. lib. nunquid eſt vſura: Reſpondeo plane ꝙ ſic. in omnibus igitur his attendant campſores ad reipublice vtilitatem ⁊c. ſicut dictum fuit de mercatoribus capitulo precedenti.

¶ Capitulum ſextum de quibuſdam ſpecialibus contractibus inter mercatores.

Quoniã chriſtiani vias fortune a ſe reſpuere ⁊ oĩa in dei manibus ponere debẽt ne videantur gentilium ritus aſſũmere. idcirco tractabo in hoc breuĩ cp̃lo de duob⁹ cõtractibus inter mercatores qui nimis videnť accedere ad purã fortunã primus igiť cõtractus eſt iſte. petrus habꝫ nauẽ bomiſtã cũ bonis ad valorẽ. M. lib. vlixbone attñ relatum eſt ſibi ꝙ pirate q̃ plurimi cuſtodiũt mare / ex quo concuſſit eũ horribilis timor / ⁊ dolor cũ timore deperdendo oĩa que habet. tandẽ iohẽs mercator diues valde audiens iſta venit ad petrũ querens ab eo cauſam meſtitie qui dum ei conſtat cauſa triſticie / ſic alloquiť petrũ q̃d michi vis dare

et ego manu capiā ꝙ nauis tua ſalua veniet/ aliter
ſoluā tibi totum quod perdideris/ tandem concor=
dāt pro ſecuritate. M.li.ad.ſo.li.ſic ꝙ ſi nauis ꝓ=
ſpere aduenerit petrus ſoluet iohī.ſo.li. Sin autē
iohēs ſoluet petro totū quod ꝑdidit. Queriť igitur
an iſte cōtractus ſit licitus in foro ꝯſciencie/ ⁊ an ſi
nauis adueniat teneať petrus ſoluere illā ſūmam
iohī: vel ſi peclitata fuerit ecōtra teneať iohēs to=
tum deꝑditū ſoluere petro. dico ꝙ̄tū ſentio(ſaluo
meliori iudicio) ꝙ iſte contractus eſt vſurarius ex
vtraqꝫ parte qꝛ quilibet intendit ſe ponere in lucro
et aliū in dāno. et ideo credo ibi vſuram cōmitti in
vtroqꝫ. Nam vendit pro.l.lib. quod ſuū nō eſt. nec
eſſe poteſt. qꝛ ſolius dei eſt nauē cōſeruare. magnā
igitur iniuriam facit deo: qꝛ non ſufficit ſibi contra
ctus facere cū his inferioribus/ imo etiam cū ope=
ribus dei occultis et nobis imanifeſtis etiam ſatis
male ꝑmutat ꝑditionē ſue nauis q̄ ꝑditio non eſt in
eiꝰ poteſtate pro.M.li. Unde breuiter dico ꝙ oīs
cōtractus humanus qui non deſcēdit ab induſtria
hoīs/ vel diligētia/ ſiue proprio dn̄o/ illicitus eſt et
vſurarius. Dico etiam ſcd̄o ꝙ oīs cōtractus hūanꝰ
pure depēdēs a fortuna eſt illicitꝰ ⁊ vſurarius. Li=
citū eſt ſiqdē hoī ſuas res exponere ꝑic'lo proprio/
ſed nō ꝑiculo alieno. qꝛ nūq̄ tranſit ꝑiculū ī aliquā
ꝑſonam niſi in illā in qua trāſit dominiū. Si dicas
ꝙ iohānes poteſt ſimpliciter dare petro mere libe

taliter. M.li. q̄re igit̄ nō per iſtū cōtractū. Rn̄deo qꝛ multa licent ſimpliciter q̄ nō licēt in contractu: ⁊ maxime ſi contractus ſit ſortilegus et q̄ſi diuinus. Si em̄ iohēs vult miām facere cuꝫ petro qꝛ diligit eū det ſibi mere liberaliter. M.li. Si eius nauis pꝛdatur ⁊ ſi iohannes diligit det ſibi mere liberaliter x. lib. poſtq̄ꝫ nauis venit qꝛ eque bene poteſt dare poſt/ſicut antea. Sed q̄ pmutet illud quod permutare nō poteſt. eſt nichil. Poſui eciam in pte pꝛima huius libꝛi. 6. tractatus q̄bus transfertur dominiū et quattuoꝛ in q̄bus cōfertur vſus quoꝝ tn̄ nullus hic reperitur: igit̄ hic cōtractus eſt vanus/⁊ caſſus nulliuſqꝫ vigoꝛis. Et ſic poſſumus reſpondere ad ī finitos caſus qui pꝛeſupponunt euentum rei dubium ſimpliciter/⁊ per viam foꝛtune. Si dicat ego fatio ſibi per hoc magnū aſiamētū: qꝛ aſſecuro eum. Reſpondeo et quero aut aſſecuras eū ſimpliciter aut cum dubio vt eſt veriſimilius: et tunc facis ſibi aſiamentum et tibi ipſi detrimentū. qꝛ iam hoc dubiū nocet tibi: vbi pꝛius nō nocuit/iſte contractus eſt valde malus per quē aliū ad ſecuritatē cōducis et ſcꝫ te ipſum ſeducis. Sicut igit̄ petrus ī pꝛincipio ſe expoſuit piculo maris: ſic audact̄ expectet exitū finis. Si dicas iſtud peccatū facere non eſt peccatū moꝛtale: q̄re igit̄ nō poſſū abſqꝫ ſcrupulo ꝯſcientie talem ꝯtractū facere: Reſpondeo q̄ eſt pctm̄. ſicut pꝛobaui. Et ſi tn̄ in rei veritate non eſſet peccatum

quod eſt falſum.hoc tamen eſt tibi certum ꝙ ſi non aſſecurauerís petrum non peccas mortaliter. Si feceris dubitas: et in foro conſcientie:certior pars eſt eligēda.ergo talem contractū nō pōt pepigere. Hec eſt aūt rl'a apud doctores catholicos ꝙ qs exponens ſe illi actui de q̊ dubitat an ſit pctm̄ vel ne ꝛ pōt ſi vult exponere nec aliqs eū ꝯpellit ſi de facto ſe exponat peccat mortalit. exēplū ſi michi appet dubiū ꝙ eleuare feſtucā eſt bonū aut malū ꝛ me expono illi actui ſtāte ꝯſcia erronea/pecco mortalit. Sic hic aut igit̃ mercator ſcit iſtū cōtractū eē malū aut dubitat/aut certe credit eū eſſe bonū. Si p̄mo mō tūc ſub pena pctī mortalis dꝫ reſcidere talē cōtractū.Sicut ſi iur̉o interficere petrū iuramētū nō eſt obſeruandū. Si aūt credit eſſe bonū/tūc hꝫ cōſciēciā erronea/ ꝛ peccat nō meliorando eā ad p̄dicatoꝝ ꝛ alioꝝ clericoꝝ inſtructionē. Si aūt dubitet ꝛ ſit perplexus an ſit bonus cōtractus aut malus tunc ſeruet regulas doctoris ſubtilis in. 4. di. 3. q. 2. q̊ dicit ꝙ vniuerſaliter in oīb⁹ dubiis ꝙ̄tum ad materiā ꝛ ad formā ſunt tres maxīe. Prima eſt hec/ſi poſſibilitas adeſt tutiſſima via eſt eligenda. Scd̉a ſi non adeſt poſſibilitas/via tutiſſima ꝓximi eſt tenenda. Tercia eſt iſta ceſſante impoſſibilitate caute eſt ſupplēdū qd̉ pri⁹ īpoſſibilitas ꝓhibebat. Cū igit̃ mercatori ꝓ primā maximā poſſibilitas adeſt eligat ꝑ ꝯſiliū meū viā tutiorē. Scd̉s cōtractus

eſt iſta nauis petri venit omiſſa de vlixbona ꝓpriis eius mercanciis q̇bus tamē an puta vino/vel oleo ſiue ſale ignorat ꝙ famulus ſuus curā habet ⁊ mittit ſibi ꝙ melius poteſt/iohannes venit ad petrum et dicit ei vt credimꝰ nauis tua iam venit omiſta ex quibus mercibus neſcis q̇d vis michi dare ſi manu capiam qꝛ venit omiſta pro maiori pte oleo/petrus dicit.x.lib. cū tali conditione: ꝙ ſi ſic non fuerit ſoluas tu michi alias.x.lib.quas ego ſoluam tibi ſi ſic fuerit. Queritur ergo an iſte contractus ſit licitus Dico breuiter ꝙ non: per eadē media per que dixi ad priorem contractum. Et ſic homo poteſt multa euacuare: que in hac materia poterunt ꝑtractari. Etiā vltimo ponit̄ hic caſus volo ꝙ petrus iactet rethe in mare ⁊ iohannes illud emat ⁊ extrahatur cum maiori copia piſcium in quadruplo q̄ꝫ ſit ſūma pecunie quam iohannes dedit/nunquid petrus habebit oēs piſces? Dico ꝙ qn̄ contrahentes ſunt poſiti in extremis cupiditatis ſemꝑ medium iuſticie ⁊ equalitatis eſt recurrēdū non plus igit̄ hēbit ſcd̓m conſciēciam q̄ꝫ pecunie ſue ſcd̓m curſum vēditoīs ⁊ iudiciū boni viri ſe extēdunt quicquid doctor franciſcus dicat in.4. Quid dicemus ſi extrahatur aurum per rethe. dico ꝙ non erit iohannis: ſed petri qui rethe imponebat ad aquas.

¶ Capitulum.7.et vltimū de bonoꝝ acquiſitorum per vſuras reſtitutione facienda.

CUm em̄ ſalus exterior vſurarij precipua interiorq; a reſtitutione turpiter accepti ſumant exordium: et ipſam cum ītegritate ſic oꝫ fieri cito. Et eiuſdē rei vſu non ↄſūptibilis vna cum acq̇ſitis ex īde fructibus vniuerſis/ reſtitutio fiat plenaria. dānū paſſo bonis hac occaſione cedēti tam honeſtate ciuili q̄ꝫ decētia canonica ſemper ſalua. qȯ ſi res talis fuerit q̄ ipſo vſu ↄſumitur tūc lucrū īde ꝓueniēs ex hoīs īduſtria. vſurarius reddere nō artatur de neceſſitate ſalutis. Querit̄ q̇d vſurarius tenet̄ reſtituere. Rn̄dēdo pono hanc rl̄am q̄ ē altiſſi̇o/ oēm ſupͣhabūdantiā quā acq̇ſiuit vſurarius ex ↄtractibus vſurarijs tenet̄ reſtituere Querit̄ ſcḋo an tenet̄ reſtituere illa que lucrat⁹ eſt de poſt. ꝑ pecuīas quas acq̇ſiuit ad vſuram. dico q̄ꝫ non/ ſi illa acq̇ſitio ex ꝓpͣa īduſtria/ ⁊ ꝓpͦo labore proceſſerit. Querit̄ tertio q̄re tenet̄ reſtituere? Rn̄deo qꝛ retīet rem alienā īuito dn̄o. ⁊ talis retentio cōtīetur ſub furto. Querit̄. 4. cui tenetur reſtituere? Rn̄deo q̄ꝫ dānificato/ vel ſuo heredi/ aut ſibi ꝓpīq̇s ſcḋm ordīem: ſed ſi talis longe diſtauerit nec poteſt ſibi tranſmittere illam rē/ aut valorē/ ſn maioribus expēſis: tūc reddat paupͥb⁹: vt ſic q̄ꝫ tēporal̄r ei reddere non pōt reddat ſpūal̄r. Sed queritur per manus cuius: dico q̄ꝫ per ſe vel per aliū virū ꝓuidū aut ꝑ cōfeſſorē. Querit̄. 5. q̇s tenet̄ reſtituere? dico q̄ꝫ vſurarius ⁊ ſcḋj de boīs vſurarū ꝑ=

ticipantes vt vxor ſerui ꝛc. Queritur. 6. qñ tenet reſtituere: dico ꝙ citius ꝙ̃ poterit/ qꝛ ſẽp illicitũ eſt retinere rem alienam/ et ſi nõ poſſit actu exteriori/ requiritur tñ ꝙ habeat bonũ actũ interiorẽ ꝛc. pro his videatur ſcotus in. 4. loco quo prius. Sed de penis vſurarioꝝ pro eoꝝ crimĩe eis inflictis. Nota ꝙ ſunt iſte in vniuerſali vz p̊mo ꝙ nõ dz recipi ad cõmunionem altaris. ſcd̃o ꝙ non debẽt recipi eorum oblatiões. tertio ꝙ nõ debẽt recipi ad chriſtianam ſepulturam. Si in hoc peccato deceſſerint. Et tantum de ſecunda parte.

¶ Incipit tertia pars huius operis.

TErtia pars huius operis nunc eſt tractãta videlicet de ludo alearum. In qua pteerunt tria capitula. Primũ cpl̃m erit pertractare/ an ludus alearũ et taxilloꝝ ſit licitus vel illicitus. Secũdũ capitulum/ an in tali ludo dñium rei deperdite trãfferatur. Tertiũ cpl̃m cui faciẽda eſt reſtitutio rei deperdite.

¶ Cpl̃m primũ quõ lud⁹ alearũ ſit licit⁹ vel illicit⁹.

LUdus aũt taxilloꝝ inter oẽs alios ludos qui inter hoĩes ſunt vſitati maxime habꝫ rationẽ illiciti qꝛ exponitur pure fortune/ vel totaliter/ vel pcialiter. Totaliter ſi quidẽ cũ ꝗs ludit cũ taxillis dũtaxat. Sed pcialiter dũ nedum ludit cũ taxillis ſed etiam cũ aleis: et ꝗ̃ꝙ potentia aleaꝝ ex ĩduſtria hoĩs ꝓueniat/ iactus tñ taxilloꝝ

ex pura fortuna p̄ter q̄ in quibuſdā miſerrime exer
citatis/q̄ vt dicit̃ ad placitū taxillos ſciunt iactare/
hoc eñ prouenit ex nimia fraude ⁊ manuū ſubtili
agilitate. Nec volo hic fortunā q̄cūq; vocare hoīs
ꝯtingētiā q2 ſic oēs ludi/ oīa mūdana ſunt expoſita
fortune: ſed voco fortunā ꝓprie ꝓ illa indeliberata
contingētia q̄ ꝓuenit abſq; labore hoīs ⁊ eius īdu
ſtria. ludus eñ alee vt dicit ſūma goff. li. 2. titl'o. 21.
Eſt oīs ludus qui viribus fortūe vtit̃/ ⁊ nō viribus
hūanis. Eſt igit̃ iſte ludus ꝓhibitus ī lege īperato
ris (vt pz. ff. de aleatoribus) potius q̄ alij ludi pro
tāto q2 hic ludus magis ex ſe videt̃ eſſe malus. etiā
plura mala ex eo ſequunt̃. tū tertio q2 nimis eſt no=
ciuus coītati. Alij aūt ludi nō ꝓhibentur vt ſi quis
ludat haſta certando/ vel pila iaciēdo/ vel currēdo
ſaliēdo aut luctando. Iſti eñ ludi ſunt liciti. Sic tñ
vt dicit hoſti. q̄ fiant ꝓpter exercitiū v̓tutis. ſ. ꝓpt̃
fortitudinē ⁊ bonā corporis diſpōem ac agilitatem.
Si tñ fiant ad aliū finē vt puta cupiditatis/eciam il
liciti ſunt. Cū eñ ludus q̄cūq; inuētus fuerit propt̃
ſolaciū hoīs ad illud eſt referēdus: ⁊ non ad cupidi
tates/rixas/ et alias miſerias/que q̄nq; ex ludis ſe
quunt̃: q2 tūc ludus q̄tūcūq; ī ſe ſit licitus: cum his
tñ circūſtanciis reddit̃ illicitus. vt pz de torneamē=
tis in q̄bus vt coīter ſolebant ſeq̄ mortes ⁊ diuerſa
hoīm nocumenta: ꝓpter que eccl'ia prohibuit: lex
tamen ciuilis non ꝓhibuit maxime tñ q2 ordinant̃

ad bonū cōmune: vt puta ſic milites et dñi inter ſe exercitati melius ꝛ facilius poſſint deffendere terras proprias ab inimicis.

¶ Capitulum.2.in ludo taxillorꝝ an transferatur dominiū rei ab vna perſona in aliam.

Et em̄ declaratū fuerat in prima pte hui⁹ operis ꝙ dominiū rei transfert̄ ſimpl'r ꝛ p contractus ſimpl'r vt p preſcriptionē ꝛ vſucapionem/eciam per ſimpliciter liberalem donationē ꝛ per contractus vt pmutando rem pro re aut emendo vel vendendo ſeu mutuando. Cū ergo nulla iſtarum tranſlationum dominiū reperiatur ī ludo alearū ſequit̄ ꝙ ibi non transfertur dominiū. Sed dices ꝙ ſi quis ſimpliciter vult michi dare. x. lib. poteſt. igitur eciam poterit mediante iſto ludo. dico ꝙ conſequēcia non valet ꝛ ideo vidēdū eſt ca. 6. in pte precedēte pro hac materia in quo ponitur contractus fundatus ſup fortunam ſimpliciter verūtamen eſt ꝙ cū hoīes ludunt cauſa ſolacij primū et principaliter poterit poſt ludum ille qui pdit ſimpliciter donare vinū aut fructus pro mutuo vlťiori ſolacio ſed non ſic ꝙ iſta donatio reſpectū habeat ad ludum quia tunc eſt illicita· In aliis vero ludis qui nullomodo dependent ex aſpectu fortune proprie ſumēdo fortunam bene poteſt eſſe licitus contractus ſic tñ ꝙ nō fiat in fraudem cupiditatis: ſed ꝓpter exercitiū virtutis vt in ludo pile permutari

poteſt/labor quorundã preualentium pro prandio ſoluẽdo vel p pecunias alioꝝ perdẽtiũ aut pro pecunia in ſe qui contractus tunc diceretur ex parte vnius vẽditio/et alterius emptio: ſecurius tñ eſt ludere ꝓ prandio ꝙ ꝓ ſicca pecũia ⁊ maxĩe viris eccleſiaſticis qꝛ non primo attẽdere debẽt pecuniarũ cupiditatẽ. Sed exercitij hũani v̓tutẽ ⁊ meliorem ſui corporis diſpoſitionẽ. Si aũt q̃ras/ an ſit aliq̇s ludus quietus licitus in quo non ſit exercitiũ laboris corporalis. Rñdeo qꝫ ſic. puta ludꝰ ſchacarij in quo nõ eſt aliqͦd fortũe ſimpliciter: ſꝫ maxime hoĩs induſtria ⁊ ſpũalis labor p quẽ acuit̃ ſua ĩtelligẽtia De iſtis igitur ludis pono has regl'as. Prima oĩs ludus qui fundatur ſupra opus fortune aut totaliter aut pcialiter eſt illicitꝰ vt patuit ante et in ſcd̓a pte poſſunt eſſe media ad idẽ. c. 6. Secũda regula eſt hec: oĩs ludus principaliter eſt ordinatus ꝓpter hoĩs ſolaciũ ⁊ v̓tuoſũ exercitiũ: aliter non eſt ludꝰ nec luſio ſed illuſio. Tertia rl'a in q̈buſdam ludis a fortuna nõ depẽdẽtibus trãffertur dñiũ rerũ nõ tñ quarũcũq ⁊ quãtarũcũq: ſꝫ illaꝝ q̃ ſunt in valore infimo ⁊ nõ nimis excedẽti: pꝫ qꝛ ſic ĩoleuit conſuetudo ⁊ nõ eſt lex cõtraria. igit̃ ſi hoĩes nõ tranſeant limites conſuetudinis ad bonũ finẽ ordinate. vnde tranfferũt dñiũ reꝝ ſuaꝝ aut pecuniaꝝ per talem ludũ. hinc pꝫ qꝫ p ludũ ad pilã illicitũ eſt tranfferre in die. xx. li. aut. xv. qꝛ labor illoꝝ hoĩm ludentium

non tantum valet ex natura rei et equalitate iuſti=
cie. et tunc veriſimile eſt ꝙ cupiditas eſt ibi cauſa
que cõtractus reſcindit: et illicitos facit: et non hu
mana iocunditas/grataqꝫ ſocietas propter que hu
mana policia ludos adinuenit.

¶ Capitulũ terciũ an reſtitutio perditoꝝ
ad taxillos habeat fieri et cui debet fieri.

Reſtitutio pecuniaꝝ ad taxillos perditaꝝ
ſimpľr hꝫ fieri de neceſſitate ſalutis q2 nõ
dimittiť pctm̃ niſi reſtituať oblatũ. ⁊ ſi nõ
ſit niſi vnꝰ obolus ꝑditꝰ. Cõiť tñ qñ ꝑdiť obolus de
narius/aut groſſus/dñs illiꝰ pecũie libẽter vult eã
expendere aut ad vinũ/aut ad fructus/vľ ad ſpãle
ſolaciũ/et tunc alij vidẽtes nõ debẽt capere iſta ex
iuſto titulo lucri: ꝙꝙ placeat ſibi ſcõm quid/qȯ di=
xit forte in principio q̇cũqꝫ ꝑdat ſit ꝯtẽtus vel iura
uit ꝙ nollet acceptare pecuniã ad taxillos ꝑditam:
tunc in q̇bu ſõ neceſſario hꝫ fieri reſtitutio. Sꝫ q̄riť
cui: dico ꝙ dño pecũie/vľr in ħ ẽ tenẽdũ ꝙ qñ dñiũ
alicuiꝰ rei nõ tranſfert: ſẽp res debeť dño proprio:
hic aũt nõ trãſferť dñiũ rei: vt ꝓbatũ eſt prius: igiť
ad dñm priorẽ hꝫ reduci. Nõ oꝫ em̃ hic vti illis diſti
ctõibꝰ q̇bꝰ vtiť ſũma goff. q2 ħ eſt certũ ĩ foro ꝯſcie:
ꝙ res ablata a dño. debꝫ eidem reſtitui. Et ſi nõ ſit
dñs pecunie ille qui ludit ſed ſeruitor/dꝫ tũc illa pe
cunia reſtitui magiſtro ſuo. Et ſi frater/aut mona=
chus/tunc debꝫ reſtitui priori ſuo vel abbati. Et ſi

ſacerdos parrochialis aut vicarius vel rector ⁊ lu
dat de bonis eccleſie quoꝝ nõ eſt dñs: ſed tm̃ diſtri
butor dꝫ illa pecunia reſtitui ſuo ſuperiori epõ aut
pape aut poſſunt illa bona reduci ad bonos vſus ec
cleſie: ⁊ ſpecialiter illius cuius bona ipſe perdidit.
Quid ſi dñs illoꝝ bonoꝝ ſit abſens ĩ magna diſtã=
tia/ſic ꝙ nõ poſſunt ille pecunie bene tranſferri ad
eum/vel ſi ignorat vbi ſit: tunc dico ꝙ poſt diligen=
tẽ inq̃ſitionẽ ſi nõ poteſt ſibi reſtituere corporaliter
reddat ſpũaliter paupibus erogãdo. Quid ſi dñs
eſt pñs ⁊ perdidit .xx. lib. iurauit tñ ꝙ nũq̃ repete
ret nec de illis pecuniis ſe intromitteret quouiſmo
do. Dico ꝙ male iurauit: ſeruet tñ ſuũ iuramẽtum:
et pecunie cum ſuo conſenſu dẽtur paupibus. quid
ſi nullomõ vult conſentire: Reſpõdeo ꝙ aut diſſen
tit poſitiue ⁊ contrarie/aut ſolum negatiue. Si ne=
gatiue tunc bona dẽtur paupibus. Si aũt diſſentit
contrarie/⁊ poſitiue cuſtodiantur bona vſqꝫ ad ter
minũ/⁊ ſi toto tẽpore negligat bona ſua: tunc vſu=
capio ⁊ ille qui habꝫ pro maiori ſecuritate det pau
peribus audacter. Quod ſi in iſto caſu alius poſt .v.
annos repetit .xx. lib. quas perdidit quia vt lex di=
cit poteſt repetere vſqꝫ ad .v. annos. Dico ꝙ tunc ꝯ
mittit piuriũ ⁊ cũ hoc non habebit quod petit quia
iam non eſt ſuum. Quod aũt dicit lex ꝙ perdẽs ad
aleas certã ſũmam petere poteſt vſqꝫ ad .v. annos
verũ eſt ſi non negligat dominiũ illius rei/et ſi ſine

interruptione triū annoꝝ petat: attñ quicquid ſit de lege/hanc iudico bonā foꝛe cōſciēciam ſi lucrās paupibus donauerit poſt triēniū qꝛ tunc vſu capit Quid ſi petrus ludat cū iohāne et iterum iohānes ludit cum petro infra duas dies ⁊ perdit alias.xx. lib. nunquid aliquis iſtoꝝ tenetur ad reſtitutionē? Dico ꝙ nō: confiteri tñ tenētur ꝙ ita vacabāt ludo illicito: ⁊ tempus ita male expēdebant: et poteſt ſibi iungi penitētia: ꝙ aliquid tribuant pauperibus quia ex quo habēt tot bona vt vacēt ludis oīni die aliqua bona habebūt etiam pꝛo paupibus qui pꝛemuntur neceſſitate et debilitate. Quid in aliis ludis? Dico ꝙ ſicut pꝛimitus dixi ꝙ omne quod ſupabundat ipſi equalitati laboꝛis ſcōm iuſticiam eſt illicite acquiſitum: vt ſi duo per laboꝛem vni⁹ diei acquirāt ad pilam. x.lib. illicite acquirūt et in foꝛo conſciēcie ad reſtitutionem tenentur. Quid igitur faciēt? Sūmant aliquid pꝛo laboꝛe ſcōm iudicium diſcreti viri ⁊ bone conſciēcie/et aliquid reſtituant vel totum perdētibus offerant ⁊ audacter ipſi perdentes melius eiſdē retribuant ꝙ̄ ipſemet ab eiſdē caperent.

Contra iſtum pꝛoceſſum aliqs argueret qꝛ ſanctus thomas habet. 2.2. ꝙ de reb⁹ male acquiſitis nō poteſt fieri elemoſina vnde dicit.q.32.articulo.7. ꝙ tripliciter poteſt aliqd eſſe acquiſitū illicite. Unomodo qñ illud quod ab

alio acquirit debet ei a quo eſt acquiſitũ nec poteſt ab eo retineri qui acquiſiuit: ſicut contingit in rapina/furto/et vſura. et de talibus cum homo teneat ad reſtitutionẽ non poteſt fieri elemoſina. Alio modo eſt aliquid illicite acquiſitum qđ quidem ille qui acquiſiuit retinere non poteſt: nec tamen debetur ei a quo acquiſiuit: quia .ſ. iſte contra iuſticiam accipit ⁊ aliter contra iuſticiã dedit ſicut contingit in ſimonia in qua dans ⁊ accipiẽs cõtra iuſticiam legis diuine faciũt. vnde non debet fieri reſtitutio ei qui dedit ſed in elemoſinam erogari. ⁊ eadem ratio eſt de ſimilibus in quibus eſt datio et acceptio contra legem diuinam. Tercia eſt aliquid illicite acquiſitum/non quidem quia ipſa acquiſitio ſit illicita ſed quia illud mediante quo acquiritur eſt illicitũ/ſicut patet de premio quod mulier acquirit per meretricium propter quod vocatur turpe lucrum. et quod ſit illicitum: eſt ratione facti: nõ ratione trãſlatõis. ideo mulier eſt domina illius pecunie ⁊ elemoſinã inde poteſt facere. Cum igitur acquiſita per ludu taxillorum reducãtur ad ſecundũ modũ ſequitur ꝙ illa danda ſunt pauperibus. Reſpondeo cũ ſancto thoma concordando in primo ⁊ tertio. Sed neqꝙ in ſecundo qꝛ ſi petrus ſacerdos de bonis hereditatis paterne tradat alicui epiſcopo. xx. lib. pro vno beneficio: ille .xx. lib. reſtituẽde ſunt ad dñm a quo nõ iuſte ſunt trãſlate verũtamen eſt quod ſi tradat

de bonis eccleſie: tunc poteſt fieri elemoſina pau-
peribus. qꝛ bona eccleſie principaliter ordinantur
propter ſupportationē pauperum. Cum eciam di-
citur ꝙ acquiſitio per ludum taxillorum reducitur
ad illum ſcōm modū. Dico ꝙ non magis ꝙ̄ vſura.
ideo ſecurius eſt reſtituere illi a quo lucratus eſt et
aliq̄d ſi pōt tradere pauperibus ꝓpt̄ amorem dei.
Qui viuit et regnat in ſecula ſeculoꝝ Amen.

¶ Tractatus perutilimus de iuſticia cōmutatiua
et arte campſoria ſeu cambiis ac alearum ludo viri
clariſſimi ſacre theologie ꝓfeſſoris eximij magiſtri
Johannis conſobrini portugalenſis ordinis fratrū
glorioſiſſime dei genitricis marie de mōte carmeli
feliciter explicit. diligenti opera ac ingenti cura ꝑ
venerabilē Jacobum Lupi ſacre theologie bacha
larium bene meritum. Impreſſus Pariſius per
Guidonem Mercatoris in Cāpo gaillardi. Anno
domini. 1496. die. 14. Nouembris.

Inc 428